

**VETELIN LUKIOLAISNUORTEN MURREASENTEISTA JA
MURRETIETOISUUDESTA**

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopistossa
lokakuussa 2008
Tarja Isomöttönen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Isomöttönen Tarja	
Työn nimi – Title VETELIN LUKIOLAISNUORTEN MURREASENTEISTA JA -TIETOISUUDESTA	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 85 sivua
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämän pro gradu -tutkielmani tarkoituksena oli tarkastella Vetelin lukiolaisnuorten murreasenteita sekä murretietoisuutta. Olen selvitelty, millaista kieltä nuoret puhuvat omasta mielestään vapaa-aikanaan, mitä piirteitä ja tuntomerkkejä he tunnistavat oman kotiseutunsa murteesta, kuinka paljon nuoret tuntevat muita suomen murteita ja miten he ovat tutustuneet niihin sekä millaisia mielikuvia nuorille tulee eri murteista. Nuorten tehtävänä oli myös kirjoittaa, mikä heidän mielestään oli ärsyttävien, hauskin, kaunein, rumin, maalaisin ja kaupunkilaisin murrepiirre tai murreasana.</p> <p>Tutkimusaineistona minulla oli 57 Vetelin lukion ensimmäisen vuosikurssin oppilasta. Informantit ovat syntyneet vuosina 1990 ja 1991. Tutkimusaineistooni kuului 28 tyttöä, 28 poikaa ja yksi sellainen, joka ei ollut merkinnyt sukupuoltaan, mutta olen ottanut silti hänet mukaan aineistooni. Oppilaat ovat kotoisin Vetelistä, Kaustiselta ja Halsualta. Tytöistä kolme on yhdistelmäututkinnon tekijöitä, jotka opiskelevat Vetelin lukion lisäksi Keski-Pohjanmaan Maaseutuopistossa Kaustisen toimipisteessä ja he ovat kotoisin muualta kuin Vetelin ryhmän murrealueelta. Aineiston olen kerännyt lomakekyselynä lokakuussa 2007. Lomakkeessa on viisi murteeseen, kieleen ja kielelliseen identiteettiin liittyvää kysymystä. Osittain olen käyttänyt tässä työssäni myös proseminariesitelmää varten keräämääni aineistoa. Siihen aineistoon kuuluu 24 tyttöä ja 8 poikaa. Tämän aineiston olen kerännyt maaliskuussa 2005, jolloin käytin erilaista lomakekyselyä.</p> <p>Vetelin lukiolaisnuoret suhtautuvat varsin positiivisesti omaan murteeseensa. He arvostavat oman kotiseutunsa murteen ainutlaatuisuutta, vaikka nuorten murre onkin muuttumassa. Nuoret pystyvät erottamaan oman murteensa muista suomen murteista ja he osaavat esitellä omalle murteellensa tyypillisiä piirteitä. He olivat maininneet Vetelin ryhmän murteelle kaikkein omaleimaisimmat piirteet, vaikka havaittavissa oli, että he käyttävät puheessaan myös muita mahdollisia varianteja.</p> <p>Nuoret tuntevat jokseenkin hyvin myös muita suomen murteita kuin vain omansa. Parhaiten he ovat tienneet Savon, Etelä-Pohjanmaan, Turun ja Tampereen murteet. Nuoret ovat tutustuneet eri murteisiin median, erityisesti television, välityksellä sekä matkustellessa ympäri Suomea. He ovat maininneet, että he ovat tutustuneet murteisiin myös muualla asuvien sukulaisten ja tuttavien kautta. Moni on tutustunut murteisiin koulussa joko opetuksen tai opettajan puhettavan kautta.</p> <p>Vetelin lukiolaiset kuvailevat puhuvansa suomea, tavallista suomea, normaalia kieltä, murretta tai nuorison slangia. Kokonaisuudessaan he arvostavat yleisesti murteita, vaikkakin heille oli vaikeaa kuvailla, mikä on heidän mielestään esimerkiksi kaunis tai ruma murreasana. Oman kotiseutunsa murteen oppilaat ovat luokitelleet kauniiksi, hauskaksi ja maalaiseksi. Tyttöjen ja poikien vastauksissa ei ollut suuriakaan eroja, sillä kumpienkin asenteet ovat olleet varsin positiivisia.</p>	
Asiasanat – Keywords Kielellinen asenne, nuorten kieli, kansanlingvistiikka, murre, murreasana	
Säilytyspaikka – Depository Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimustehtävä.....	1
1.2. Tutkimusaineisto.....	2
1.3. Asennetutkimuksesta kansanlingvistiikkaan.....	4
2. VETELI JA VETELIN MURRE.....	9
2.1. Kielestä ja kielimuotojen nimityksistä.....	9
2.2. Suomen murteista Vetelin murteeseen.....	11
2.3. Yleistietoa Vetelistä.....	14
3. NUORTEN KÄSITYS OMASTA PUHEKIELESTÄÄN.....	17
3.1. Nuorten nimeämät kielimuodot.....	17
3.2. Tyttöjen käsityksiä omasta puhekielestään.....	20
3.3. Poikien käsityksiä omasta kielestään.....	24
4. OMAN MURTEEN TUNTEMUS.....	29
4.1. Nuorten mainitsemia piirteitä ja tuntomerkkejä.....	29
4.2. Kansanlingvistisistä termeistä.....	38
5. MUIDEN SUOMEN MURTEIDEN TUNTEMUS.....	44
5.1. Mitä murteita nuoret ovat tienneet?.....	44
5.2. Murteisiin tutustuminen.....	49
5.3. Murteiden tuntomerkkejä ja piirteitä.....	54
6. MIELIKUVIA MURTEISTA.....	60
6.1. Murteiden ärsyttävyydestä ja hauskuudesta.....	60
6.2. Maalaisuudesta ja kaupunkilaisuudesta.....	66
6.3. Esteettisyydestä.....	71
6.4. Yhteenvedoa murteiden tuomista mielikuvista.....	75
7. PÄÄTÄNTÖ.....	77

LÄHTEET.....	80
LIITE 1.....	84
LIITE 2.....	85

1. JOHDANTO

Tutkimustehtävä

Tarkastelen Vetelin lukiossa opiskelevien ensimmäisen vuosikurssin oppilaiden murreasenteita ja -tietoisuutta. Tutkin sitä, kuinka paljon he tunnistavat omalle murteellensa tyypillisiä piirteitä ja miten he nimeävät niitä. Haluan myös saada selville, kuinka paljon lukiolaiset tunnistavat muita suomen murteita, miten he nimeävät murteita ja kuinka he ovat tutustuneet niihin.

Tutkin lukiolaisten murreasenteita ja -tietoisuutta ensimmäisen kerran keväällä 2005, kun tein proseminariesitelmää. Nyt laajennan tutkimuksen näkökulmaa, mutta pysyttelen kuitenkin lukion ensimmäisen vuosikurssin oppilaissa.

Aihe kiinnostaa minua, koska nuorten puheeseen tulee jatkuvasti uusia vaikutteita, mutta murre on osa ihmisen identiteettiä. Ihminen rakentaa omaa identiteettiään käyttäytymisellään ja valitsee osin tietoisesti ja osin tiedostamattaan kieleensä tiettyjä piirteitä osoittaakseen tiettyjä ominaisuuksia ja sitoutumista johonkin ryhmään. Identiteetti siis tuotetaan kielellisinä valintoina. (Mantila 2004: 323, 340.) Haluankin tietää, kuinka tärkeää oma murre on lukioikäisille nuorille ja mitä he ajattelevat siitä. Identiteettiä voidaan pitää subjektiivisen todellisuuden keskeisimpänä elementtinä. Identiteetti on dialektisessa suhteessa yhteiskuntaan: identiteetti muodostuu, säilyy ja muuntuu sosiaalisissa prosesseissa ja sosiaalisissa suhteissa. (Berger – Luckmann 1994: 195–196.)

Proseminariesitelmää tehdessäni teetin oppilailla kyselylomakkeen, jossa oli kuusi murteeseen, kieleen ja kielelliseen identiteettiin liittyvää kysymystä (liite 1). Analysoin tässä pro gradussani myös joitakin jo proseminariesitelmässä käsittelemiäni kysymyksiä, jotka vastaavat osaltaan tämän pro gradun tutkimustehtävään. Tässä työssäni en enää tarkastele, mistä nuorten omasta mielestään tulee vaikutteita heidän kieleensä, vaan keskityn enemmän heidän asenteisiinsa murteita kohtaan.

Lukiolaisten murreasenteita ja -tietoisuutta olen tutkinut syksyllä 2007 seuraavalla lomakekyselyn kysymyksillä:

1. Millaista kieltä puhut vapaa-aikanasi?
2. Mitä suomen murteita tunnet tai tiedät olevan olemassa? Missä tilanteissa olet tutustunut niihin?
3. Mitä tuntomerkkejä ja piirteitä kuuluu kotiseutusi murteeseen? Mainitse esimerkkisanoja. Jos mahdollista, kuvaile piirteitä ja nimeä niitä.
4. Mitä vastaavia tuntomerkkejä muistat muista suomen murteista? Mainitse murre ja esimerkkisana.
5. Mikä on mielestäsi ärsyttävin, hauskein, kaunein, rumin, maalaisin, kaupunkilaisin murrepiirre tai murrekana? Jos ei tule mitään mieleen, jätä tyhjäksi.

Ensimmäisellä kysymyksellä olen halunnut saada selville, miten nuoret nimittävät omaa puhettaan ja millaista kieltä he ajattelevat puhuvansa. Toinen kysymys on lähes samanlainen kuin proseminaariesitelmässä tekemäni kysymys, mutta se on johdatusta seuraavaan kohtaan, jossa käsitellään omaa kotiseudunmurretta. Tällä olen halunnut saada tietoa, miten nuoret nimeävät murrepiirteitä ja mitä kansanlingvistisiä termejä he käyttävät. Viidennellä kysymyksellä olen halunnut tietää, mitä mielikuvia oppilailla on murteista. (Liite 2).

1.2. Tutkimusaineisto

Proseminaariesitelmää tehdessäni tutkimusaineistoni koostui 32 kyselylomakkeesta, jonka ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat tekivät keväällä 2005. Tuolloin lomakkeeseen vastasi 24 tyttöä ja 8 poikaa. Olen luokitellut oppilaat ryhmiin syntymäpaikkakuntiansa ja vanhempien syntymäpaikkakuntien perusteella. Käytän heistä tässä työssäni koodeja T1_{pros} – T24_{pros} sekä P1_{pros} – P8_{pros}. T_{pros} tarkoittaa tyttöjä ja P_{pros} poikia. Lyhenne alaindeksissä viittaa, että kyseessä on proseminaariesitelmää varten kerättyä aineistoa. Tämän lomakkeen vastaajat ovat syntyneet vuonna 1988. He ovat vastanneet kysymyslomakkeeseeni äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla opettajan valvoessa.

Tein uuden kyselyn lokakuussa 2007, jolloin sain yhteensä 57 vastausta. Kyselyyni vastasi 28 tyttöä, 28 poikaa sekä sellainen oppilas, joka ei ollut merkinnyt vastaukseensa lainkaan sukupuolta. Käytän tässä työssäni tytöistä koodeja T1–T28 sekä

pojista P1–P28. Vastaajasta, joka ei ollut merkinnyt sukupuoltaan, käytän nimeä ”koululainen”, koska hänen lomakkeestaan ei käy ilmi, onko hän tyttö vai poika. Sen takia en voi käyttää hänestä samanlaisia koodeja, mitä käytän muista informanteista. T26–T28 ovat yhdistelmäututkinnon opiskelijoita, jotka opiskelevat Kaustisella Keski-Pohjanmaan Maaseutuopistossa sekä Vetelin lukiossa. He ovat kotoisin Vaasasta, Laukaasta sekä Ylistarosta, joten he eivät puhu Vetelin ryhmän murretta. Otan heidät kuitenkin muilta osin mukaan tutkimusaineistooni. Kuusi vastaajaa, neljä poikaa ja kaksi tyttöä, on syntynyt vuonna 1990, ja loput ovat syntyneet vuonna 1991. Oppilaat ovat vastanneet kyselylomakkeeseen äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla sekä maantiedon tunnilla opettajan valvoessa, mutta osa on vastannut lomakkeeseen myös kotona. Lomakkeista ei ole pystynyt havaitsemaan, ovatko ne tehty koulussa vai kotona, eli vastausten laadussa ei sinänsä ole eroa.

Tytöistä 13 on veteliläisiä, joista 11 on syntyperäisiä veteliläisiä. Viisi tytöistä on halsualaisia ja heistä neljä on syntyperäisiä. Seitsemän tytöistä on kaustislaisia, joista viisi on syntyperäisiä. Koululainen, joka ei ole merkinnyt sukupuoltaan, on syntyperäinen kaustislainen. Pojista 11 on syntyisin Vetelistä ja 12 on nykyisiä veteliläisiä. Viisi poikaa on kotoisin Halsualta ja heistä kolme on syntyperäisiä. Loput 11 poikaa ovat kaustislaisia, ja 10 heistä on syntyperäisiä. Taulukossa 1 on esitettyä vastaajien jakauma kotipaikkakunnittain.

Taulukko 1. Vastaajien jakauma kotipaikkakunnittain.

Paikkakunta	Tytöt	Pojat	Ei maininnut sukupuoltaan	Yhteensä
Veteli	13	12	-	25
Kaustinen	7	11	1	19
Halsua	5	5	-	10
Jokin muu	3	-	-	3
Yhteensä	28	28	1	57

Taulukosta 2 voi havaita, että informantit ovat suurimmaksi osaksi syntyneet nykyisillä kotipaikkakunnillaan. Taustaoletuksena on, että tämä voi vaikuttaa heidän murretaustansa ja tietämykseensä murteesta, koska he ovat kuulleet Vetelin ryhmän

murretta koko elämänsä ajan. Muualta muuttaneille Vetelin ryhmän murre voi olla vierasta ja silloin heidän oma kotiseutunsa murre voi vaikuttaa tietämykseen Vetelin murteesta.

Taulukko 2. Vastaajien jakauma syntymäkotikunnittain.

Paikkakunta	Tytöt	Pojat	Ei maininnut sukupuoltaan	Yhteensä
Veteli	11	11	-	22
Kaustinen	5	10	1	16
Halsua	4	3	-	7
Kälviä	2	2	-	4
Kokkola	2	2	-	4
Järvenpää	1	-	-	1
Vaasa	1	-	-	1
Laukaa	1	-	-	1
Seinäjoki	1	-	-	1
Yhteensä	28	28	1	57

Olen käyttänyt tässä tutkielmassani suoria lainauksia informanttieni vastauksista. Esimerkeissä olen kursivoinut kaikki vastaajien käyttämät kielenaineokset, vaikka niitä ei alkuperäisissä vastauksissa ole ollut. Muilta osin esimerkit ovat alkuperäisessä muodossaan, miten vastaajat ovat ne kirjoittaneet.

1.3. Asennetutkimuksesta kansanlingvistiikkaan

Asenne on käyttäytymistieteissä määritelty monin eri tavoin, ja määritelmät vaihtelevat mentalistisista behavioristisiin. Mentalistisen näkemyksen mukaan asenne on mentaalinen tila, taipumus tai alttius suhtautua johonkin tietyllä tavalla, yleensä positiivisesti tai negatiivisesti. Behavioristisessa näkemyksessä korostuu asenteen reaktiivinen luonne, siis se, että asenne ilmenee myös käyttäytymisessä; tällöin tutkimus keskittyy ulkoiseen käyttäytymiseen. Asenteiden funktioita ovat hyötytavoite, oman ympäristön hahmottaminen ja ymmärtäminen, minäkuvaan ja identiteettiin liittyvä affektiivinen puoli sekä itsepuolustus eli oma asema suhteessa muihin. (Deprez – Persoons 1987: 125–130.)

Asenteen tutkimisessa on välttämätöntä tutkia asenteen kielellistä ilmaisua, eli sitä, miten yksilö ilmaisee mielipiteensä tai mitä hän sanoo. Asenne on sosiaalinen ilmiö, koska se luodaan diskurssissa. Siksi sitä täytyy myös tutkia sosiaalisena ilmiönä. Syntyvä asenne ei välttämättä ole puhujan tiedostama tai tarkoittama. Samassa puheenvuorossa yksilö voi huomaamattaan tuottaa myös keskenään ristiriitaisia asenteita. Asenteen ilmaiseminen on luonteeltaan kielellisesti varioivaa, koska näennäisesti samanlaisen asian tai mielipiteen voi ilmaista monella eri tavalla. Konstruktivistinen näkemys korostaa, että huomio tulee kiinnittää siihen, millaisia mahdollisia asenteita puhuja tulee puheteollaan tuottaneeksi. Tärkeää onkin pyrkiä paljastamaan, mitä mahdollisia merkityksiä puhujan lausumaan sisältyy kyseisessä kontekstissa. Tällöin ei ole olennaista, ovatko merkitykset puhujan tarkoittamia vai eivät. (Pälli 1999: 127–128.) Orpanan (1988) mukaan asenteella ja mielipiteellä ei ole suurtakaan eroa.

Asenteita omaksutaan kahdella tavalla: ne ovat joko hankittuja tai opittuja. Yleensä asenteen kohteeseen voidaan liittää myös ulkoinen reaktio eli ihminen ilmaisee asennettaan jollakin ulospäin näkyvällä tavalla. (Salomaa 1981: 60.)

Identiteetin voidaan katsoa liittyvän kiinteästi asenteisiin. Asenteet ilmaisevat ryhmäjäsenyyksiä ja sosiaalisia identiteettejä. Asenteiden muutoksen ja niiden pysyvyyden voi nähdä pyrkimyksenä tasapainoon sosiaalisen ympäristön kanssa. Ympäristön odotuksiin mukautuminen sekä omien keskeisten arvojen ja asenteiden mukaiseen ympäristöön hakeutuminen ilmentävät muun muassa tätä balanssipyrkimystä. (Helkama ym. 1998: 192–194.) Perusoletuksena on, että yhteiskunta muodostuu ryhmistä ja yksilön identiteetti muodostuu puolestaan sen mukaan, millaisiin ryhmiin hän kuuluu ja missä määrin hän on sitoutunut ja samaistunut näiden ryhmien toimintaan, arvoihin ja asenteisiin. Minäkäsitys muodostuu sosiaalisen ja yksilöllisen identifioitumisen kautta, ja minäkäsitys on täten yhteydessä ihmisen sosiaaliseen käyttäytymiseen. (Tiuraniemi 1993: 26–30.) Identiteetin tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena on, miten kielellinen identifioituminen tapahtuu: mitkä ovat ne tekijät, jotka yhdistävät kielenpuhujat toisiinsa ja mitkä seikat puolestaan erottavat heidät muista (Palander – Nupponen 2005: 10).

Kielentutkimuksessa asenteen käsite on ymmärretty melko väljästi, ja tutkimuksen kohteina ovat olleet kielen valinta monikielisissä yhteisöissä, murrevaihtelut sekä tilanteinen ja sosiaalinen vaihtelu. Arvottavat asenteet ovat yleensä riippuvaisia aikakausien prestiisivaihteluista, siis muodista. Kieliasenteilla tarkoitetaan

asenteita, joita ihmisillä on joko eri kieliä tai saman kielen alueellisia tai sosiaalisia murteita tai näiden puhujia kohtaan. (Mielikäinen – Palander 2002: 88, 101.)

Kielellisten asenteiden tutkimus alkoi varsinaisesti 1960-luvulla, jolloin Lambert kumppaneineen selvitteli kanadalaisten suhtautumista englannin ja ranskan kieleen ja näiden puhujiin. He osoittivat, että tapa jolla puhumme, vaikuttaa suuresti ihmisten meistä muodostamaan ensivaikutelmaan. (Kalaja 1999: 46.) Kielellisten asenteiden tutkimus pohjautuu alkuaan sosiologiseen ja sosiaalipsykologiseen asennetutkimukseen. Asenteet ovat kiinnostava tutkimuskohde, koska niiden katsotaan vaikuttavan kielenkäyttöön. (Mielikäinen – Palander 2002: 86.)

Suomalaisen sociolingvistiikan alkuna voi pitää 1970-luvulla neljässä kaupungissa toteutettua Nykysuomalaisen puhekielen murros -hanketta, jonka kussakin osatutkimuksessa on ollut mukana kymmeniä eri-ikäisiä ja eri koulutus- tai sosiaaliryhmiä edustavia miehiä ja naisia. 1980- ja 1990-luvuilla on tutkittu enemmän maaseutupaikkakuntien kuin kaupunkien kieltä. (Lappalainen 2001: 76.) Suuri osa suomalaista sociolingvistiikkaa on ollut variaatiotutkimusta, joka on kohdistunut kaupunkien ja maaseudun nykypuhekieleen ja se on ollut pohjaltaan dialektologista (Hurta 1999: 53). Sociolingvistinen tutkimus on siis suhteellisen nuorta, ja asennetutkimus on sen uusimpia haaroja (Paavola 1987: 4).

Makrotasolla sociolingvistiikan tutkimuskohteiksi voi luetella yhteisön vaikutuksen kieleen, kielen vaikutuksen yhteisöön sekä kielen vaihtelun. Mikrotasolla tutkittavana on yksilön vaikutus hänen käyttämänsä kielen yksikköihin sekä kielen yksiköiden vaikutus yksilöön. (Nieminen 1999: 5.)

Kansanlingvistinen tutkimus on saanut alkunsa 1980-luvulla Yhdysvalloissa ja sen vakiinnuttajana voidaan pitää Dennis R. Prestonia. Kansanlingvistiikka on syntynyt kielitieteeseen sociolingvistiikan sekä murteentutkimuksen leikkauskohtaan täydentämään näiden tutkimussuuntien menetelmiä. (Palander – Nupponen 2005: 10.)

Kansanlingvistinen tutkimus on kiinnostunut siitä, miten tietoinen tavallinen kielenkäyttäjä on omasta ja ympäristönsä kielestä (Palander 2001: 147). Tutkimussuuntausta on parin viime vuosikymmenen aikana sovellettu eniten murreerojen havaitsemisen tutkimukseen. Tätä kansanlingvistiikan alaa nimitetään kansandialektologiaksi. Minulla on tarkoitus selvittää aineistoni avulla, millaisia lukiolaiset ovat kansanlingvisteinä. Suomenkielisissä kansanlingvistiikan tutkimuksissa tavallisista kielenkäyttäjistä on käytetty termiä *maallikko*, *maallikkovastaaja* tai *ei-kielitetilijä* (Mielikäinen – Palander 2002: 90). Ei-lingvisteille on tyypillistä, että

murremielikuvaan vaikuttavat stereotyyppiset käsitykset alueen asukkaista (Palander – Nupponen 2005: 76).

Kansanlingvistisen tutkimuksen avulla saadaan selville, miten tietoisia tavalliset kielenpuhujat ovat meneillään olevista muutoksista. Ilman kielitietoisuuden tutkimusta ei voida varmasti sanoa, missä määrin puhujat voivat itse säädellä murteensa kehitystä. Kansanlingvistisellä tutkimuksella saadaan esiin myös stereotyyppisten asenteiden osuus murrekäsitysten rakentumisessa. Opitut asenteet voivat ääritapauksissa vaikuttaa jopa siihen, millaisena puhuja näkee oman murteensa. (Palander 2007: 14.) Nykyään maallikoiden näkemys kielellisen variaation tulkinnessa ei ole toisarvoista, vaan pikemminkin se on ensiarvoista (Lappalainen – Vaattovaara 2005: 101).

Palander ja Nupponen ovat tutkineet karjalaisten nuorten kieltä sekä sitä, kuinka nuoret suhtautuvat oman alueensa puhekieleen ja miten he olettavat muiden suhtautuvan siihen. He ovat havainneet haastateltujen antamista murre-esimerkeistä, että niistä kuvastuvat hyvin maallikoiden käsitykset muresanoista. Arkielämässä muresana tarkoittaa ylipäänsä murrepiirteitä ja sillä voidaan viitata niin äänne- kuin muoto-opillisiin variantteihin. Myös Mielikäinen ja Palander ovat omista aineistoistaan havainneet, että useimmat luetellut murrepiirteet ovat fonologisia, kun tehtävänä on ollut arvioida kaikkia mieleen tulevia suomen murteita. (Palander – Nupponen 2005: 11, 164.)

Kansanlingvistien mukaan murteiden imitaatiot ovat yksi parhaista tiedonlähteistä, kun halutaan selvittää, millaisiin kielenpiirteisiin ei-kielitieteilijät kiinnittävät huomiota. Eri kielialueiden tutkimuksissa on havaintoja siitä, että murteiden tuntomerkkejä ei aina pystytä erottamaan tai kuvaamaan piirteittäin, mutta niitä osataan jäljitellä. Muodoltaan nämä jäljittelyt ovat repliikkejä, sananparsia ja sanontatapoja sekä erilaisia fraaseja ja kiteymiä. Nuorten havainnoissa eri murteista tutkimuksissa on havaittu myös tilapäisempiä imitaatioita, jotka osoittavat ei-kielitieteilijöiden kykyä erottaa vieraasta murteesta sen olennaisia piirteitä. Varsinaiset muresanat eli lekseemit ovat vanhastaan kiinnittäneet vierasmurteisen huomion. Huomio kohdistuu yleensä kahteen sanatyyppiin: outoihin sanoihin, jotka vaikeuttavat vieraan murteen ymmärtämistä, ja tuttuihin sanoihin, joilla on eri merkitys kuin omassa murteessa. On selvää, että kansanlingvistit puhuvat eri tavalla ja erilaisin termein kuin dialektologit ja lingvistit. Koulutus vaikuttaa muutenkin siihen, miten kieltä havainnoidaan ja miten sitä kuvataan. Kun kieleen liittyviä käsityksiä ja havaintoja

kysytään nuorilta ja erityisesti opiskelijoilta, vastauksissa saatetaan ottaa avuksi kouluopetuksesta tutut kielioppitermit. (Mielikäinen 2005: 100–110.)

2. VETELI JA VETELIN MURRE

2.1. Kielestä ja kielimuotojen nimityksistä

Kieleen ja kielenkäyttöön liittyy monenlaisia termejä, jotka voivat kansanlingvistiksi tarkoittaa hyvinkin erilaisia asioita. Kieltä voidaan pitää vallitsevan maailmankuvan biologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia erontekoja heijastavana peilinä (Laitinen 1988: 5). Puhuminen on perinteisesti mielletty itseilmaisuksi, oman persoonallisuuden ilmentämiseksi (Valo 1994: 36). Itkonen määrittelee kielen merkkien järjestelmäksi eli systeemiksi. Hän tarkoittaa systeemillä jäsentynyttä kokonaisuutta, jonka kukin osa on yhteydessä kokonaisuuteen. Setälän mukaan kieli on järjestelmä inhimillisillä puheelimillä tuotettuja kuuluvia merkkejä, joilla joku henkilö ilmaisee ajatuksensa. Näitä merkkejä Setälä nimittää kielellisiksi ilmauksiksi. (Itkonen 1966: 9, 12.) Kieli on sosiaalinen ilmiö ja se on samanaikaisesti niin muotoa kuin sisältöäkin. Ihminen käyttää kieltä sekä ajatustensa että tunteidensa ilmaisemiseen. Kieli kuvastaa maailmankatsomusta, ja joka ikäpolvella on taipumusta kielen muovailemiseen. (Itkonen 1966: 13, 104–105.)

Tapani Lehtisen mukaan **kirjakieli** elää kirjallisen tradition varassa ja se on normien säätelemää. Kirjakieltä sanotaan monesti myös yleiskieleksi ja joidenkin mielestä kirjakieltä voidaan puhuakin. (Kielimuotojen nimitykset 2001.) Kirjakieli on tietosanakirjojen, tieteellisen kirjallisuuden ja muun tietokirjallisuuden kieli. Kirjakieli on myös koko kieliyhteisölle yhteinen kirjoitetun kielen muoto, joka antaa melko paljon tilaa yksilöllisille ja alueellisille erikoispiirteille. (Ikola 1972: 17–18.) Kirjakielen luonteenomaisin piirre on konservatiivisuus. Se säilyttää kansankielestä hävinneitä sanoja ja muotoja, ja runokieli lisäksi arkaismeja, joita suoranaisessa esityksessä ei käytetä. (Itkonen 1966: 126.)

Yleiskieli eli **standardikieli** tarkoittaa kirjoitettua yleiskieltä ja se on julkisuuden puhekieltä. **Arkinen puhekieli** eli **arkipuhe** on yleispuhekielen normittamaton variantti, jossa on paljon vaihtelua. (Kielimuotojen nimitykset 2001.) **Puhekieli** voi olla pelkästään suullisesti periytynyttä (Rapola 1966: 11). **Aluepuhekieli** on paikallismurteesta väriä saanut puhekieltä, jota voidaan sanoa myös ”tasoittuneeksi murteeksi”. Siinä on mukana laaja-alaisia murrepiirteitä, joista suppea-alaisemmat ovat hävinneet. (Kielimuotojen nimitykset 2001.)

Slangi on affektinen ryhmäkuntakieli, joka erottuu varsinkin sanastoltaan muista kielimuodoista (Kielimuotojen nimitykset 2001). Tyypillisintä slangia ovat murrosikäisen nuorison muodostamien ryhmien erikoiskielet. Niissä kuvastuvat nuorten elämänhalu, sovinnaisuutta vierova pyrkimys luoda itse jotakin uutta sekä luja yhteishenki, joka pystyttää kielen keinoin raja-aidan oman piirin ja sivullisten väliin. Slangi sanastoineen muuttaa pikaisesti luonnettaan sukupolvea toiseen. Slangi ammentaa yleiskielestä poikkeavat ilmauksensa osittain oman kielen sanoista, joille annetaan uusi merkitys, osittain vieraista kielistä, mutta lisäksi niissä näyttää syntyvän sellaistaakin sanastoa, jonka alkuperää on jälkeenpäin vaikea selittää. (Itkonen 1966: 128–129.) Slangille on myös tyypillistä vitsikkyys sekä henkevyys (Ikola 1972: 24). Orvokki Joki-Pesolan (1993) mukaan uudet slang-ilmaukset leviävät Helsingin seudulta muualle Suomeen tiettyä reittiä: ensin Hämeeseen, sitten itämurteiden alueelle ja vasta lopuksi Lounais-Suomeen, Pohjanmaalle ja Lappiin. Se saattaa kyseenalaiseksi tiedotusvälineiden suoran vaikutuksen. (Lappalainen 2001: 83.)

Murre ymmärretään usein menneisyyteen viittaavana asiana, vanhanaikaisena välineenä, jolla ei ole enää käyttöä. Murre on kuitenkin käyttökelpoinen ”kieli” nykyäänkin, ja se on parhaimmillaan erittäin ilmaisuvoimaista ja hauskaa. (Salo 1994.) Murre on paikkakunnan paikallaan pysyneen väestön kieltä ja se ilmaisee, mistä puhuja on kotoisin. Murre mielletään usein maaseudun kieleksi, mutta se voi olla leimallista kaupungillekin. (Kielimuotojen nimitykset 2001.) Monissa kieliyhteisöissä murre tai norminvastainen kielimuoto on leimautunut viime vuosikymmeninä tai jo aiemmin sosiaalisesti alempiarvoiseksi ja maskuliiniseksi (Mielikäinen 1988: 97). ’Murre’ sanan rahvaanomaisen merkityksen muodostaa pääasiallisesti mielikuva kielenkäytöstä, joka tavalla tai toisella poikkeaa omasta puhetavasta. On olemassa kieliyhteisö, jonka äänteelliset, muoto-opilliset, sanastolliset sekä lauseopilliset tuntomerkit erottavat osan tai osia pienemmäksi tai pienemmiksi kieliyhteisöiksi, eli murteiksi. (Rapola 1969: 8–9.) Murteella tarkoitetaan tavallisesti maantieteellistä murretta eli niin sanottua kansanmurretta (Itkonen 1966: 106).

Murre on myös ensisijaisesti puhuttua kieltä, ja puhe taas on kielen alkuperäinen muoto. Kun jotakin kieltä puhutaan laajalla alueella, syntyy aina alueellisia eroja, pienempiä kieliyhteisöjä, jotka puhuvat eri paikallismurteita. On olemassa myös sosiaalisia murteita, joita syntyy varsinkin kaupunkeihin ja taajamiin. Ne määräytyvät esimerkiksi ammatin, koulutuksen, iän tai muun sosiaaliryhmän

mukaan. (Laitinen 1982: 104.) Murteetonta kieltä ei ole olemassakaan ja siksi murre kuuluu jokaiseen kieleen (Rapola 1969: 10).

Murre on osa ihmisen identiteettiä. Murrekirjallisuus on suosittua: on murrepakinoita, muistelmia ja koottuja teoksia. Murre osoittaa voimansa kirjallisuudessa sekä kansatieteellisen aineiston ja kotiseutuperinteen tallentamisen kielenä. (Laitinen 1982: 104–105.) Vaikka murretta sanotaan normittamattomaksi varieteetiksi, sillä on omat, usein kirjoittamattomat norminsa. Kirjoitetuissa murrejutuissa ei näy puheelle ominainen kielimuodon valinta tilanteen formaalisuuden tai informaalisuuden, mielentilan tai puhekumppanin mukaan. (Koski 2002: 52, 54.)

Aluemurteet on nimitetty yleensä maakuntien ja heimojen mukaan. Maaseutumurteiden rinnalle ovat ihmisten tietoisuuteen nousseet myös kaupunkimurteet, joilla tarkoitetaan suurten ja suurehkojen kaupunkien puhekieltä. (Mielikäinen – Palander 2002: 93–94.) **Paikallismurteella** tarkoitetaan kaikkia paikkakunnallisia murteita, joiden alalajeja ovat kansanmurteet ja kaupunkimurteet. (Ikola 1972: 22). Paikallismurteet ovat alkaneet tasoittua, joka näkyy selvimmin nuorten kielessä (Palander 2000: 437). **Sosiaaliset murteet** perustuvat yhteiskunnan rakenteeseen, sen jäsenten sivistystasoon, ammattiin tai muunlaisten syiden aiheuttamaan ryhmänmuodostukseen (Itkonen 1966: 127).

2.2. Suomen murteista Vetelin murteeseen

Suomessa on kahdeksan päämurretta: lounaismurteet, lounaiset välimurteet/siirtymämurteet, hämäläismurteet, eteläpohjalaismurteet, keski- ja pohjoispohjalaismurteet, peräpohjalaismurteet, savolaismurteet sekä kaakkoismurteet. (Leskinen 1981: 22.) Kettunen erottaa keski- ja pohjoispohjalaiset murteet itsenäisiksi päämurteiksi, vaikka niiden välinen ero on kovin vähäinen, että niiden merkitseminen kahdeksi päämurteeksi oikeastaan ei ole edes puolustettavissa (Kettunen 1930: 78). Paunonen on puolestaan ehdottanut, että keski- ja pohjoispohjalaiset sekä peräpohjalaiset murteet eivät oikeastaan kuuluisi länsimurteisiin, vaan ne muodostaisivat itä- ja länsimurteiden välisen välimurteiston (Paunonen 1991: 75–79).

Suomen murteet ovat muodostuneet nykyisen käsityksen mukaan kolmesta kantasuomen murteesta: pohjois-, etelä- ja itäkantasuomesta. Länsimurteet koostuvat pohjoiskantasuomesta ja sen päälle muodostuneesta eteläkantasuomalaisesta

kerrostumasta, jonka ovat tuoneet Virosta tulleet muuttajat ensimmäisen vuosituhannen aikana. Itämurteet ovat puolestaan pohjoiskantasuomen itäisen haaran ja hypoteettisen itäkantasuomen sekä niihin perustuvan muinaiskarjalan jatkajia, mutta itämurteissa havaitaan myös läntisiä piirteitä. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan sekä Peräpohjan murteet ovat muodostuneet läntisistä, lounaisista ja hämäläisistä murrekomponenteista sekä itäisestä komponentista. Niinpä keskipohjalaismurteita voidaankin pitää tyypillisinä sekamurteina. (Itkonen 1972: 96–111, 1978: 78, 1983: 196–203.)

Itä- ja länsimurteiden raja on peräisin jo vuodelta 1733, jolloin Bartholdus Vhael jakoi Suomen kahtia murteiden perusteella. Itä- ja länsimurteiden välinen raja jakaa murteet niin, että toiselle puolelle jäävät lounaissuomalaiset, hämäläiset, eteläpohjalaiset, keski- ja pohjoispohjalaiset sekä peräpohjalaiset murteet ja toiselle puolelle jäävät savolaismurteet sekä kaakkoismurteet. (Wiik 2004: 38–39.) Jako itä- ja länsimurteisiin perustuu äänne-, muoto- ja lauseopin eroavaisuuksiin. Tyypillisinä länsi- ja itämurteiden vastakohtaisuuden ilmentäjinä on pidetty kirjakielen *ts:n* murteellisia vastineita: idässä on *mehtä*, *kahtoo* ja lännessä on *mettä*, *kattoo*. (Rapola 1969: 38, 77.)

Veteli, Kaustinen ja Halsua kuuluvat samaan murreryhmään, jota yleisimmin sanotaan Keski-Pohjanmaan Vetelin ryhmäksi. Maantieteellisesti nämä kunnat sijaitsevat Keski-Pohjanmaalla, tosin aivan Etelä-Pohjanmaan rajoilla. Tätä murretta kuvastavat hyvin lauseet ”Kassos karissaa, ko karissa kaatu vishun” sekä ”Mee meshän, tuo sieltä kuus seissemän vissaa, kasso ettei vissa käy oshas” (Punntila 1998: 40).

Yleisenä pohjalaispiirteenä Vetelin murteessa on esimerkiksi se, että inessiivissä on vain yksi *s* geminaatan sijasta. Sanotaan siis *koulusa*, *täsä talosa* ja *niisä paikoisa*. Sanat, jotka loppuvat *ea*, *eä*, *oa* ja *öä* -vokaaliyhtymiin, muuttuvat asuun *ia*, *iä*, *ua* ja *yä*, kuten muodoissa *tyttyä* ’tyttöä’, *kalapia* ’kalpea’ ja *kassua* ’katsoa’. Savolaisen mallin mukaan ensimmäisen ja toisen tavun rajalle tulee välivokaali eli svaavokaali, jos siinä on konsonanttiyhtymä *lk*, *lm*, *lp* tai *lv*. Näistä esimerkkeinä ovat sanat *jalaka* ’jalka’, *kylymä* ’kylmä’, *kilipailu* ’kilpailu’ sekä *kalaveta* ’kalveta’. Svaavokaali tulee myös tavunloppuisen *h:n* jälkeen sekä jos sanassa on *lj* ja *rj* -yhtymät, kuten sanoissa *vilija*, *kirija* ja *lehemä*. (Tunkkari 2000: 15.) Astevaihtelusuhhteissa *lk* ja *rj* -yhtymiä edustavat heikossa asteessa *lj* ja *rj*: *märkä: märijän* (Laitinen 1982: 109).

Vetelin murteessa on myös eteläpohjalaisuuksia, koska se on lähellä Etelä-Pohjanmaata. Kirjakielen *d:tä* vastaa Vetelin seudun murteessa *r*, kun muissa keskipohjalaisissa murteissa *d:n* tilalla on *j*. Tästä *r*-variantista esimerkkeinä ovat

äänneasut *käyrä* 'käydä', *käret* 'kädet' sekä *sare* 'sade' (Tunkkari 2000: 15–16). Eteläpohjalainen *r* on kuitenkin erilainen kuin Vetelin ryhmän *r*.

Hyvin tyypillinen eteläpohjalaisuus on myös vokaalienvälisen *h*:n säilyminen, mutta Vetelin murteessa *h*:n edellä oleva vokaali ei ole säilynyt samalla tavalla kuin eteläpohjalaisissa murteissa: *tulhan*, *menhän*, kun Etelä-Pohjanmaalla käytetään asuja *tullahan* ja *mennähän*. (Tunkkari 2000: 15–16.) Myös Lea Laitinen on todennut toimittamassaan murrekirjassa, että Vetelin ryhmän murre muistuttaa enemmän eteläpohjalaista kuin keskipohjalaista murretta (Laitinen 1982: 106). Vetelin alue on todennäköisesti kuulunut Etelä-Pohjanmaahan ennen savolaiskiilan muodostumista (Wiik 2004: 170), joten Vetelin ryhmän emämurre on eteläpohjalainen murre (Rapola 1969: 128). Myös Lestinjoen murteissa on vielä eteläpohjalaisia vivahteita, mutta ne eivät ole enää niin voimakkaita kuin Vetelinjoen murteissa (Ikonen 1991: 7).

Vielä 1700-luvulla Kaustinen on ollut puoliksi ruotsinkielinen pitäjä, ja Veteli ja Kaustinen ovatkin kielirajan pitäjiä. Murreyhteydet kuitenkin katkesivat ”savolaiskiilan” saapuessa. (Rapola 1966: 307.) Vetelin seudun murteessa onkin paljon ruotsista lainattuja sanoja ja varsinkin *f*-alkuisia sanoja. Vetelin ryhmän murteeseen on tullut suuria vaikutteita Teerijärven ja Alavetelin suomenruotsista (Laitinen 1982: 106). Esimerkiksi sanat *streikata* 'mennä epäkuntoon' ja *sknäckileipä* 'näkkileipä' alkavat kolmen konsonantin yhtymällä, joka ruotsissa on tavallista (Tunkkari 2000: 18–19). *S* on siis hyperkorrekti. Tavallisimmat sananalkuiset konsonanttiyhtymät ovat *kl*, *kn*, *kr*, *pl*, *pr*, *fr*, *tr* (Laitinen 1982: 107). Vetelin murteessa *f* on saatettu myös lisätä sanoihin, joissa sitä ei aikaisemmin ole ollut, kuten vaikka *sflääpätä* 'laahata' (Tunkkari 2000: 18–19). Tyypillinen piirre on myös se, että sanan sisällä oleva *hv* muuttuu *ff*:ksi, kuten sanoissa *soffa* 'sohva' ja *kaffi* 'kahvi'. Silloin siis lainasana on alkuperäisessä asussaan. Myös monet yleiskielen *v*-alkuiset sanat alkavat *f*:llä Vetelin ryhmän murteessa: *fati* 'vati', *faari* 'vaari', *färi* 'väri' ja *följätä* 'seurata mukana' (Laitinen 1982: 107). Ruotsalaislainojen käyttö on kuitenkin nuorten nykymurteessa kadonnut lähes kokonaan, koska sitä pidetään lähinnä vanhempien ihmisten murteena, kuten olen havainnut tutkimusaineistoni vastauksista.

Radikaalin astevaihtelun tapauksissa ensimmäisen ja toisen tavun rajalla on vaihtelua *henki:hejnen*, mutta kolmannen tavun rajalla, missä ei alkujaan otaksuta esiintyneen tavun avonaisuudesta ja umpinaisuudesta johtunutta astevaihtelua, on vaihtelemattomasti *ηk*, *vahijko:vahijkon*. Myös tätä sekatyyppiä voi tavata Vetelin ryhmän murteessa. (Rapola 1966: 86.)

Kaikkein omaleimaisin piirre Vetelin seudun murteelle on kuitenkin se, että *ts*-yhtymän vastineena on *ss*: *ossa* 'otsa', *messä* 'metsä', *vissa* 'vitsa' ja *kassua* 'katsoa'. Kuitenkaan kaikki sanat, joissa on *ts*, eivät automaattisesti muutu muotoon *ss*. *Seitsemän*-sanasta ei tule *seissemän* vaan *seittemän* (Aspelin 1870: 13), mutta sanasta *ruotsalainen* tulee kuitenkin *ruossalainen* (Tunkkari 2000: 19). Tässä piirteessä on siis jonkin verran horjuvuutta, mutta yleissääntönä voisi kuitenkin sanoa, että *ss* vastaa *ts*:ää.

Pohjalaismurteiden tapaan monikon 1. ja 2. persoona päättyvät omistusliitteisissä muodoissa sekä verbin persoonataivutuksessa *a*:han ja *ä*:hän: *saimma* 'saimme', *saitta* 'saitte', *menittä* 'menitte', *meirän kirjamma* 'meidän kirjamme'. Monikon genetiivissä käytetään niin sanottua 2. genetiiviä, joka on yleiskielessä nykyisin harvinainen: *akkain* 'akkojen', *poikain* 'poikien'. (Laitinen 1982: 117.)

Vetelin seudun murteessa on myös lounaismurteille tyypillisiä piirteitä. Jälkiä lounaisesta asutusvirrasta ovat esimerkiksi alkuaan virosta lounaismurteisiin lainatut sanat *jänes* ja *vares*, joiden pohjalainen alue ulottuu Vetelin seudulta Tornionlaaksoon. Muodoilla *kärvänen* 'kärpänen', *pakanen* 'pakkanen', *turpas* 'ruohomätäs' ja *lyhyvä* 'lyhyt' on lounainen ja keskipohjalainen levikki. Myös pohjalaispiirteenä edellä mainittu inessiivin yksinäis-*s* (*täsä paikasa*) muistuttaa lounaismurteista ja satakuntalaista tyyppiä (*täsä paikas*). (Tunkkari 2000: 17.)

Vetelin, Halsuan ja Kaustisen kielen omaleimaisuus syntyy muun muassa siitä tavasta, millä keski- ja eteläpohjalaiset sekä lounaiset piirteet ovat kohdanneet läheiset ruotsin murteet. Keskipohjalaismurteiden joukosta sen erottavat selvimmin *d*:n asemassa toimiva *r* ja *ts*:n sijalla käytetty *ss*. Ne ovat ehkä myös tämän murteen uhanalaisimmat piirteet. Kaikkein haavoittuvimpia piirteitä ovat sellaiset, jotka eniten poikkeavat lähiympäristön kielestä. Niiden säilyminen on suorassa suhteessa siihen, miten paljon seudun ihmiset arvostavat omaa murrettaan. (Tunkkari 2000: 21.)

2.3. Yleistietoa Vetelistä

Veteli on elinkeinorakenteeltaan monipuolinen 3600 asukkaan kunta Kaustisen seutukunnassa Keski-Pohjanmaalla. Asuinympäristö on maaseutumainen ja pitäjä sijaitsee kolmen joen laaksossa, jota ympäröivät kulttuurihistorialliset peltoaukeat. (Veteli 2007.) Vetelin kunta on perustettu vuonna 1860 Vetelinjoen varrelle. Tuolloin

kirkonkylän nimi oli Yliveteli. Vähitellen kirkonkylä siirtyi joenrannalta hiekkaiselle Kainun harjulle, jossa nykyäänkin on kuntakeskus. Hiekkaisen harjun ja jokitöyrään väliin jäi laakea, loivasti jokeen viettävä ja lähteinen, sekä ruosteinen ja vetelä Rannanneva. Sitä ”vetelää” ja muitakin pitäjän suuria soita on tarjottu erääksi Veteli-nimen lähtökohdaksi. Yliveteli-nimi johtunee siitä, että joen alajuoksulla on toinenkin Veteli, Alaveteli. Toisaalta on mahdollista, että Vetelinjoki-nimi, joka tunnetaan 1500-luvun puolivälin jälkeen, on ollut tunnettu jo ennen kuin Vetelin ja Alavetelin harva asutus mitään paikannimeä edes tarvitsi. (Kotiseutumme 2006–2007: 508.)

Vetelin naapurikuntia ovat Evijärvi, Halsua, Kaustinen, Kruunupyy, Lappajärvi, Perho ja Vimpeli. Vetelissä on nähtävissä voimakas kulttuuriperintö: Vetelissä toimii useita esiintyviä kuoroja, soitinryhmiä, lausujia, näytelmäryhmiä sekä kirjoittajia ja kuvataiteilijoita. Veteli on tunnettu erityisesti Kemoran moottoriradasta, jossa järjestetään vuosittain valtakunnallisiakin moottoriurheilutapahtumia. (Veteli 2007.)

Vaikka elinkeinorakenne on monipuolinen, vahvin elinkeino on kuitenkin maatalous. Viljelijäväestö on nuorempaa kuin maassa keskimäärin. Työikäinen väestö on jakautunut siten, että maa- ja metsätaloudessa sekä turkistaloudessa toimii viidesosa väestöstä, teollisuudessa, kauppa-, majoitus- ja ravintolatoiminnassa toimii suunnilleen saman verran ja loput väestöstä toimii yhteiskunnallisissa palveluissa sekä muissa ammateissa. Vetelissä valmistetaan veneitä sekä soittimia, kuten viuluja ja kanteleita, joita tehdään mittatilaustyönä. Vetelissä leivotaan maan kuulut korput ja pikkuleivät, valmistetaan tilaviinejä kotimaisista marjoista sekä jalostetaan tyrniä Kaukoitään saakka. (Kotiseutumme 2006–2007: 505, 506.)

Veteliin perustettiin lukio, tai silloinen yhteiskoulu, vuonna 1956. Lukio on toiminut yli 50 vuotta opettaen veteliläisiä, kaustislaisia ja halsualaisia nuoria. Lukiossa opiskelee lukiokoulutuksen opiskelijoita, aikuislukion opiskelijoita sekä yhdistelmätutkinnon suorittajia. Vetelin lukio toimii yhteistyössä Keski-Pohjanmaan Maaseutuopiston Kaustisen toimipisteen sekä Kokkolan yhteislyseon aikuislinjan kanssa. Yhdistelmätutkinnon opiskelijat suorittavat lukio-opintoja samaan aikaan hevostenhoitajaopintojen kanssa. Yleisilme Vetelin lukiossa on iloinen, koska lukion tilat on vasta peruskorjattu. Liikuntakeskus uimahalleineen, urheilu- ja pesäpallokenttineen, hiihto- ja lenkkeilymaastoineen sijaitsevat koulun välittömässä läheisyydessä, joten mahdollisuudet liikunnan harrastamiseen ovat erinomaiset. (Aho-Matilainen 2006: 13, 82.)

Vetelin lukio toimii luokattomana yleislukiona, joka mahdollisimman monipuolisella kurssitarjonnallaan pyrkii takaamaan opiskelijoilleen hyvän yleissivistyksen. Opiskelijoita harjaannutetaan itsenäiseen tiedon keräämiseen, muokkaamiseen ja arvioimiseen sekä suulliseen ja kirjalliseen ilmaisuun. Opiskelijoita kannustetaan kehittämään opiskelu- ja vuorovaikutustaitoja sekä hyväksymään elinikäisen oppimisen periaatteen.

Vetelin lukio tarjoaa opiskelijoilleen mahdollisuuden kehittää eri taiteenalojen ja liikuntamuotojen tuntemista ja harrastamista. Yhteistyö alueen muiden toisen asteen oppilaitosten kanssa on tärkeä osa toimintaa. Videoneuvotteluyhteydet ja tietoverkot mahdollistavat myös yhteisen kurssitarjonnan. Elinkeinoelämän ja jatko-opinto-oppilaitosten edustajat vierailevat koululla. Kurssien puitteissa tehdään opintoretkiä oppilaitoksiin, yrityksiin ja muihin tutustumiskohteisiin. (Vetelin lukion opetussuunnitelma 2007–2008: 3.)

3. NUORTEN KÄSITYS OMASTA PUHEKIELESTÄÄN

3.1. Nuorten nimeämät kielimuodot

Nuorten kieli on aina herättänyt negatiivisia tunteita vanhemmissa ikäpolvissa. Nuorilla on tarve erottua muista ikäpolvista, niin itseään vanhemmista kuin nuoremmistakin, ja erottautumisen tarve näkyy myös kielessä. Usein nuorten yhteydessä mainitaan sellaiset sanastopiirteet kuten kiroilu ja slangi. Nuorten kielelle on myös pidetty luonteenomaisina diskurssipartikkeleita, joista tavallisimpia ovat *niinku* ja *tota*. (Lappalainen 2001: 74–79.) Media vaikuttaa nuorten puheeseen sanaston tasolla (Kantoluoto 2007: 64). Monien tutkijoiden mukaan paikallismurteet ovat alkaneet tasoittua, mikä näkyy selvimmin nuorten kielessä. Vanhimman polven käyttämät murteellisuudet ovat kokonaan tai osin karsiutuneet nuorilta, ja tilalle ovat tulleet joko laajalevikkiset, eteläsuomalaisten suosimat puhekielisyydet tai suorastaan yleiskielen mukaiset muodot.

Riikka Björkbacka on tarkastellut pro gradu -työssään veteliläisten asenteita oman kotiseutunsa murretta kohtaan. Hänen tutkimusaineistoonsa on kuulunut eri-ikäisiä veteliläisiä kahdeksasta eri kylästä Vetelistä. Hän on tehnyt havaintoja, millaista on veteliläisten murretietoisuus sekä millainen on Vetelin murteen asema muiden murteiden joukossa. Björkbacka on myös tutkinut, millaista kieltä hänen vastaajansa puhuvat omasta mielestään. Vastaajat ovat kertoneet puhuvansa *murretta*, *Vetelin murretta*, *Perhonjokilaakson murretta*, *yleis-* tai *puhekieltä*, *sekakieltä*, *sekamurretta* ja *kaikenlaista kieltä*. (Björkbacka 2002: 3, 13.)

Laura Arve on puolestaan tutkinut Jyväskylän yliopisto-opiskelijoiden murreasenteita pro gradu -tutkielmassaan. Hänen mukaansa naiset ovat määritelleet puhumansa kielen useammin murteelliseksi kuin miehet. Tulos on yllättävä, sillä useimmat tutkimukset osoittavat, että naiset eivät tavoittele sellaisia kielimuotoja, joiden perusteella on mahdollisuus leimautua joko alueellisesti tai sosiaalisesti. (Arve 2002: 24.) Naiset siis puhuvat tai tavoittelevat standardinmukaisempaa kieltä kuin miehet (ks. Trudgill 1983, Nuolijärvi 1988).

Vaikka Björkbacka on tarkastellut eri-ikäisten veteliläisten asenteita, tulokset ovat hyvin samankaltaisia kuin Vetelin lukiossa opiskelevien ensimmäisen vuosikurssin oppilaiden. Samanlaiset vastaukset toistuvat myös omassa tutkimuksessani, vaikkakin

yleisin vastaus niin pojilla kuin tytöillä on, että he puhuvat *suomea* tai *normaalialia suomea*. Niin tytöt kuin pojatkin kertovat puhuvansa *puhekieltä*, *yleiskieltä*, *murretta* sekä *nuorison slangia*. Lähes kaikki vastaajat ovat kuvailleet useammalla kuin yhdellä termillä, millaista kieltä he puhuvat. Arven tekemässä tutkimuksessa yliopisto-opiskelijat ovat useimmin vastanneet puhuvansa *murretta*, *sekakieltä* sekä *yleiskieltä* (Arve 2002: 9). Hänen informanttinsa eivät ole maininneet lainkaan puhuvansa ”suomea” tai ”tavallista suomea”.

Anita Kantoluoto on tutkinut pro gradu -työssään lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita. Hän on tehnyt tutkimustaan teemahaastattelujen sekä lomakekyselyn avulla. Hän on saanut hyvin samankaltaisia tuloksia nuorten käsityksestä omasta puhekielestään kuin minä: hänen mukaansa lahtelaisnuoret ovat vastanneet puhuvansa *tavallista puhekieltä* tai *normaalialia puhetta*. Lahtelaiset ovat nimittäneet omaa puhettaan myös *nuorten omaksi lahtelaiseksi puhekieleksi*. Kantoluoto on saanut tulokseksi, että nuoret eivät omasta mielestään puhu kirjakieltä. (Kantoluoto 2007: 23–25.)

Lomakekyselyyni vastanneet oppilaat ovat käyttäneet kieltään kuvaillessaan monenlaisia termejä: *yleiskieli*, *yleispuhekieli*, *yleinen suomenkielinen puhekieli*, *puhekieli*, *Suomen puhekieli* sekä *tavallinen puhekieli*. Tästä voisi päätellä, että oppilailla ei ole tarkkaa tietoa kielimuotojen nimityksistä eikä niiden merkityksestä. Jokainen informanttini on ymmärtänyt termit omalla tavallaan, joten heidän mainitsemansa termit eivät ole käsitteinä eivätkä merkitykseltään yksitulkintaisia. Informanttien antamien määritelmien taustalla on havaittavissa, millainen on vastaajan oma käsitys käyttämästään kielestä. Tähän voi kytkeytyä myös asenteet eri murteita kohtaan.

Taulukossa 3 on nähtävissä, millaista kieltä nuoret puhuvat omasta mielestään. Taulukon ilmaukset ovat tarkkoja sitaatteja nuorten vastauksista.

Taulukko 3. Informanttien vastaukset omasta kielestään.

Millaista kieltä nuoret puhuvat?	Vastauksia yhteensä f	%
suomea	14	24,6
puhekieltä	11	19,3
murteiden sekoitusta	6	10,5
Kaustisen murretta	5	8,8
normaalialia kieltä	5	8,8

ei-kirjakieltä	4	7,1
Vetelin murretta	4	7,1
nuorison käyttämää kieltä	3	5,3
joskus murretta	3	5,3
normaalia suomea	2	3,5
Halsuan murretta	2	3,5
murretta	2	3,5
Keski-Pohjanmaan murretta	2	3,5
yleiskieltä	2	3,5
yleispuhekieltä	2	3,5
ei käytä murretta	2	3,5
melkein kirjakieltä	2	3,5
yleistä suomenkielistä puhekieltä	2	3,5
vapaata puhetta	2	3,5
vapaamuotoista	2	3,5
murretta, johon on sekoittunut slangia	2	3,5
Halsuan murteen tapaista	2	3,5
Suomen puhekieltä	1	1,8
sekavaa kieltä	1	1,8
nuorison slangia	1	1,8
suomea murtheella	1	1,8
joskus englantia	1	1,8
slangityyppistä paikallismurretta	1	1,8
aika rentoa	1	1,8
murteen ja nuorison kielen sekoitusta	1	1,8
sellaista kuin aina	1	1,8
sekalaista	1	1,8
normaalia Pohjanmaan kieltä	1	1,8
tavallista puhekieltä	1	1,8
paikallista Kaustisen murretta sekoitettuna		
kirjakieleen ja slangiin	1	1,8
murre/kirjakieli/suomen kieli	1	1,8

Vetelin lukiolaiset ovat kertoneet monella eri tavalla puhuvansa murretta: *murretta, Vetelin murretta, Kaustisen murretta, paikallista Kaustisen murretta, Halsuan murretta, Halsuan murteen tapaista, Pohjanmaan kieltä, Keski-Pohjanmaan murretta, slangityyppistä paikallismurretta, suomea murtheella* sekä *murteiden sekoitusta*. Palanderin ja Nupposen (2005: 45) tekemän tutkimuksen mukaan useimmat nuoret ovat sanoneet puhuvansa ainakin jossain määrin murretta. Tämä tulos on nähtävissä myös omassa aineistossani.

Nuorten käyttämälle omalle kielelleen vastauksista on havaittavissa kaksi erilaista vaihtoehtoa: *nuorison käyttämä kieli* ja *nuorison slang*. Oppilaat ovat vastanneet myös, että heidän puheensa on sekoitusta eri murteista tai kielimuodoista:

sekalaista, sekavaa kieltä, vapaata puhetta, vapaamuotoista puhetta, puhetta, joka on muotoutunut ajan kuluessa, sellaista puhetta kuin aina he puhuvat sekä aika rentoa.

Joidenkin oppilaiden vastauksista voi havaita jyrkän eron suhtautumisessa ”kirjakiielellä” puhumiseen: kaksi oppilaista on vastannut puhuvansa melkein kirjakiielellä kun taas neljä on vastannut, etteivät he ainakaan puhu kirjakiieleltä. Tästä voisi päätellä, että nuori voi yrittää peitellä murretaustansa, koska oppilasta voidaan esimerkiksi kiusata murteen takia. Muutenkin moni nuori voi ajatella, että murteella puhuminen on jotenkin vanhanaikaista, joten he ryhtyvät välttelemään murre sanoja ja peittelevät murrepiirteitä. Tosin monesta nuoresta voi tuntua, että ns. kirjakiielellä puhuminen ei ole sopivaa nuorten kielenkäyttöä, vaan samastavat puhumisen ehkä vanhempien ihmisten ”kieleksi”. Vetelin lukiolaisnuoret suhtautuvat kaiken kaikkiaan omaan puhekieleensä neutraalisti ja suhteellisen tyytyväisesti.

3.2. Tyttöjen käsityksiä omasta puhekielestään

Tytöt ovat kuvailleet 23 eri ilmaisulla, millaista kieltä he puhuvat vapaa-aikanaan. Yhdeksän tyttöä on vastannut puhuvansa *suomea* tai *normaalialia suomea*. Sillä he tarkoittanevat, että he puhuvat yleiskieltä tai aluepuhekieltä. He puhuvat kieltä, jossa on vaihtelua alueellisesti ja sosiaalisesti. Vastaajat eivät yleensä ole selittäneet tarkemmin kielenkäyttöään, vaan ajattelevat käyttävänsä yleisesti *suomea äidinkielenään*.

Seuraavaksi on taulukko tyttöjen vastauksista, mitä he ovat ajatelleet puhuvansa. Vastaukset eivät suuresti eroa poikien vastaavista vastauksista.

Taulukko 4. Tyttöjen vastaukset omasta kielestään.

Tyttöjen vastaukset	Lukumäärä f	%
suomea	8	28,6
murteiden sekoitusta	6	21,4
puhekieltä	6	21,4
ei-kirjakieltä	3	10,7
Kaustisen murretta	3	10,7
Vetelin murretta	3	10,7
vapaata puhetta	2	7,1
vapaamuotoista	2	7,1

joskus murretta	2	7,1
murteen ja nuorison kielen sekoitusta	1	3,6
nuorison käyttämää kieltä	1	3,6
murretta	1	3,6
nuorison slangia	1	3,6
normaalia suomea	1	3,6
aika rentoa	1	3,6
murretta, johon on sekoittunut slangia	1	3,6
yleiskieltä	1	3,6
yleispuhekieltä	1	3,6
Keski-Pohjanmaan murretta	1	3,6
Halsuan murretta	1	3,6
sellaista kuin aina	1	3,6
melkein kirjakieltä	1	3,6
sekavaa kieltä	1	3,6

Ikä vaikuttaa murteella puhumiseen. Yläasteikäisenä murre tuntuu hävettävältä, ja silloin pitää opetella trendikkäämpi puhetyyli. (Palander – Nupponen 2005: 46.) On mielenkiintoista havaita, kuinka murre on informanteilleni jokseenkin tärkeä ja hieno asia, vaikka he eivät vielä kovin kaukana yläkouluiästä olekaan.

Tytöt ovat kertoneet puhuvansa suomea eri murteita sekoitellen. He yhdistelevät eri murteiden piirteitä puheeseensa. Kuusi tyttöä on kertonut puhuvansa vapaa-aikanaan *puhekieltä*, ja kuusi tyttöä on vastannut sekoittavansa eri murteita keskenään. Seuraavassa esimerkissä on havaittavissa, miten kieleen tulee vaikutteita monelta eri suunnalta.

Suomea kaikkia kuulemiani/lukemiani murteita sekoitellen, esim. *mie* ei esiinny paikallismurteessa, mutta käytän sitä. Muutenkaan en ole uskollinen alueeni murteelle... (T17, Halsua)

Tyttöjen vastauksissa on mielenkiintoista, että he ovat huomanneet käyttävänsä kavereiden ja omien vanhempiensa kanssa erilaista kieltä.

Kavereiden kanssa murretta ja kielenkäyttö on hieman kiroilusävytteisempää. Vanhempien kanssa murteella ja poikakaverin kanssa sekoitamme murteen ja ruotsin. (T2, Veteli)

Myös Arve on havainnut pro gradu -tutkielmassaan, että keskustelukumppanin vaikutus on suuri puhekieleen ja että kavereiden kanssa kieli ei ole niin kontrolloitua kuin vieraiden ihmisten seurassa (Arve 2002: 36).

Oppilaiden vanhempien murretausta vaikuttaa selvästi informanttien kieleen. Tyttö T23 on vastannut, että hän sekoittaa suomea ja eri murteita hieman keskenään. Hänen vastauksensa selittyy hänen taustastaan, sillä hänen kotikuntansa on Kaustinen, syntymäkotikunta on Järvenpää ja hänen vanhempansa ovat kotoisin Helsingistä ja Kaustiselta. Hän on siis saanut vaikutteita kieleensä hyvin monelta eri suunnalta.

Suomea, johon sekoittuneena vähän eri murteita. (T23, Kaustinen)

Kolme tyttöä kertoo puhuvansa *Vetelin murretta*, kolme tyttöä *Kaustisen murretta* ja vain yksi tyttö *Halsuan murretta*. Murteen nimitykseen vaikuttaa selvästi vastaajan kotikunta. Eri pitäjien asukkaat mieltävät oman kotiseutunsa murteen muista erilliseksi murteeksi. Tämä voisi kertoa siitä, että oppilaiden mielestä Vetelin ryhmään kuuluvien pitäjien murteessa olisi eroja. Eräs halsualainen tyttö on ensimmäiseksi maininnut Keski-Pohjanmaan murteen ja tarkentanut sen jälkeen, että puhuu Halsuan murretta. Hän on tietoinen siitä, että Keski-Pohjanmaa erottuu murteeltaan muusta Pohjanmaasta ja Halsua yleisesti Keski-Pohjanmaasta.

Keskipohjanmaan murretta, Halsuan murretta. (T14, Halsua)

Puhekieltä tai Vetelin murretta. (T3, Veteli)

Tytöt ovat maininneet käyttävänsä joskus sanoja, jotka ovat murretta. He myös käyttävät murretta, johon on sekoittunut *slangia*. Vastaajat eivät todennäköisesti tarkoita slangilla Helsingin slangia, vaan kieltä, johon on sekoittunut eteläsuomalaisten käyttämää murretta. Vastaajat voivat myös tarkoittaa slangilla yleisesti nuorten käyttämää kieltä, johon tulee vaikutteita esimerkiksi vieraista kielistä sekä mediasta.

Nuorison käyttämää kieltä, joskus jotku sanat tulee murteella. (T6, Veteli)

Puhun Vetelin murretta, johon on sekoitettu vähän ehkä slangia. (T11, Veteli)

Suomea ja nuorison slangia. (T7, Veteli)

Proseminaariesitelmässä selvitin, mistä nuorten mielestä puheeseen tulee uusia sanoja. Sain tulokseksi, että erilaiset muotivirtaukset vaikuttavat nuorten puheeseen. Tekstiviestien vaikutuksesta sanat lyhenevät. Internet levittää tehokkaasti uusia sanoja, ja monia sanoja aletaan käyttää sellaisissa yhteyksissä, mihin ne eivät edes kuuluisi. Vastaajat olivat sitä mieltä, että on myös muodikasta käyttää slangisanoja, vaikka asuisikin kaukana Helsingistä. Mantilan mukaan tekstiviestien kieli ei vastaa alueen paikallista puhetapaa, vaan viesteille on tyypillistä paitsi taloudellisuus myös pyrkimys prestiisihakuiseen kieleen. Tekstiviestien kieli vertautuu siis nuorten omaa ryhmäidentiteettiä korostavaan kielimuotoon. (Mantila 2002: 340.)

Tytöt ovat vastanneet puhuvansa vapaa-aikanaan kieltä, joka on *ajan kuluessa muotoutunutta, vapaata puhetta, vapaamuotoista puhetta, aika rentoa kieltä, sekavaa kieltä ja sellaista kieltä, mitä he aina puhuvat*. Näistä voisi päätellä nuorten puhuvan arkista puhekieltä. Vastaajat eivät ole tarkemmin selvittäneet, mitä he tarkoittavat rennolla kielellä tai vapaamuotoisella puheella. Voisi kuitenkin päätellä, että sekavalla kielellä tarkoitetaan kieltä, johon on sekoittunut murretta tai murteita sekä yleiskieltä.

Aika rentoa. (T10, Veteli)

Suomenkieltä, tavallista, se on muotoutunut ajan kuluessa. (T18, Halsua)

Murteen ja nuorison kielen sekoitus. (T5, Veteli)

Kolme tyttöä on vastannut, että he eivät ainakaan puhu kirjakieltä, kun taas yksi tyttö kertoo puhuvansa melko lailla kirjakielellä. Kirjakielellä he tarkoittanevat normien säätelemää kieltä, jossa ei ole yleispuhekielelle tai murteelle tyypillisiä piirteitä. Vastaajien kielenkäyttöön vaikuttaa suuresti, minkälaista kieltä kotona vanhemmat käyttävät. Jos vanhemmat puhuvat murteella, lapsikin oppii murretta. Yksi vastanneista on ilmoittanut, että hän ei käytä *d*-kirjainta, jos ei ole aivan pakko. Hän ilmeisesti mieltää *d*:n yleiskieliseksi, joka ei kuulu hänen puheeseensa.

Puhekieltä, vapaamuotoista, ei mitään kirjakieltä. (T24, Kaustinen)

En kirjakieltä. Hieman Kaustisen murteella eli *h*-kirjainta joka väliin... (T20, Kaustinen)

En ainakaan kirjakieltä, varmaan jotain yleispuhekieltä. Kotona joskus tulee käytettyä joitain Kälviän murre sanoja. (T12, Veteli)

En käytä yleensä *d* kirjainta, vain pakko-tilanteissa. (T13, Veteli)

Yhdistelmätutkintoa tekevien tyttöjen vastauksista ilmenee, että heillä sekoittuu oman kotiseutunsa murre Vetelin ryhmän murteeseen. T26 on kertonut käyttävänsä Vaasan, Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan sekoitusta. Hän on erotellut erikseen Vaasan Etelä-Pohjanmaasta ja Pohjanmaasta. Pohjanmaan murteella hän voi tarkoittaa yleisesti pohjalaismurteissa olevia läsimurteellisuuksia, kuten yleisgemiaatiota ja svaavokaalia. Hän on selvästi havainnut, että eteläpohjalainen murre poikkeaa muista pohjalaismurteista. T28 kertoo sekoittavansa eri murteita ja omasta mielestään hänen puheensa on ihan sekavaa. Tämä voi johtua siitä, että hänen vanhempansa ovat kotoisin Etelä-Suomesta, hänen kotipaikkansa on Etelä-Pohjanmaalla ja hän käy koulua Keski-Pohjanmaalla.

Melko lailla kirjakieltä, välillä sekoittuu eri murteet ja puhe on ihan sekavaa. (T28, Ylistaro)

Sellaista kuin aina. Suomea, todennäköisesti Vaasan, Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan sekoitusta. (T26, Vaasa)

Puhekieltä. (T27, Laukaa)

Kaiken kaikkiaan tytöt arvioivat puhuvansa nuorison käyttämää kieltä, vaikka osa tytöistä kertoo puhuvansa murteella.

3.3. Poikien käsityksiä omasta kielestään

Pojat kuvaavat 27 eri tavalla, millaista kieltä he puhuvat. Yleisin vastaus on *suomea*, *normaalialta suomea* ja *normaalialta kieltä*, joita on yhteensä 12 vastausta. Poikien vastaukset eivät eroa tässä kohdin tyttöjen vastauksista, koska myös tytöillä yleisin vastaus on *suomea* tai *normaalialta suomea*.

Normaalia, puhekieltä. (P4, Veteli)

Mielestäni normaalia kieltä. (P27, Kaustinen)

Tavallista puhekieltä. En käytä paljoa murre sanoja. (P3, Veteli)

Taulukossa 5 on kuvattuna, millaista kieltä pojat omasta mielestään puhuvat.

Taulukko 5. Poikien vastaukset omasta kielestään.

Poikien vastaukset	Lukumäärä f	%
suomea	6	21,4
normaalia kieltä	5	17,9
puhekieltä	4	14,3
nuorison käyttämää kieltä	2	7,1
Kaustisen murretta	2	7,1
ei käytä murretta	2	7,1
Vetelin murretta	1	3,6
Halsuan murretta	1	3,6
Halsuan murteen tapaista	1	3,6
joskus murretta	1	3,6
paikallista Kaustisen murretta sekoitettuna kirjakielen ja slangiin	1	3,6
slangityyppistä paikallismurretta	1	3,6
normaalia Pohjanmaan kieltä	1	3,6
Keski-Pohjanmaan murretta	1	3,6
suomea murtheella	1	3,6
normaalia suomea	1	3,6
suomen puhekieltä	1	3,6
yleistä suomenkielistä puhekieltä	1	3,6
tavallista puhekieltä	1	3,6
murre/kirjakieli/suomen kieli	1	3,6
yleispuhekieltä	1	3,6
yleiskieltä	1	3,6
ei-kirjakieltä	1	3,6
melkein kirjakieltä	1	3,6
sekalaista	1	3,6
joskus englantia	1	3,6

Samalla tavalla kuin tytöt, pojat ovat ajatelleet lomakkeeni ensimmäisen kysymyksen hyvin laajasti, ja he tarkoittanevat *suomella, normaalilla suomella* sekä

normaalilla kielellä kieltä, joka vaihtelee niin alueellisesti kuin sosiaalisestikin. Moni pojista on vastannut kysymykseen hyvin lyhyesti, ja vain harva on tarkemmin selvittänyt kielenkäyttöään. Tässä kohdin poikien vastaukset eroavat tyttöjen vastauksista, sillä tytöt ovat kauttaaltaan vastanneet monisanaisemmin ja he ovat selvittäneet myös hiukan enemmän, millaista kieltä puhuvat.

Vain yksi vastaaja on kertonut puhuvansa suomen lisäksi jotain muuta kieltä vapaa-aikanaan. Tähän voivat vaikuttaa harrastukset sekä kaveripiiri, jos kaveripiiriin kuuluu muuta kieltä kuin suomea puhuvia.

Suomea, joskus englantia. (P9, Veteli)

Ainoastaan yksi poika on kirjoittanut vastauksensa murretta käyttäen, josta huomaa, että informantti on tiedostanut oman murteensa tyypillisen piirteen: vokaalien välisen *h:n* säilymisen. Hän on kirjoittanut vastauksessaan puhuvansa *murtheella*. Sen sijaan vain yksi pojista on vastannut, ettei puhu murretta ainakaan omasta mielestään. Voi kuitenkin olla, että hän ei ihan tarkkaan tiedä, millaisia piirteitä kuuluu Vetelin ryhmän murteeseen, koska hän on jättänyt vastaamatta kysymyslomakkeeseen kohtaan, jossa kysyin kotiseudun murteen tyypillisiä piirteitä.

Suomea murtheella. (P22, Kaustinen)

Aika lailla normaalia kieltä. Suomea. En puhu Vetelin murretta omasta mielestäni. (P8, Veteli)

Jotkut halsualaiset pojat ovat vastanneet puhuvansa Halsuan murteen tapaista murretta. He tietävät, mitkä ovat oman kotiseudun murteen piirteitä. Yhden tällaisen vastaajan toinen vanhemmista on kotoisin Halsualta, mutta pojan syntymäkotikunta on Pohjois-Pohjanmaalla. Hänen vastauksensa selittyy sillä, että hän ei ole omaksunut Vetelin ryhmän murretta täysin, vaan hänen murteessaan voi olla sekä keskipohjalaisia että pohjoispohjalaisia vaikutteita. Poikien vastauksista ilmenee hyvin, miten vanhempien kieli vaikuttaa lasten kieleen, sillä pojat ovat vastanneet puhuvansa sellaista murretta, jota he ovat oppineet.

Halsuan murteen tapaista. (P15, Halsua)

Kai se on Kaustisen murretta aina välillä. Ihan normaalia kieltä puhun omasta mielestäni. (P19, Kaustinen)

Vetelin murretta, sellaista jonka olen oppinut. (P1, Veteli)

Vetelin murretta kertoi käyttävänsä vain yksi pojista, Halsuan murrettakin vain yksi ja Kaustisen murretta kaksi pojista. Tässä kohden tytöt ovat vastanneet hieman enemmän puhuvansa murteella. Pojat ovat vastanneet puhuvansa *murteella*, *murretta* sekä *Pohjanmaan kielellä*. *Paikallinen murre* ja *paikallismurre* ovat kahden pojan vastauksissa. Vastauksissa on nähtävissä, että he sekoittavat slangia ja murretta.

Sekalaista, slangityyppistä paikallismurretta. (P16, Halsua)

Suht normia, eli paikallista Kaustisen murretta sekoitettuna kirjakieleen ja slangiin. (P20, Kaustinen)

Normaalia pohjanmaan kieltä, Halsuan murretta. (P14, Halsua)

Puhekieltä / KeskiPohjanmaan murre. (P12, Halsua)

Suomea, nuorison käyttämää kieltä. (P11, Veteli)

Poikien slangin on havaittu olevan affektiivisempää kuin tyttöjen, mikä näkyy esimerkiksi tabumaisempien ilmausten suosimisena (Lappalainen 2001: 86). Omien tulosteni mukaan yhtä monta poikaa ja yhtä monta tyttöä on kertonut puhuvansa slangia, vaikkakaan slangin affektiivisuus ei käy ilmi informanttieni vastauksista.

Kukaan pojista ei ole vastannut puhuvansa ainoastaan kirjakieltä, vaan kirjakieleen on sekoittunut jotain muutakin kielimuotoa. On varsin mielenkiintoista havaita, että nuorten poikien mielestä kirjakieli ei ole normaalia suomea, vaan nuorison käyttämä kieli on ihan tavallista suomea. Kirjakielellä puhumisessa ja hyvän yleiskielen käyttämisessä tytöt vaikuttavat aineistoni perusteella olevan hieman enemmän negatiivisella kannalla ja jokseenkin kriittisempiä kuin pojat.

En puhu kirjakieltä, vaan ihan normaalia nuorison käyttämiä sanoja. Eli ihan normaalia suomea! (P25, Kaustinen)

Kirjakieltä melkeen. (P26, Kaustinen)

Kokonaisuudessaan lukiolaispojat osaavat kuvailla käyttämäänsä kieltään osuvasti monenlaisia termejä käyttämällä.

4. OMAN MURTEEN TUNTEMUS

4.1. Nuorten mainitsemia piirteitä ja tuntomerkkejä

Arve on tehnyt tutkimuksessaan havainnon, että nuorille on tyypillistä, ettei murteita ja murrepiirteitä kuvailtu, kun hän oli kysellyt niitä informanteiltaan (Arve 2002: 47). Omasta tutkimuksestani olen kuitenkin havainnut, että kyselylomakkeeni kohtaan, jossa kysyin, mitä tuntomerkkejä ja piirteitä kuuluu informanttien kotiseudun murteeseen, on vastattu kaikkein eniten sekä määrällisesti että laadullisesti. Tämän kysymyksen analysointiin otan mukaan myös proseminaariesitelmää varten keräämäni aineiston. Olen siis saanut vastauksia oman murteen tuntomerkeistä ja piirteistä yhteensä 32 pojalta sekä 51 tytöltä.

Proseminaariesitelmää varten tekemässäni kyselylomakkeessa kysyin oppilailta, millaista heidän kotimurteensa on ja mitä tuntomerkkejä ja piirteitä siinä on. Saamiini vastuksiin on vaikuttanut termi *kotimurre*, jonka osa informanteista on ymmärtänyt niin, että sillä tarkoitetaan heidän kotonaan puhuttua murretta. Olen tarkoittanut kysymyksellä kuitenkin heidän kotiseutunsa murretta.

Lukioikäiset nuoret ovat mielenkiintoinen ikäryhmä tutkimuskohteena. He ovat vasta jättäneet yläkouluajat taakseen ja samalla äidinkielen tuntien murreopetuksen. Heillä ei ole ollut lainkaan lukiossa opetusta murteista. Mielikäinen (1981a: 19) on tehnyt havainnon, että eteläpohjalaisilla koululaisilla on murrekanta säilynyt selvästi paremmin kuin eteläpohjalaisilla opiskelijoilla. Tästäkin syystä lukiolaiset ovat varsin otollinen tutkimusryhmä, sillä he eivät ole enää koululaisia, mutta eivät aivan vielä kuitenkaan opiskelijoitakaan. Tärkeintä lukioikäisten tutkimisessa on, että he asuvat vielä kotipaikkakunnallaan.

Taulukossa 6 on näkyvissä ne murrepiirteet, jotka nuoret ovat vastanneet.

Taulukko 6. Nuorten tunnistamat oman murteensa tyypillisimmät piirteet.

Murrepiirre	Tytöt	Pojat	Yhteensä
<i>ts:n</i> vastineena <i>ss</i>	22	11	33
<i>h:n</i> säilymä	19	12	31

ts:n vastineena ht	7	10	17
ruotsalaislainat	11	4	15
d:n vastineena r	9	0	9
svaavokaali	4	3	7
inessiivissä yksi s	3	0	3
ts:n vastineena tt	1	2	3
III infinitiivin illatiivissa			
ei mA-tunnusta	2	0	2
persoonapronominit	1	1	2
vokaaliyhtymät OA ja eA	1	0	1
lk:n ja rk:n vastineena lj, rj	1	0	1
”erilaiset sanat”	4	2	6
”ei mitenkään erikoista”	3	1	4
”ylimääräisiä kirjaimia”	1	1	2
”erottuu muista murteista”	1	0	1
ei osaa vastata	3	8	11

Parhaiten nuoret ovat huomanneet, että *ts:n* vastineena on *ss*. Yhteensä 22 tyttöä ja 11 poikaa ovat maininneet sen olevan tyypillistä Vetelin ryhmän murteelle. Puusaaren (1994: 36) mukaan nuorilla naisilla, jotka ovat iältään 18–23-vuotiaita, *ss* on säilynyt paremmin kuin miehillä.

Moni informanteista on ainoastaan kirjoittanut esimerkkisanoja, joista myös voi huomata, että he tunnistavat oman murteensa murrepiirteitä. Nuorten vastauksissa on nähtävissä, että vanhat murteelliset äänneasut elävät yhä edelleen, sillä heidän vastauksissaan toistuvat samat sanat: *messä* ja *kasso*. Nuorten antamista esimerkkisanoista yleisin on *mehtä*, jonka 16 informanttia on maininnut vastauksessaan. Toiseksi yleisin on *messä* 15 nuoren mielestä. Kolmas yleinen vastaus nuorilla on *menhän*. Murteelliset äänneasut *menhän meshän* ja *menhän messään* eivät ole olleet läheskään niin suosittuja esimerkkisanoja kuin pelkät *mehtä* ja *messä*. *Menhän meshän* on tyypillinen murrematkimus Vetelissä, Kaustisella ja Halsualla, joten nuorten esimerkkilauseet eivät ole mitenkään yllättäviä valintoja. *ts:n* vaihtelusta informantit ovat antaneet esimerkkeinä myös sanat *kahto*, *tuu kahtohan*, *veihti*, *vihta mettä*, *kasso*, *veissi* ja *isse*. Vain kolme vastaajaa on maininnut *kasso isse*, joka on myös tavallinen matkimus Vetelin ryhmän murteesta.

Menhän meshän, kasso isse. (T9, Veteli)

Konsonanttien kahdentuminen, *messä, veissi.* (T18, Halsua)

Metsä – messä, katso – kasso. Paljon *ss*-yhdistelmiä. (T22, Kaustinen)

Lisätään *ss*, *s* johonkin sanaan kirjainten tilalle, esim. *metsä = messä*. (P11, Veteli)

Käytetään paljon *s*. Kuten esim. *me mennään messään tai mettään*. (P25, Kaustinen)

Kotimurteeni on konsonanttivoittoista. Sanoihin lisätään *s*:ää ja *h*:ta. Murteestamme on tehty kirja ”Kasso isse”, joka (katso itse) kuvaa aika hyvin meidän murrettamme. (T4_{pros}, Kaustinen)

Yksi informanteista on vastannut, että hän ei tunne Vetelin murretta kovinkaan hyvin. Hänen syntymäkotikuntansa on Kälviä, ja hänen vanhempansa ovat kotoisin Kälviältä. Oppilaan vastauksesta ei käy ilmi, kuinka kauan hän on asunut Vetelissä. Hän kuitenkin tiedostaa, millaista Vetelin ryhmän murre on.

En kauhean hyvin tunne Vetelin murretta. Jotain esim. ”*menhän messähän kassoahan karhuja*.” (T12, Veteli)

Tyttö T11 on tehnyt havainnon, että hänen mielestään *s* ei katoa tai muutu toiseksi joka sanassa. Hän on maininnut, että useissa sanoissa ”*s* muuttuu *h*:ksi”. Hän on siis kyllä tietoinen, että jotain tiettyä äänteellistä vaihtelua murteessa tapahtuu.

Aika useissa sanoissa esim. ’*s*’ muuttuu ’*h*’:ksi. *Metsä = mehtä*. (T11, Veteli)

On mielenkiintoista huomata, miten oppilaat ovat pohtineet *ts*:n vaihtelua. Seuraavassa esimerkissä oppilas on havainnut, että sanasta *metsä* tulee *mehtä*, mutta sanasta *kuusi* ei tule *kuushi*.

h-kirjainta käytetään paljon. *Metsä → mehtä*. Ei *kuusi → kuushi*. (T20, Kaustinen)

Nuoret pitävät puheessaan mahdollisena myös muita variantteja *ts*:n vastineena kuin *ss*. *ht*-variantti vaikuttaa olevan suhteellisen suosittu nuorten keskuudessa, sillä seitsemän tyttöä ja kymmenen poikaa on maininnut *ts*-yhtymän vastineena *ht*:n, jota he pitävät Vetelin ryhmän murteelle tyypillisenä piirteenä. Puusaaren (1994: 41, 84)

tekemän tutkimuksen mukaan *ts:n* vastineessa nuoret ovat vanhakantaisia eikä eroja ole sukupuolten välillä vanhakantaisuudessa. Oman tutkimukseni mukaan tytöt ovat poikia selvästi vanhakantaisempia.

h tulee aika usein, esim. *metsä = mehtä* yms. (P19, Kaustinen)

Jos puhuu, että *menen metsään*, niin minä sanoisin, että *menen mehtään* tai *messään*. (T6, Veteli)

Joissakin sanoissa *t* muuttuu *h:ksi = mehtä*. (P7, Veteli)

Jotkin sanat äännetään eri tavalla esim. *metsään mehtään*. (P3_{pros}, Kaustinen)

Oppilaat ovat myös tehneet havaintoja, että Vetelin ryhmän murteessa ja Peräpohjolan murteessa on joitain samoja piirteitä.

Halsuan murteessa ”viljellään” *h*-kirjainta, hieman kuten Lapin murteessa. Esim. ”*Menhän meshän*”. (P13, Halsua)

Nuorten vastauksista voi huomata, että tytöt kuvailevat tarkemmin vanhakantaisen *ss:n* käyttöä kuin pojat, vaikka kaiken kaikkiaan pojat kuvailevat murrettaan hyvinkin tarkoilla termeillä.

Osa oppilaista on maininnut vokaalienvälisen *h:n*. Tämän piirteen on vastannut yhteensä 31 informanttia. Oppilaat ovat kuvailleet monenlaisilla termeillä vokaalienvälistä *h:ta*. He ovat selventäneet vastauksiaan monesti myös erilaisia esimerkkisanoja käyttäen. Murteellisia äänneasuja, joissa on vokaalienvälinen *h*, ovat oppilaiden vastauksissa muun muassa *laitethan, olhan, kassothan, pistetään ovet lukhon, olokhon, tulhan, kothin, menhän meshän* sekä *olla kinthalla*.

h-kirjaimen tunkeminen joka paikkaan: ”*mehtä*”, ”*menhän ja tulhan*”. (T15, Halsua)

h-kirjainta joka välissä. Esim. *menhän, kothin*. (P22, Kaustinen)

Hauskan kuuloista mielestäni. *H*-painotteista, eli *tulhan, menhän olhan*. (T13_{pros}, Veteli)

”Ylimääräisiä” *u*-kirjaimia johnakin, ”*noin*” on Kaustisella ”*nuin*” ja *polkka* on *polokka*, tanhutaan → *tanhuthaan, tanssathan*. (T23, Kaustinen)

Nuoret ovat huomanneet ruotsalaislainat ja niiden vaikutuksen Vetelin murteeseen. Monet informanteista ovat myös tietoisia siitä, että ruotsalaislainat ovat tyypillisiä, koska Veteli, Kaustinen ja Halsua ovat lähellä suomenruotsalaisia pitäjiä. Moni informanteista on myös todennut sen, että Vetelin ryhmän murteessa on paljon sanoja, jotka ovat peräisin ruotsin kielestä. Useissa vastauksissa nuoret ovat luetelleet esimerkkisanoja, mitkä ovat tyypillisiä ruotsalaislajinoja. Informantit ovat vastanneet esimerkiksi sanoilla *hantuuki*, *nästyyki*, *kahaveli*, *kahveli*, *troka*, *kranni*, *flikka*, *pruukata* sekä *völihyn*. Yhden tytön mielestä *hantuuki* tarkoittaa oven ripaa, mutta *hantuuki* on kuitenkin pyyhe ja oven ripa on Vetelin ryhmän murteessa *kripa*.

kahaveli = haarukka, *hantuuki* = oven ripa, *nästyyki* = nenäliina.
(T7, Veteli)

Siinä on paljon sanoja ruotsinkielestä --. (T5_{pros}, Kaustinen)

Jotkin murre sanat ovat lähes suoria lainoja ruotsin kielestä, koska Kaustinen on lähellä suomenruotsalaisia alueita. (T7_{pros}, Kaustinen)

Sanat peräisin ruotsin kielestä: *fati*, *troka* ['viulun jousi'], *hantuuki*, *kranni*, *völihyn*, *kussa* ['naisten mekko'], *flikka*. (P18, Kaustinen)

-- ruotsista tulevat murre sanat ovat yleisiä, esim. *hantuuki*. (P3, Veteli)

-- jonkin verran sanoja ruotsin kielestä. Välillä tietysti hauskan kuuloista. (P5_{pros}, Veteli)

Omassa murteessa on hieman lainasanoja ruotsista (korsteeni, kussa). -- (T2, Veteli)

Kaustislainen P20 on vastannut varsin mielenkiintoisesti, sillä hän ilmeisesti tarkoittaa vastauksellaan, että Vetelin ryhmän murteeseen on tullut vaikutteita ruotsista. Hän todennäköisesti tarkoittaa Kaustisen naapurikuntaa, Teerijärveä, mutta käyttää siitä nimitystä Gååsijärvi, joka ei ole ainakaan yleisesti tunnettu nimitys Teerijärvestä. Hänen vastauksestaan ei käy ilmi, mistä tämä nimitys Gååsijärvi on tullut. Hän on kirjoittanut vastauksensa puhekielellä ja murteella, josta huomaa, että hän kyllä tietää ja

tunnistaa oman murteensa tyypilliset piirteet, vaikkakaan hän ei ole suoranaisesti nimennyt niitä.

Kaustisen murtheeseen ei mun mielestä kuulu mitään hirviän erikoista. Kait siihen on sekotettu Gääsijärveen vähäsen, niinku yksittäisiin sanoihin, esim. *pruukata*. Muita muitten mielestä outoja sanoja on *mehtähän*, *nähärä*, *kurri*, *keeki*, *ternimaito*, *tassi*. (P20, Kaustinen)

Päivärinta on tutkinut Kaustisen koululaisten puhekieltä ja hän on tehnyt havainnon, että *r*:llisiä variantteja käytetään suurtaajuisista tai arkisista sanoista, kun taas *d*:n käyttöön vaikuttaa konteksti. Myös kato on yleinen, mutta Päivärinnan mukaan *r* saattaa säilyä heikkotäryisyytensä takia. Hän on tutkinut parihaastattelujen avulla yhteensä 32 Kaustisen koululaista. (Päivärinta 1999: 8–27.) Olen havainnut myös omasta aineistostani, että nuoret tunnistavat ja käyttävätkin *r*:llisiä variantteja, vaikka myös kato on mahdollista, minkä voi havaita T13:n vastauksesta.

-- vierasperäiset kirjaimet kuten *d* tiputetaan pois tai korvataan *r*:llä tai *t*:llä. (T13, Veteli)

Monet informanteistani ovat vastanneet esimerkkisanoilla eivätkä he ole sen tarkemmin selvittäneet, mitä piirteitä murteessa on. Esimerkkisanat ovat kuitenkin hyvin havainnollisia, joten niistä huomaa nuorten murteen tuntemuksen. Mielenkiintoista on, ettei kukaan pojista ollut maininnut vastauksissaan *t*:n heikkoa vastinetta, vaan ainoastaan tytöt ovat nimenneet sen oman murteensa tyypilliseksi piirteeksi. Myös Puusaari on tehnyt havainnon, että naiset käyttävät *r*:ää enemmän kuin miehet *t*:n heikon asteen vastineena ja että miehet käyttävät *d*:tä hiukan enemmän kuin naiset (Puusaari 1994: 21, 23). Yhdistelmä tutkimuksen tyttö T26 on vastannut, millaista murretta hänen omalla kotipaikkakunnallaan puhutaan, vaikkakin hänen antamansa esimerkit voisivat yhtä hyvin kuulua Vetelin ryhmän murteeseen.

Esim. *saada* – *saara*. (T4, Veteli)

Esim. *saada* – *saara*, *r* → *d* -- (T24, Kaustinen)

Esim. *tierän* --. (T10, Veteli)

No *r* ainakin sanotaan *D*:nä. (T10_{pros}, Veteli)

Hellunen, mollaan, minoon, son, toisinaan *d* korvataan *r*:llä. (T26, Vaasa)

esim. *tierän* (kirjain vaihdokset), *umpikulju* (erilaiset sanat). (T10, Veteli)

Yhteensä seitsemän nuorta, neljä tyttöä ja kolme poikaa, ovat havainneet, että svaavokaali on tyypillinen piirre Vetelin ryhmän murteessa. Kukaan oppilaista ei ole nimennyt tätä piirrettä *svaavokaaliksi*, vaan he ovat joko vastanneet esimerkkisanoilla tai nimenneet piirteen *välivokaaliksi*.

Messä, käesä, välivokaali. (T12_{pros}, Veteli)

Päivärinnan (1999: 89) tutkimuksen mukaan Kaustisen koululaisten puhekielessä sva on säilynyt parhaiten murrepiirteistä. Omassa aineistossani on jokseenkin yllättävää, että ainoastaan seitsemän on nimennyt svaan Vetelin ryhmän murteelle tyypilliseksi piirteeksi. Voi kuitenkin olla, että sva on niin tavallinen piirre nuorten puheessa, etteivät he kiinnitä siihen kummemmin huomiota.

Moni nuorista on vastannut kysymykseen tyypillisiä muresanoja käyttäen. Svaavokaalista esimerkkeinä ovat *polokka, ihmisiä, melekeen, kolokko* ja *kahaveli*.

No en tiedä onko mitään erityispiirteitä, mutta esimerkiksi sana ihmisiä muuttuu sanoessani *ihimisiä*. (T18_{pros}, Halsua)

Yhteensä kuusi informanttia on vastannut, että erilaiset sanat erottavat Vetelin ryhmän murteen muista suomen murteista. Oppilaat ovat maininneet, että Vetelin murteessa on joitain sellaisia sanoja, joita kirjakieli ei tunne. Esimerkkisanana on tästä kirjoitettu *lyysätä*.

-- jotkut sanat ovat kokonaan erilaisia, joita kirjakieli ei tunne, esim. *lyysätä* = osoittaa (esim. lampulla). (T11_{pros}, Veteli)

-- Muita muitten mielestä outoja sanoja on *mehtähän, nähärä, kurri, keeki, ternimaito, tassi*. (P20, Kaustinen)

Neljän oppilaan mielestä heidän kotiseutunsa murre ei ole mitenkään erikoista. Osa heistä on kuitenkin luetellut, mitä piirteitä heidän murteessaan on. Heidän asenteensa omaa murrettaan kohtaan vaikuttavat olevan hieman negatiivisia, vaikkakin osa heistä kuitenkin tiedostaa oman kotiseutunsa murteen piirteitä. Oppilaiden vastauksista voi myös havaita, että heillä saattaa olla pyrkimys puhua samalla tavalla kuin heidän kaverinsakin puhuvat.

Tuskin se mitenkään erikoista on. Tietenkin käytän *mä* ja *sä* muotoa. Sitten sanon *mehtään* ja *veissi* ja *laattia*. *Nämä*-sanan sijasta käytän *näi*-muotoa. Esim. *mitä näi on?* (T8_{pros}, Halsua)

Mielestäni puhun ihan ”normaalisti” eli en poikkea kavereista pahasti. Sana *metsä* taipuu kuitenkin suussa; *mettä*. Kaverit sanoisivat *mehtä* tai *messä*. Murteeni johtunee Oulusta. (T24_{pros}, Veteli)

Vain kolme vastaajista on muistanut, että Vetelin murteessa inessiivin päätteessä on vain yksi *s* geminaatan sijasta. Yksi *s*:llisestä inessiivistä esimerkkeinä ovat *koulusa*, *misä*, *oikhen miehisä* sekä *käesä*. Voi olla, että sijamuotojen nimitykset eivät ole lukiolaisnuorilla kovin hyvin muistissa, mutta he osaavat silti kuvailla kansanlingvistisesti, mitä kielessä tapahtuu.

Lyhyet loput (*koulusa*), *mää* ja *sää*, ruotsinkielestä tulleita sanoja. (T21, Kaustinen)

-- missä → misä –s --. (T14, Halsua)

Kotimurteeni on melko värikästä. Sillä on omat ominaispiirteensä, joita on esim. -ssa, -ssä –päätteet sanoissa. Jotkin murre sanat ovat lähes suoria lainoja ruotsin kielestä, koska Kaustinen on lähellä suomenruotsalaisia alueita. (T7_{pros}, Kaustinen)

Yksi Vetelin murteelle ominainen piirre on, että III infinitiivin illatiivissa ei painottoman ja sivupainollisen tavun jälkeen esiinny *mA*-tunnusta. III infinitiivin illatiivista esiintyy suomen murteissa *-ma*, *-mä* -tunnuksisen muodon ohella tunnuksen muoto *tekeen*, joka on levinnyt myös pohjalaismurteisiin (Saukkonen 1965: 50–55). Tunnuksen muoto on yleistymässä erityisesti nuorten puhekieleen

(Mielikäinen 1981b: 63). Seuraavassa oppilaan esimerkissä on nähtävissä tunnuksen muoto.

Messä, veissi, oikhen miehisä, lähethän menehän. (T25, Kaustinen)

Yhdistelmäutkinnon opiskelijoiden vastaukset eivät suuresti poikkea muiden opiskelijoiden vastauksista. T27 on kotoisin Laukaasta ja hän on vastannut, ettei Keski-Suomessa kauheasti puhuta murteella, vaikkakin hänen puhumassaan murteessa on lainasanoja ja vaikutteita muista murteista. T28 on kotoisin Ylistarosta, hänen syntymäkotikuntansa on Seinäjoki ja hänen vanhempansa ovat kotoisin Tampereelta ja Laihialta, joten hänen murretaustansa on varsin värikäs. Hän on vastannut, että kotiseudulla eri murteet sekoittuvat. T26 on vaasalainen ja hänen vanhempansa ovat kotoisin Vaasasta ja Kurikasta. Hän on maininnut esimerkkisanojen avulla, millaista hänen kotiseutunsa murre on.

Keski-Suomessa ei kauheasti puhuta mitään erikoista murretta, tai ehkä meillä on jotain lainasanoja/vaiikutteita toisista murteista. (T27, Laukaa)

Kotiseudulla eri murteet sekoittuu, eli samat merkitykset, mutta eri sanat. Venytetään jotain vokaaleja, lisätään jottain konsonantteja. (T28, Ylistaro)

hellunen, mollaan, minoon, son, toisinaan *d* korvataan *r*:llä. (T26, Vaasa)

Yhteensä yksitoista vastaajaa, kolme tyttöä ja kahdeksan poikaa, ei osannut vastata, mitä ominaispiirteitä kuuluu heidän kotiseudun murteeseensa. Pojista yksi on kertonut, että hän on syntynyt Kälviältä, joten hän ei tunne sen vuoksi Vetelin ryhmän murretta. Erään pojan mielestä murteessa ei ole mitään erityisiä tuntomerkkejä ja taas toinen poika ei ole kiinnittänyt huomiota mihinkään murrepiirteisiin. Yhden halsualaisen tytön vastauksesta ei käy kunnolla ilmi, tietääkö hän ylipäänsä, mitä murre tarkoittaa.

En tiedä että onko puheessani murteita, koska se tuntuu minusta luonnolliselta. No ehkä se, kun toiset puhuttelee vanhempiaan: isä äiti ja minä että isäntä ja emäntä. (T14_{pros}, Halsua)

Kokonaisuudessaan lukiolaisnuoret suhtautuvat positiivisesti omaan murteeseensa ja he osaavat arvostaa sen ainutlaatuisuutta. Nuoret ovat tietoisia murteellensa ominaisista piirteistä ja oma murre osataankin sen perusteella erottaa muista lähiseudun murteista. Tyttöjen ja poikien vastauksissa ei ole suuria eroja, mutta täytyy muistaa, että poikia on tässä aineistossa vähemmän kuin tyttöjä. Tytöt ovat kuitenkin paremmin muistaneet Vetelin ryhmän murteen omaleimaisimman piirteen eli *ts:n* vaihtelun *ss:n* kanssa, ruotsalaislainat ja *d:n* vastineena olevan *r*. Pojat sen sijaan ovat tyttöjä enemmän sitä mieltä, että *ts:n* vastineena on *ht* ja *tt*. Björkbacka (2002: 7) on tehnyt havainnon, että nuorten murteesta on poistumassa vokaalienvälinen *h*. Björkbacka on tehnyt päätelmän, että tämä piirre johtuu siitä, että puolisoita on otettu paljon oman murrealueen ulkopuolelta, joten nuorten puheeseen on tullut savolaisia vaikutteita. Oman tutkimukseni mukaan nuoret tunnistavat ja joskus vielä käyttävät vokaalienvälisiä *h:ta*, vaikkakin piirre vaikuttaa olevan katoamaan päin.

4.2. Kansanlingvivististä termeistä

Kansanlingvistiikka on kiinnostunut siitä, miten ei-kielitetieteilijät kuvailevat kieltä. On selvää, että kansanlingvistit puhuvat eri tavalla ja erilaisin termein kuin dialektologit. Kun kieleen liittyviä käsityksiä ja havaintoja kysytään nuorilta ja erityisesti opiskelijoilta, vastauksissa saatetaan ottaa avuksi kouluopetuksesta tuttuja kielioppitermejä. (Mielikäinen 2005: 110.) Ei-kielitetieteilijät kuvailevat kekseliäästi kieltä. Esimerkiksi yleisgeminatiota kansanlingvistit voivat nimittää ”konsonanttien tuplaamiseksi”, ”kaksintamiseksi” tai ”kirjainten venyttämiseksi”. (Palander 2007:11.)

Nuoret ovat käyttäneet monenlaisia termejä, kun he ovat esitelleet, mitä tuntomerkkejä ja piirteitä kuuluu heidän kotiseutunsa murteeseen. Tämän kysymyksen kohdalla olen saanut kaikkein eniten vastauksia tutkimuskysymykseeni, millaisia nuoret ovat kansanlingvisteinä.

Tyypillisin termi, mitä nuoret käyttävät kuvaillessaan omaa murrettaan, on *tunkea*-verbin eri taivutusmuodot. Nuoret ilmaisevat, että jotain kirjainta ”tungetaan” joka paikkaan. Olen saanut hyvin samankaltaisia tuloksia Björkbackan kanssa, sillä hänen informanttinsa olivat myös vastanneet, että tyypillistä Vetelin ryhmän murteelle on *h:n tukkiminen joka väliin* (Björkbacka 2002: 16).

h ja *s* kirjaimia tungitaan joka väliin. --. (T13, Veteli)

h-kirjaimen tunkeminen joka paikkaan: ”*mehtä*”, ”*menhän ja tulhan*”. (T15, Halsua)

h:ta tungetaan joka väliin. (P15, Halsua)

e- ja *h*-kirjainta tungetaan vähän sinne sun tänne. (P5_{pros}, Veteli)

Toinen hyvin yleinen nuorten mainitsema termi on *lisätä ja laittaa kirjaimia joka väliin*. Sillä nuoret tarkoittavat samaa asiaa kuin äsken mainitsemallani tunkemisella. Oppilaat ovat myös käyttäneet termiä *törkätä* ’laittaa’, kun he ovat kuvailleet vokaalienvälistä *h*:ta. Yhdessä vastauksessa on mainittuna termi *viljellä*, jota kukaan muu vastaajista ei ole käyttänyt.

h:ta törkätään joka väliin (”*Tuu kahtohan*”). (T2, Veteli)

Aika paljon laitetaan *h*:ta sanojen väliin. Esim. *laitethan, menhän*. (T2_{pros}, Veteli)

Kotona lisäämme *h* ja *s* joka paikkaan. (T3_{pros}, Veteli)

Halsuan murteessa ”*viljellään*” *h*-kirjainta, hieman kuten Lapin murteessa. Esim. ”*Menhän meshän*”. (P13, Halsua)

Lisätään *ss*, *s* johonkin sanaan kirjainten tilalle. (P11, Veteli)

Kotimurteeni on konsonanttivoittoista. Sanoihin lisätään *s*:ää ja *h*:ta. Murteestamme on tehty kirja ”*Kasso isse*”, joka (Katso itse) kuvaa aika hyvin meidän murrettamme. (T4_{pros}, Kaustinen)

Paljon ruotsinkielestä tulleita sanoja. Sanojen väliin laitettu paljon *s* ja *h*-kirjaimia. (T21_{pros}, Kaustinen)

T28 on informanteista ainoa, joka on käyttänyt termiä *venyttää*. Hän on maininnut vastauksessaan, että ”*jotain vokaaleja venytetään*”.

Kotiseudulla eri murteet sekoittuu, eli samat merkitykset, mutta eri sanat. Venytetään *jotain vokaaleja*, lisätään *jottain konsonantteja*. (T28, Ylistaro)

Nuoret ovat maininneet vastauksissaan myös, että Vetelin ryhmän murteelle on tyypillistä, että *kirjain muuttuu toiseksi* tai jokin *kirjain korvaa jonkun toisen kirjaimen*. Informantit ovat huomanneet, että monesti *ts:n* vastineena on *ss*, ja tätä muutosta he sanovat korvaamiseksi tai muuttumiseksi. Informantit ovat maininneet termin *kaksois s*, jolla he tarkoittavat sitä, että *ss* on *ts:n* vastineena.

h-kirjainta laitetaan paljon joka väliin. Käytetään myös kaksois *s*:ää. (P1_{pros}, Halsua)

Joissakin sanoissa *t* muuttuu *h*:ksi = *mehtä*. (P7, Veteli)

t korvataan usein *s*:llä, esim. *metsä* = *messä*. (P10, Veteli)

Aika useissa sanoissa esim. 's' muuttuu 'h':ksi. *Metsä* = *mehtä*. (T11, Veteli)

Jotkut oppilaista ovat myös huomanneet *r:n* olevan *d:n* vastineena. He kutsuvat tätä piirrettä äänteen muuttumiseksi. Nuoret voivat myös sanoa, että joihinkin sanoihin tulee *ylimääräisiä* kirjaimia, vaikka he tarkoittaisivatkin kirjainvaihdoksia.

Toisinaan *d* korvataan *r*:llä. (T26, Vaasa)

vierasperäiset kirjaimet kuten *d* tiputetaan pois tai korvataan *r*:llä tai *t*:llä --. (T13, Veteli)

Esim. *tierän* (kirjain vaihdokset), *umpikulju* (erilaiset sanat). (T10, Veteli)

Kutsutaan Vetelin murteeksi. *d*-kirjain sanan keskellä ääntyy *r*:ksi, esim. *meidän* = *meirän*. Moniin konsonantteihin tai niiden yhdistelmiin voi tulla joitakin muutoksia. Jotkut sanat ovat kokonaan erilaisia, joita kirjakieli ei tunne, esim. *lyysätä* = *osoittaa* (esim. lampulla). (T11_{pros}, Veteli)

Ylimääräisiä kirjaimia. Esim. *mehtä* tai *mettä* ovat usein kuulemiani väännöksiä. --. (P3, Veteli)

”Ylimääräisiä” *u*-kirjaimia *johnakin*, ”*noin*” on Kaustisella ”*nuin*” ja *polkka* on *polokka*, *tanhutaan* → *tanhuthaan*, *tanssathan*. (T23, Kaustinen)

Eräät informanteista ovat maininneet, että Vetelin murteessa *puhutaan jonkun kirjaimen päälle* ja murre on *h*-painotteista. Joidenkin oppilaiden mielestä Vetelin murre on pitkää, toisten mielestä taas lyhyttä. Kansanlingvistiikalle on tavallista, että vastaajat puhuvat *konsonanttien kahdentumisesta*; sitä on käyttänyt aineistossani ainoastaan yksi tyttö. Eräs tytöistä on selvästi muistanut, että Vetelin ryhmän murteessa inessiivissä on vain yksi *s*, ja hän on nimittänyt tätä *lyhyeksi lopuksi*. Hän on lisäksi maininnut esimerkkisanan, josta inessiivin pääte tulee hyvin esille. Oppilaat ovat maininneet vastauksissaan termin *välivokaali*, jolla tarkoitetaan svaavokaalia.

s:än ja *h*:n päälle puhuminen --. (T17, Halsua)

Kaustislaiset käyttävät paljon *s*, *h*-kirjainta sanoja pidentäen. (T16_{pros}, Kaustinen)

Kaustisen murre. Puhutaan lyhyesti *h*:n päälle. (T17_{pros}, Kaustinen)

Hauskan kuuloista mielestäni. *h*-painotteista, eli *tulhan*, *menhän*, *olhan*. (T13_{pros}, Veteli)

Konsonanttien kahdentuminen, *messä*, *isse*. (T18, Halsua)

Lyhyet loput (koulusa) --. (T21, Kaustinen)

Messä, käesä, välivokaali. (T12_{pros}, Veteli)

Palanderin ja Nupposen (2005: 38) mukaan sanojen ”pidentäminen” jossain murteessa voi johtua yleisgeminaatiosta, mutta informanttieni vastauksissa kyse ei todennäköisesti ole siitä, sillä Vetelin ryhmän murteessa ei ainakaan tyypillisesti ole yleisgeminaatiota. Yhden informantin mielestä kaustislaiset *pidentävät sanoja*, kun taas toinen on sanonut, että Kaustisella puhutaan *lyhyesti*. He eivät ole tarkentaneet, mitä he niillä tarkoittavat, eli mikä on pitkää ja mikä lyhyttä puhumista. Kaiken kaikkiaan nuoret tuntuvat olevan varsin tietoisia murteestaan ja he osaavat kuvailla sitä mallikkaasti.

Muita suomen murteita tarkastellessaan nuoret kuvailevat vokaalienvälistä *h*:ta *h*:n päälle puhumiseksi, *h*:n käyttämiseksi sekä *h*:n painotukseksi. Omasta murteesta puhuttaessa nuoret käyttävät värikkäämpiä ja elävämpiä ilmauksia kuin muista suomen murteista puhuttaessa. Nuoret nimittävät yleisgeminaatiota *pidennetyiksi kirjaimiksi*.

Lapissa kuulemma puhutaan *h:n* päälle --. (T2, Veteli)

Lapin murteessa käytetään myös paljon *h*-kirjainta. (P1, Veteli)

Kainuun murre: *mie*. Pohjoissuomen murteet: *h:n* päälle puhuminen, pidennetyt kirjaimet, *läjään, lukkee, pellaa*. Etelä-Pohjanmaa: Laveat vokaalit. Koilismurteet: *mie, sie, myö, oomma, h:n* painotus. (T17, Halsua)

Oppilaat ovat todenneet, että itään mennessä *puhutaan hitaasti*. Tällä todennäköisesti tarkoitetaan itämurteiden diftongien avartumista, yleisgemiaatiota sekä diftongien oikenemista. Voi kuitenkin olla, että hitaasti puhumisella tarkoitetaan myös pelkkää puheen tempoa.

Savon murre, Eteläpohjalaisten murre, Itään mennessä puhutaan hitaasti ja etelä-Suomessakin on aivan oma murteensa. Näitä huomaa kun matkustelee ympäri Suomea. (T5_{pros}, Kaustinen)

Savolaismurteista nuoret vaikuttavat huomaavan helposti piirteitä. He nimittävät havaitsemiaan piirteitä *kirjainten muuttumiseksi päinvastaiseksi* ja erilaisiksi *vokaaliyhdistelmiksi*. Savolaismurteista on myös tehty huomio, että *kuopiolaiset pitkittävät i- ja j-kirjaimia*. Tällä todennäköisesti tarkoitetaan, että *-kin*-liitepartikkelin tilalla kuopiolaiset käyttävät *i*-liitepartikkelia.

joissakin murteissa muutetaan kirjaimia päinvastaiseksi, esim. *kauppinen = kuappinen*. (P11, Veteli)

savon murteessa paljon *v*-kirjaimia ja vokaaliyhdistelmiä *yö, uo* jne. (T22, Kaustinen)

Tampereen *nääs*. Ei oikein esimerkkejä tule mieleen. Kuopiolaiset pitkittävät *i-* ja *j* kirjaimia. (T1, Veteli)

Pohjois-Pohjanmaan murteesta on havaittu Oulun murteen svaavokaalit. Informantti on nimittänyt asiaa, että *vokaaleita lisätään sanoihin lisää*.

Oulun murre, vokaaleita lisätään sanoihin lisää. (T18, Halsua)

Eteläpohjalaista Laihian murretta on kuvailtu laihialaiseksi, missä sanoja venytetään. Tällä piirteellä voidaan tarkoittaa vokaalien labiaalistumista ja diftongien muuttumista pitkiksi vokaaleiksi.

Tampereen murre, tunnettu ja sitä on puhuttu TV:ssä. Laihialainen, tai joku semmoinen missä sanoja venytetään. (T16, Halsua)

Nuoret lukiolaiset osaavat kuvailla hienosti, millaisia piirteitä eri murteissa on. He käyttävät kansanlingvisteille tyypillisiä sanoja ja selittävät omin sanoin, mitä piirteitä eri murteissa on.

5. MUIDEN SUOMEN MURTEIDEN TUNTEMUS

5.1. Mitä murteita nuoret ovat tienneet?

Käsittelen tässä alaluvussa lomakkeeni kysymystä, mitä suomen murteita nuoret tietävät ja tuntevat. Seuraavassa alaluvussa käsittelen, miten nuoret ovat tutustuneet murteisiin, sen jälkeen murteiden tuntomerkkejä ja piirteitä, ja viimeinen alaluku käsittelee informanttien käyttämiä kansanlingvistisiä termejä.

Taulukossa 7 on kaikki informanttien mainitsemat suomen murteet.

Taulukko 7. Nuorten nimeämät suomen murteet.

Murre	Vastauksia yhteensä f	%
Savo	61	68,5
Etelä-Pohjanmaan murre	25	28,1
Turun murre	23	25,8
Tampereen murre	19	21,3
Pohjanmaan murteet	12	13,5
Hämeen murre	11	12,4
Lapin murre	10	11,2
Oulun murre	10	11,2
Karjalan murre	9	10,1
Vetelin murre	8	8,9
Keski-Pohjanmaan murre	8	8,9
Slangi	8	8,9
Stadin slangi	8	8,9
Kaustisen murre	5	5,6
Saame	5	5,6
Halsuan murre	4	4,5
Kuopion murre	4	4,5
Rauman murre	4	4,5
Etelä-Suomen murteet	4	4,5
Helsingin slangi	4	4,5
Pohjois-Suomen murteet	4	4,5
Itä-Suomen murteet	3	3,4
Savolaisperäiset murteet	2	2,3
Kaakkoismurteet	2	2,3
Länsimurteet	2	2,3
Pohjois-Pohjanmaan murre	2	2,3
Laihialainen murre	1	1,1
Vaasan murre	1	1,1
Rovaniemen murre	1	1,1

Perhon murre	1	1,1
Veteli-Kaustinen-Halsua	1	1,1
Joensuun murre	1	1,1
Porin murre	1	1,1
Kokkolan murre	1	1,1
Pohjois-Karjalan murre	1	1,1
Meän kieli	1	1,1
Ruotsinkieliset murteet	1	1,1
Kainuun murre	1	1,1
Lounaismurteet	1	1,1
Itämurteet	1	1,1
Koillismurre	1	1,1
Länsi-Suomen murre	1	1,1
Pääkaupungin murre	1	1,1

Murrealueiden tieteelliset nimitykset pohjautuvat osaksi historiallisten maakuntien nimiin (savolais-, hämäläis- ja pohjalaismurteet), ja osin murreryhmät on nimetty sijaintia osoittavan ilmansuunnan mukaan (kaakkoismurteet, lounaismurteet). Ei-kielitieteilijöiden nimitykset perustuvat pääosin joko maakuntien tai kaupunkien nimiin. Joskus murteesta puhutaan myös maakuntien asukkaiden nimillä. (Palander – Nupponen 2005: 57.)

Eri tutkimusten mukaan kaupunkimurteista tunnetuin on Turun murre, Savon murre ja Lapin murre. Myös Helsinki, Oulu, Tampere ja Rauma erottuvat murteiltaan. Karjalaisnuoret ovat nimittäneet keskeisiä hämäläismurteita Hämeen murteeksi tai Tampereen murteeksi. Maakuntien nimistä Savo, Lappi ja Pohjanmaa ovat yleisimmät ja seuraavaksi ovat Pohjois-Karjala ja Keski-Suomi. Helsingin seudun murteesta nimityksiä ovat Helsingin murre, pääkaupunkiseudun murre tai (Stadin) slangi. Eilingvisteille on tyypillistä, että murremielikuvaan vaikuttavat stereotyyppiset käsitykset alueen asukkaista. (Palander – Nupponen 2005: 60–63, 71–76.) Omasta aineistostani voi havaita, että Vetelin lukiolaisnuoret nimeävät murteita samalla tavalla kuin karjalaiset nuoret. He nimeävät niitä niin kaupunkien kuin maakuntien mukaankin. Tämän kysymyksen analysoinnissa olen ottanut mukaan myös proseminariesitelmää varten keräämäni aineiston.

Parhaiten nuoret ovat muistaneet Savon murteen, jonka on maininnut 68,5 % vastanneista. Kaksi vastaajista on myös maininnut *savolaisperäiset murteet*, joilla he tarkoittanevat joko Savon murretta tai yleisesti itämurteita. Seuraavaksi eniten mainintoja on Etelä-Pohjanmaan murteesta, joka sinänsä ei ole lainkaan yllättävää. Veteli, Kaustinen ja Halsua ovat kuitenkin niin lähellä Etelä-Pohjanmaata, joten on

luonnollista, että nuoret tuntevat sen. Eteläpohjalaisessa murteessa on myös samankaltaisuuksia Vetelin ryhmän murteeseen verrattuna, joten senkin takia informantit voivat tuntea sen.

Seuraaviksi eniten vastauksissa on ollut mainintoja kahdesta kaupunkien mukaan nimetyistä murteista, Turun murteesta ja Tampereen murteesta. Turun murteen on vastannut 25,8 % oppilaista ja Tampereen murteen 21,3 %. Eräs poika on nimittänyt Tampereen murretta *manseksi*. Tampereen epävirallinen nimi on Suomen Manchester, josta Manse on lyhenne. Jotkut oppilaista ovat Tampereen yhteydessä maininneet Hämeen murteen ja hämäläismurteen. Informantit ovat vastanneet jäljitellen Turun murretta: *Turus on ainaki ihan oma murteensa*.

Savo, Manse, Turun murre, Karjalan murre, Etelä-Pohjanmaan murre, Vetelin murre jne. (P3, Veteli)

Turus on ainaki ihan oma murteensa. Ja tiesti idässä, mut en oo tutustunu niihi mitenkää erikoisesti. (T6_{pros}, Kaustinen)

Yhden kaustislaisen pojan ja kaustislaisen tytön vastaukset ovat niin samankaltaisia, että epäilen heidän tehneen yhteistyötä. He kumpikin osoittavat vastauksissaan tietämystä täsmälleen samanlaisilla sanoilla. He ovat muistaneet Savon murteen sekä kaupunkien mukaan nimetyt Turun murteen ja Tampereen murteen.

savon murre (lomalla), turun murre, tampereen murre (voi nääs nääs). (P21, Kaustinen)

Savon murre (kuullut kun olen ollut lomalla siellä päin), Turun murre, Tampereen murre (voi nääs nääs). (T25, Kaustinen)

Informantit ovat nimenneet murteita myös muiden kaupunkien mukaan, vaikka kaupungissa puhuttava murre kuuluisikin esimerkiksi keskipohjalaismurteiden alueeseen tai eteläpohjalaisiin murteisiin. Vastaaja voi tarkoittaa esimerkiksi Vaasan murteella yleisesti eteläpohjalaista murretta. Nuoret ovat maininneet vastauksissaan lukuisan joukon kaupunkien mukaan nimettyjä murteita ja listassa on myös Kokkola, jota ei yleensä nimetä tällä tavalla. Kaupunkien mukaan nimitetyistä murteista vastaajat ovat maininneet myös Porin, Rauman, Joensuun sekä Rovaniemen murteet. Jotkut vastaajat ovat maininneet vastauksissaan, etteivät tiedä murteille nimiä. Tällöin he ovat

kirjoittaneet havainnollisesti esimerkkisanoja, mitä vaikkapa Joensuun seudulla käytetään.

Vaasan, Vetelin, Turun murteet ainaki-- (T13, Veteli)

Lapin-, Turun-, Tampereen-, Savon-, Halsuan-, Oulun-, Kokkolan ja Etelä-Pohjanmaan murre. Myös Helsingin slangeja. Kuullut puhuttavan milloin missäkin. (P13, Halsua)

Porin ja Rauman murre: sukulaisten kautta. Lapissa on murteita. (T14_{pros}, Halsua)

Stadinslangista pohjanmaanmurteisiin ja oikeastaan joka paikkakunnalla on omat murteensa Rovaniemiki. (T14, Halsua)

Kaustisen, savon, hämeen, en tiedä nimiä. Joensuun *mie* ja *sie*... -
-. (T20, Kaustinen)

Vastaajista 13,5 % on vastannut laajasti *Pohjanmaan murteet*. Näillä he tarkoittanevat yleisesti niin pohjoispohjalaista, keskipohjalaista kuin eteläpohjalaistakin murretta. Pohjalaisista murteista on mainittuina *Etelä-Pohjanmaan murre*, *Keski-Pohjanmaan murre*, *Pohjois-Pohjanmaan murre*, *Vetelin murre*, *Kaustisen murre*, *Halsuan murre*, *Perhon murre*, *laihialainen murre*, *Vaasan murre*, *Veteli-Kaustinen-Halsua* sekä *Kokkolan murre*. Kaksi tytöistä on havainnut, että Vetelissä, Kaustisella ja Halsualla on oma murteensa, joka erottuu muista keskipohjalaisista murteista. Toinen heistä on maininnut vain Vetelin ja Kaustisen ja toinen tytöistä kaikki kolme pitäjää. Toinen tytöistä on huomannut ainoana informanteista, että myös ruotsinkielisillä on omat murteensa. Informantit ovat vastanneet kysymykseen usein myös matkimalla eri murteita. Tästä esimerkkinä on sana *pohjalaanen*, jolla matkitaan eteläpohjalaista murretta. Nuoret ovat matkineet yleisesti pohjalaismurteiden vokaalienvälistä *h*:ta. Tästä esimerkkinä on *Pohjanmaan murhe*, joka on kirjoitettu joko epähuomiossa tai aivan tietoisesti väärin.

Savon murre (Kuopio), Tampere/Hämeen murre, veteli-kaustinen, Pohjanmaan murre. (T1, Veteli)

Pohjois-Suomessa, Karjalassa/savossa, Etelä-Suomessa, Turussa ja joka paikassa on omat murteensa, mutta veteli/kaustinen/halsua

–akselilla on murre, joka ei muistuta lähiseutujen murteita. Myös ruotsinkielisillä on eri murteet. (T2, Veteli)

Kaustisen murre, Turun murre, Savo, Pohojalaanen. (P17, Kaustinen)

Savon murre, Tampereen murre, Pohojanmaan murhe, stadi, jne... (P2, Veteli)

Vastaajista 11,2 % on maininnut Lapin murteen ja 4,5 % on vastannut *Pohjois-Suomen murteet*. Näillä informantit tarkoittanevat peräpohjalaisia murteita. He ovat nimenneet murteen maakunnan mukaan tässäkin tapauksessa. On varsin mielenkiintoista, että viisi oppilasta on kirjoittanut *saame*, vaikka se on Suomen vähemmistökieli eikä suinkaan murre. Osa oppilaista on kirjoittanut saamen muodossa *saami*. Tähän varianttiin on voinut tulla vaikutteita ruotsin kielessä saamen kieltä tarkoittavasta sanasta 'samiska', joka lausutaan ruotsiksi [*sa:miska*] (SRS s.v. *saamen kieli*). Siihen aikaan, kun oppilaat ovat tehneet koulussa kyselylomakettani, heillä on ollut samassa jaksossa menossa ruotsin kurssi, jossa he ovat opetelleet kielten ja kansallisuuksien nimiä.

Saami, Savon murre, hämeen murre jne. --. (P11, Veteli)

Halsuan murre, savo, saame, oulun ja Lapin murre. Karjalan murre. (P14, Halsua)

Lisäksi yksi vastaaja on maininnut *meänkielen*, joka on tullut tunnetuksi Mikael Niemen romaanista *Populäärimusiikkia Vittulanjänkältä*. Informantti on mieltänyt aivan oikealla tavalla meänkielen murteeksi, vaikka nimessä esiintyy sana kieli eikä murre. Suomen puolella puhuttu meänkieli on murre, mutta Ruotsin puolella Tornionjokilaaksossa se on enemmänkin kieli kuin murre, koska se poikkeaa huomattavasti ruotsin kielestä. Vastaaja on osoittanut muutenkin tuntevansa suomen murteita, sillä hän on luetellut useita eri murteita vastauksessaan.

turun murre, etelä-Pohjanmaan, meän kieli, savon murre, tampereen murre, Pohjanmaan murre, Keskipohjanmaan, Pohjois-Pohjanmaan, ”stadin slangi”. (T26, Vaasa)

Nuoret ovat nimittäneet Etelä-Suomen murteita monella eri tavalla. Jotkut informanteista pohtivat vastauksissaan, kuuluuko slangi murteeseen vai ei. He ovat nimittäneet pääkaupunkiseudulla puhuttavaa puhekieltä *slangiksi*, *stadin slangiksi*, *Etelä-Suomen murteiksi*, *Helsingin slangiksi* sekä *pääkaupungin murteeksi*.

Jotkut nuorista ovat nimenneet murrealueiden pääryhmiä, kuten *kaakkoismurteet*, *länsimurteet*, *koillismurteet* sekä *itämurteet*.

Eräät oppilaista ovat kertoneet tietävänsä kaikki suomen murteet, mutta he eivät ole luetelleet ainoatakaan murretta. Tällaiset vastaukset herättävät epäilyä, tietävätkö oppilaat oikeasti lainkaan murteista. Oppilaat voivat myös kertoa hyvin ympäripyöreästi, mitä murteita he tietävät. Enemmistö tällä tavalla vastanneista on poikia.

-- Oulun-, Savon-, Keski-pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan murre... ym. tiiän monia muitakin. (P5, Veteli)

Lähes joka läänillä on oma murteensa, ja vielä pienemmälläkin alueilla. Halsuallakin omansa... (P16, Halsua)

Tiedän melko monia murteita, mutta en ole ollut tekemisissä niiden kanssa. --. (P23, Kaustinen)

Kyllä niitä aika monia löytyy, mutta en vain muista missä tulee ilmi. (P2_{pros}, Kaustinen)

No kyllähän näitä murteita on, joka paikkakunnalla. --. (T23, Kaustinen)

Nuoret vaikuttavat tuntevat suhteellisen monipuolisesti suomen eri murteita ja he tietävät nimeltä myös murrealueita. He tietävät parhaiten kaupunkien mukaan nimettyjä murteita, mutta ovat maininneet myös oman kotiseutunsa murteen.

5.2. Murteisiin tutustuminen

Tässä alaluvussa käsittelen sitä, miten nuoret ovat tutustuneet murteisiin, joka on kyselylomakkeeni toinen kysymys. Murretietous ei nykypäivänä välity niinkään koulukirjoista tai murrekirjallisuudesta vaan mainoslauseista, elokuvista sekä televisio- ja muusta populääri viihteestä. Myös murretta puhuvat julkisuuden henkilöt voivat lisätä aluemurteiden tuntemusta. Kun murrekontaktit yleensä iän myötä karttavat, tarkentuvat

myös käsitykset murre-eroista. (Palander 2007b: 13.) Oman havaintoni mukaan nuoret ovat tutustuneet murteisiin monella eri tavalla. Taulukosta 8 voi nähdä, miten eri tavoin murteisiin voi tutustua.

Taulukko 8. Nuorten tutustuminen eri murteisiin.

Miten tutustunut?	Vastauksia yhteensä f	%
Television kautta	15	25,4
Sukulaisten kautta	12	20,4
Matkustellessa	12	20,4
Koulussa	7	11,9
Tavannut ihmisiä	5	8,5
Kuullut puhuttavan	5	8,5
Lomalla ollessa	3	5,1
Äidinkielen tunnilla	3	5,1
Kavereiden kautta	3	5,1
Vanhemmat puhuvat	3	5,1
Ei ole ollut tekemisissä	3	5,1
Lukenut kirjoista	2	3,4
Koulukirjoista	2	3,4
Tuttavien kautta	2	3,4
Festareilla	1	1,7
Vapaa-ajalla tutustunut	1	1,7
Lehdistä lukemalla	1	1,7
Kaupassa	1	1,7
Pilasarjakuvista	1	1,7
Joskus tulee murre vastaan	1	1,7
Isovanhempien kautta	1	1,7
Ei missään tilanteessa	1	1,7

Kuten taulukosta voi havaita, yleisin informanttieni tapa tutustua murteisiin on **television kautta**. Media vaikuttaa selvästi nuorten maailmaan, ja median avulla voi oppiakin asioita. Kuitenkin ainoastaan yksi oppilaista on maininnut, että hän on oppinut lehdistä lukemalla tuntemaan eri murteita. Tästä voisi tehdä päätelmän, että televisio on suurin vaikutin mediassa.

esim. turun murre, tampereen murre. → tv:n kautta, lehdistä. (T10, Veteli)

Sanna Leipälä on tutkinut pro gradu -työssään haapajärvisten murreasenteita. Hänen informanteistaan osa on nuoria ja osa keski-ikäisiä. Leipälän informantit ovat kertoneet tutustuneensa eniten murteisiin tuttaviansa kautta. (Leipälä 2000: 19.) Omassa aineistossani oppilaat ovat maininneet, että he tutustuvat eri murteisiin myös **sukulaisten, tuttavien ja muualla asuvien ystävien kautta**. Myös Leipälä on todennut tämän asian omassa tutkimuksessaan.

Savon ja Kuopion murteet on sellasia voimakkaimpia ja hauskoimman kuulosia. Niihin oon tutustunu eripaikkakunnilta kotoisin olevien tuttavien kautta. (P20, Kaustinen)

Nuoret ovat vastanneet, että he ovat oppineet tietämään murteista niin kotiväen kuin sukulaisten ja kavereiden kauttakkin.

Oulu: Sukulaiset, TV. Savo: sukulaisia. E-Pohjanmaa: sukulaisia. Turku:TV. Suurimpaan osaan tutustuu television, sukulaisten ja koulukirjojen kautta. (T24_{pros}, Veteli)

TV:ssä saa kuulla jotain murteita. (T18_{pros}, Halsua)

Sukulaisten kautta, esim. Oulun murre. TV:n kautta kuulee kaikenlaista... (T18, Halsua)

Savon, Rauman, Turun, Tampereen, Lapin ja tietysti pohjanmaan murteet ovat tuttuja. Televisiohan se niitä levittelee ja olen myös tavannut erilaisia murteita puhuvia tyyppisiä. (P5_{pros}, Veteli)

Vetelin murre – kotona, Perhon murre – serkkujen kautta, Itä-Suomen murteet – kavereista. (T9, Veteli)

Vastaajista 20,4 % on vastannut tutustuneensa eri murteisiin **matkustelun kautta**. Jotkut vastaajista ovat sitä mieltä, että murteisiin törmää ainoastaan matkustellessa, ei muuten. Kovinkaan moni vastaajista ei ole perustellut, minkä takia he ovat matkustelun kautta tutustuneet eri murteisiin.

Niihin törmää vain reissatessa. En tiedä niistä en kummemmin. (T13_{pros}, Veteli)

Olen oppinut tuntemaan murteita monella tavalla; kuullut TV:stä, käynyt seudulla---. (P5, Veteli)

-- matkustellessa olen huomannut eri murteita. (T15_{pros}, Kaustinen)

11,9 % on kertonut, että he ovat tutustuneet murteisiin **kouluopetuksen** kautta. Kaksi oppilaista on maininnut tehneensä yläasteella joitakin ryhmätöitä, joista he ovat oppineet hyvin eri asioita murteista. Kaksi oppilaista on kiinnittänyt huomiota, että koulussa eräs opettaja puhuu eri murteella ja he ovat tällä tavalla tutustuneet eri murteisiin. Jotkut oppilaista ovat erikseen maininneet, että he ovat oppineet tuntemaan murteita äidinkielen tunneilla, mutta jotkut ovat yleisesti maininneet **koulukirjat** ja kouluopetuksen.

Savon murre, Keski-Pohjanmaan murre, Etelä-Pohjanmaan murre. Koulussa piti tehdä esityksiä eri murteilla. (P6, Veteli)

Saami, Savon murre, hämeen murre jne. joissain esityksissä joissa on pitänyt kuvata murteita ja ihmisiä. (P11, Veteli)

Hämeen murre (kun ollaan sukuloimassa Tampereella), Savon murre (kun ollaan sukuloimassa Siilinjärvellä, Kuopiossa), Oulun murre (Biologian opettaja käyttää), Lapin murteet (esim. tuttu Rovaniemeltä käyttää). (T11, Veteli)

-- äidinkielen tunnilla on tutustuttu murteisiin. Melkein jokaisella paikkakunnalla on omat murteet. (T13, Veteli)

Omani lisäksi Tampereen ja Turun murteen. Tren ja Turun murteita kuulee joskus tv:stä. Eräs peruskoulun opettajani puhuu Tren murretta. Ne ovat jääneet mieleen koska ne on helppo tunnistaa. (T11_{pros}, Veteli)

-- koulussa meillä on ollut eri murteista. (T3_{pros}, Veteli)

Eripuolella Suomea puhutaan eri tavalla. Oulussa on ainakin aika erikoinen murre. Samoin Etelä-Pohjanmaalla. Tutustunut olen television ja myös yläasteen opetuksen kautta. (T4_{pros}, Kaustinen)

Osa informanteista on oppinut murteista **tavatessaan uusia ihmisiä**. Vastaajien mielestä jokaisella paikkakunnalla on omat murteensa, joten uusien ihmisten kautta oppii tuntemaan murteita. Tosin oppilaat eivät ole luetelleet tarkemmin, mitä murteita he ovat oppineet tällä tavoin tuntemaan.

-- Olen kuullut niitä pääosin TV:stä, mutta myös siellä päin liikkuessani suoraan ihmisten suusta. (P6_{pros}, Halsua)

Savon murre... Eri murteisiin on tutustunu eri ihmisten kautta. Eri paikkakunnilla on omat murteet niin sillä tavoin tutustunu. (T6, Veteli)

Savon murre... No ku tapaa tyyppejä eri paikkakunnilta. (T7, Veteli)

Yhdistelmäututkinnon opiskelijat ovat vastanneet, että ovat tutustuneet murteisiin matkustelemisen kautta, mutta he eivät ole tarkemmin kertoneet, millä tavalla he ovat matkustellessaan kohdanneet murteita. T28 on kertonut tuntevansa melkein kaikki murteet, mutta siltikään hän ei ole maininnut vastauksessaan ainoatakaan murretta. T27 on puolestaan sanonut, ettei osaa paljoa murre sanoja ja tästä voisi päätellä, ettei hän välttämättä tiedä niin tarkkaan eri murteita, mitä hän väittää.

Tunnen melkein kaikki murteet, koska olen matkustellut vanhempien kanssa paljon ympäri Suomea. (T28, Ylistaro)

Tiedän suunnilleen Suomen murteet ja joitakin jopa ymmärrän... Murteisiin olen tutustunut koulussa ja kohdannut niitä arkielämässä. Mutta en kamalasti osaa murre sanoja. (T27, Laukaa)

Vain harva informanteista on vastannut, että he ovat tutustuneet murteisiin muiden kirjojen kuin koulukirjojen kautta. Nuorten mielestä lukemalla ylipäänsä oppii tuntemaan murteita. Ainoastaan yksi tyttö on maininnut lukevansa Sinikka Nopolan kirjoituksia ja tullut tuntemaan sitä kautta eri murteita.

Savon murre... En tiedä niitä murteita nimeltä, mutta onhan sitä tullut kuunneltua ja luettua jos jonkinmoista murretta. Päälimmäiseksi nousee mieleen slangi, joka kaupungilla tietenkin omansa. Sekin kai luetaan murteisiin... Eli ei ole kovin suuret tiedot ☺. (T8_{pros}, Halsua)

Hämäläiseen puhetyyliin olen tutustunut Sinikka Nopolan kirjoitusten kautta. Tiedän myös savon murteen. (T1_{pros}, Veteli)

Ainoastaan yksi informanteista on kertonut tutustuneensa murteisiin **isovanhempiensa kautta**. Jotkut nuorista ovat vastanneet tutustuneensa murteisiin **festareilla** ja jotkut puolestaan lukemalla **pilasarjakuvia**. Vastaajien mielestä murteisiin tutustuu myös silloin, jos jokin murre tulee vain vastaan.

Slangi, Vetelin murre, Savo. Joskus tulee vastaan. (P9, Veteli)

Savon-, hämeen-, pohjanmaan murteet. No, esim. kaupassa, festareilla, lomilla. (T24, Kaustinen)

-- tunnen ihmisiä, jotka puhuvat murteilla, ja pilasarjakuvat --. (T20, Kaustinen)

Yhteensä neljä nuorista on vastannut, etteivät he ole olleet missään tekemisissä murteiden kanssa. Yksi vastaajista on maininnut tietävänsä ja tuntevansa monia murteita, mutta hän ei ole ollut tekemisissä niiden kanssa. Hän ei luettele lainkaan, mitä murteita hän tietää. Kaksi vastaajista puolestaan tietää Savon murteen, mutta he eivät ole tutustuneet siihen missään tilanteessa.

Voisikin päätellä, että nuoret ovat suhteellisen tietoisia murteista ja he tutustuvat varsin monella tavalla eri murteisiin. Tosin informantit ovat vastanneet kysymykseen jokseenkin ympärilyövästi. Olisin kaivannut heiltä vielä lisää tietoa, miten esimerkiksi matkustelu auttaa tuntemaan murteita. Tässä kohdassa paremmalla ja monipuolisemmalla kysymyksenasettelulla olisin saanut vielä enemmän tietoa murteisiin tutustumisesta. Vastauksista voi kuitenkin havaita, että nuorten elämässä medially on suuri vaikutus, vaikka kouluopetus on myös tärkeää.

5.3. Murteiden tuntomerkkejä ja piirteitä

Vaikka nuoret osaavatkin nimetä suomen murteita, vaikuttaa siltä, että eri murteiden ja tuntomerkkien kuvaileminen on hankalampaa. Oppilaista vain 12 poikaa sekä 18 tyttöä on vastannut kysymykseen, jossa kysyin, mitä tuntomerkkejä ja piirteitä he muistavat muista kuin omasta murteestaan.

Parhaiten nuoret ovat muistaneet Savon murteessa käytetyt persoonapronominit *mie* ja *sie*. Jotkut vastaajista ovat puolestaan merkinneet varsin mielenkiintoisesti nämä

persoonapronominit: *s/mie*. Persoonapronominit *sie* ja *mie* eivät kuitenkaan ole alun perin savolainen piirre, vaan ne ovat tyypillisiä kaakkoismurteisuuksia (Kettunen 1981 nro 112). Yhdessä vastauksessa on mainittuna, että tyypillinen Savon murteen piirre on *miä*. Vastauksestaan ei käy ilmi, tarkoitetaanko siinä sanaa *minä* vai kenties *mies*.

Kaipa nuo savolaiset käyttää paljon *mie* sanaa. (P25, Kaustinen)

käret, mehtä, nääs – Tampereen murre, *s/mie* – itäsuomen murre. (P4, Veteli)

savon murre = *miä*. (P14, Halsua)

Nuoret ovat nimittäneet murretta joko Savon murteeksi tai Itä-Suomen murteeksi. He ovat tehneet havaintoja, että Savon murteessa on paljon erilaisia vokaaliyhdistelmiä, joilla he tarkoittanevat diftongien avartumista. Vastajat ovat myös maininneet, että Savon murteessa on paljon *v*-kirjaimia.

savon murteessa paljon *v*-kirjaimia ja vokaaliyhdistelmiä *yö, uo* jne. (T22, Kaustinen)

Jotkut informanteista eivät ole nimenneet suoraan, että heidän mainitsemissaan murrepiirteissä on kyse Savon murteesta, mutta sen voi kuitenkin havaita heidän vastauksistaan. Yhtenä esimerkkinä on annettu sukunimi *Kauppinen*, josta vastaajan mukaan tulee *Kuappinen*. Se ei kuitenkaan ole ”oikea” savolainen murrepiirre.

joissakin murteissa muutetaan kirjaimia päinvastaiseksi, esim *kauppinen = kuappinen*. (P11, Veteli)

Seuraavaksi nuoret ovat muistaneet eteläpohjalaismurteille tyypillisiä piirteitä. Vokaalien labiaalistuminen on selvästi kiinnittänyt nuorten huomiota, ja kaikki vastaajat ovatkin maininneet tavalla tai toisella vokaalien labiaalistumisen. Muutama vastaaja on huomannut, että sanoissa *menee* ja *tulee* sekä *nousee* ja *laskee* vokaalit labiaalistuvat.

Etelä-Pohjanmaa: *menöö* ja *tuloo* --. (P12, Halsua)

nousoo (nousee) ja *laskoo* (laskee). (P26, Kaustinen)

Informantit ovat muistaneet myös murrematkimuksen Etelä-Pohjanmaalta, joka kuvastaa niin eteläpohjalaista murretta kuin luonnettakin. Tosin matkimus olisi oikein muodossa *Moon oikias*, koska eteläpohjalaisessa murteessa sanassa *oikias* on vokaaliyhtymä painottomassa lyhyessä tavussa eikä pitkää vokaalia tule siihen. Informanttia, joka matkimuksen on muistanut, on todennäköisesti hämänneet muodot *korkee* ja *pimee*, jotka ovat tavallisia Etelä-Pohjanmaalla.

-- E-Pohjanmaa – ”*Moon oikees*”. (P13, Halsua)

Informantit ovat havainneet myös muita eteläpohjalaismurteiden piirteitä. Esimerkiksi eräässä vastauksessa mainittiin ”laveat vokaalit”, jotka tarkoittavat mahdollisesti vokaalien labiaalistumista sekä svaavokaalia. Näistä ”laveista vokaaleista” ei ole annettu mitään esimerkkisanoja, jotka olisivat kertoneet havainnollisemmin tästä piirteestä.

-- Etelä-Pohjanmaa: Laveat vokaalit --. (T17, Halsua)

Yksi vastaaja on sitä mieltä, että Vaasassa sanotaan adjektiivien vahvistukseksi etuliite *yli-*. Hän on maininnut esimerkkisanoiksi *yliehenoa* ja *ylilistiä*. Jälkimmäisellä sanoista hän tarkoittanee sanaa *lysti*. Tämä piirre liittyy ehkä kaupunkikieleen eikä niinkään varsinaisesti Etelä-Pohjanmaan murteeseen.

--. Vaasassa yli-jotain, *yliehenoa*, *ylilistiä*. (T23, Kaustinen)

Peräpohjalaisten murteiden piirteistä oppilaat ovat muistaneet parhaiten vokaalienvälisen *h:n*. Vetelin ryhmän murteen vokaalienvälinen *h* voi jokseenkin muistuttaa peräpohjalaista *h:ta*, joten on luonnollista, että nuoret ovat muistaneet sen. Peräpohjalaista murretta nuoret nimittävät Lapin murteeksi.

Lapin murteessa käytetään myös paljon *h*-kirjainta. (P1, Veteli)

Lapissa kuulemma puhutaan *h:n* päälle, en tiiä miten. (T2, Veteli)

Osa informanteista on maininnut sekä Kainuun murteen että Pohjois-Suomen murteen. Niillä he tarkoittavat todennäköisesti peräpohjalaista murretta. Seuraavassa esimerkissä oppilas on kirjoittanut, että pohjoisen murteessa on *pidennettyjä kirjaimia* ja esimerkkisanoiksi hän on kirjoittanut *läjään, lukkee* ja *pellaa*, joilla hän selvästi tarkoittaa yleisgeminaatiota.

Kainuun murre: *mie*. Pohjoissuomen murteet: *h:n* päälle puhuminen, pidennetyt kirjaimet, *läjään, lukkee, pellaa*. --. (T17, Halsua)

Oppilaat ovat havainneet, että peräpohjalaisessa murteessa käytetään persoonapronominien muotoja *mie* ja *sie*. Samalla he ovat tehneet havainnon, miten myös itämurteissa on *sie* ja *mie*.

Lapin murteesta, tai paremminkin pohjoisen tai itärajan tuntuman murteesta ”*mie*” ja ”*sie*”. --. (T23, Kaustinen)

Vaasalaisen yhdistelmätutkinnon opiskelija on vastannut, että meänkieli on yksi suomen murteista. Hän on kirjoittanut esimerkkisanaksi meänkielestä *mie*, jonka hän on myös sijoittanut Savon murteen sanaksi. Hän on kertonut, että *mein* on savolainen, vaikka se on ”oikeaa” kaakkoismurretta. Hän on maininnut, että *meän* on lappalainen sana. Hän todennäköisesti tarkoittaa näillä sanoilla muotoa *meidän*.

mie = meänkieli, savo. *mein* = savo. *meän* = lappi. (T26, Vaasa)

Lukiolaisnuoret ovat muistaneet vastauksissaan myös Pohjois-Pohjanmaalla puhutun murteen. Siitä esimerkkinä on mainittu Oulussa puhuttu murre. Tästä murteesta on havaittu, miten siellä lisätään sanoihin lisää vokaaleita. Tällä piirteellä nuoret tarkoittavat svaavokaalia. Nuoret ovat havainneet, että Oulun murteessa on yleisgeminaatiota, ja siitä on annettu esimerkkisanaksi *pallaa*.

Oulun murre, vokaaleita lisätään sanoihin lisää. (T18, Halsua)

savo – kuappi, Oulu – pallaa (palaa) --. (P13, Halsua)

Pohjoispohjalaisista murteista on muistettu myös Kälviän murre. Yksi informanteista on syntynyt Kälviältä ja hänen vanhempansakin ovat sieltä kotoisin, joten pohjoispohjalainen murre on hänelle tuttua.

Kälviällä käytetään kaikkia *pruukata* (olla tapana) *kahveli* (haarukka) *mehtään* (metsään). --. (T12, Veteli)

Jotkut oppilaista eivät ole selvittäneet, mistä murteesta heidän antamansa esimerkit ovat, mutta piirteiden perusteella ne voidaan sijoittaa Pohjois-Pohjanmaalle.

-han, hen kahtehensatahantuhantehenteen kymmenehen. (T14, Halsua)

Kahto ihte. (P5, Veteli)

Etelä-Suomen murteista parhaiten oppilaat ovat muistaneet Tampereen murteen sekä slangin. Kaustislainen P18 on kirjoittanut erään hämäläisen sanan, josta murrepiirre näkyy selvästi: *meiläm*. Hän on myös maininnut Tampereelle hyvin leimallisen sanan, *nääs*, jonka on muistanut myös neljä muuta informanttia. Oppilaat ovat myös tehneet havainnon, että kuopiolaiset ”pitkittävät” *i-* ja *j-* kirjaimia. Tällä tarkoitetaan todennäköisesti *i-*liitepartikkelia *-kin* –liitepartikkelin vastineena.

mie sie – savolaismurteet, *meiläm* – hämeen murteet, *Nääs* – Tampere. (P18, Kaustinen)

Tampereen *nääs*. Ei oikein tule esimerkkejä mieleen. Kuopiolaiset pitkittävät *i-* ja *j* kirjaimia. (T1, Veteli)

Nuoret ovat huomanneet, että Etelä-Suomessa ja varsinkin lounaismurteissa *kuka*-sanaa vastaa *ketä*. Veteliläinen T7 on vastannut sanan *kui*, jonka myös voi liittää lounaismurteisiin kuuluvaksi. Kolme oppilasta on maininnut erilaisia slangisanoja, kuten *makee*, *mutsi*, *faija* ja *silleesti*.

Etelä-Suomessa joku puhuu, että *kuka* on sama kuin *ketä*, ja taas *ketä* niin siellä sanotaan *kuka*. Esim. jos tiellä menee yksi ihminen niin ne sanoo *ketä toi on?* ja jos tiellä menee monta niin *kuka noi on?* Siis päinvastoin kuin meillä. (T6, Veteli)

-- *makee* = slangia. (T12, Veteli)

slangi = *mutsi* ja *faija*. (P9, Veteli)

eihän noita tierä. *Ketä/kuka, silleesti*. (T9, Veteli)

sie, mie, kui. (T7, Veteli)

Vetelin lukiolaisnuoret osaavat nimetä piirteitä suhteellisen hyvin. Murrepiirteiden nimeäminen on oppilaille vaikeaa, vaikka he osaavat esitellä erilaisia piirteitä esimerkkisanojen avulla. Nuoret vaikuttavat kiinnittävän huomiota samankaltaisiin asioihin joka murteessa.

6. MIELIKUVIA MURTEISTA

6.1. Murteiden ärsyttävyydestä ja hauskuudesta

Murteisiin liitetään yleensä monenlaisia mielikuvia murteen puhujista. Jotkut murteet, murrepiirteet tai murre sanat voivat kuulostaa esimerkiksi ärsyttäviltä tai hauskoilta. Vierasmurteinen havaitsee usein oudolta kuulostavat murre sanat, ja varsin äkkiä voidaan tehdä päätelmiä murteiden hauskuudesta ja ärsyttävyydestä. Tutkimukset osoittavat, että ei-lingvisteille on tyypillistä, että mielikuvaan murteista vaikuttaa käsitys alueen asukkaista (Palander – Nupponen 2005: 76).

Yhtenä tutkimuskohteenani olen tarkastellut Vetelin lukiolaisten mielikuvia, mikä murteissa on ärsyttävää ja mikä taas hauskaa. Olin muotoillut lomakkeeseeni kysymyksen sillä tavalla, että jos oppilaalle ei tullut juuri sillä hetkellä mieleen, mikä voisi olla ärsyttävin tai hauskin murre sana tai -piirre, kohdan pystyi jättämään tyhjäksi. Tehtävään on ollut selvästi vaikea vastata, sillä moni oppilaista on jättänyt vastaamatta siihen. Taulukoista 9 ja 10 voi havaita jakauman, miten oppilaat ovat vastanneet. Kaustislaiset vaikuttavat olevan tässä kohdassa olleen ahkerimpia vastaajia. Vastausten niukkuus kertoo siitä, kuinka vaikeaa on luokitella murre sanoja tai murteita.

Taulukko 9. Molempiin kohtiin vastattu.

	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Tytöt	2	3	5	1
Pojat	2	2	5	-
Yhteensä	4	5	10	1

Taulukko 10. Vain toiseen kohdista vastattu.

	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Tytöt	6	2	2	1
Pojat	2	2	2	-
Yhteensä	8	4	4	1

Pirkko Nuolijärvi on tutkinut kieliyhteisön vaihtoa ja muuttajan identiteettiä. Hän on tehnyt tutkimuksessaan havainnon, että slangi on yleensä ollut varsinkin pohjalaisten korvissa rumaa ja ärsyttävää. Hänen mukaansa slangin rumuuden tekee juuri pohjalaisen mielestä erilainen ääntämistapa sekä puheen nopeus. (Nuolijärvi 1986a: 140.) Nuolijärven tutkimusten mukaan pohjalaisnuoria ärsyttää erityisesti Helsingin puhekielessä tavattavat *minä* ja *sinä* -nominatiivien lyhytvokaaliset muodot, vaikkakin nykyään niiden rinnalla esiintyy myös pitkävokaalinen variantti *mää*. (Nuolijärvi 1986b: 169.) Omien tulosteni mukaan Vetelin lukiolaisnuoria ei ärsytä niinkään *minä* ja *sinä* -nominatiivien muodot vaan perheenjäsenistä käytetyt nimitykset, kuten *mutsi*, *faija* sekä *broidi*.

Ärsyttävimpien murre sanojen joukkoon on päässyt slangisanoista *dösä*. Slangi vaikuttaa ärsyttävän Vetelin lukiolaisnuoria katsomatta asuinpaikkaan. Informantit ovat maininneet, että *noobi* 'nyyppä, peelo' on kaikkein ärsyttävin murre sana. Kolmen kaustislaisen mielestä *noobi* on kuitenkin kaunein murre sana. *Noobi* tuntuu herättävän lukiolaisissa monenlaisia tunteita. Voi kuitenkin olla, että *noobi* on tullut lukiolaisten keskuudessa muotisanaksi, ja kun sanaa käyttää liikaa, se voi ruveta ärsyttämään. Tosin on mahdollista, etteivät kaikki nuoret tarkalleen tiedä sanan merkitystä.

Oppilaita ärsyttävät myös *stadin slangi* sekä *jotku slangikielen sanat*. He eivät ole sen tarkemmin määritelleet, mitkä sanat heitä erityisemmin ärsyttävät. Slangisanoista mainittuna on *kape* 'kaupunki'. Kaustislainen P19 ei pidä sanasta *spiidaa* ja hän on kirjoittanut tarkennukseksi vielä perään, että sana tarkoittaa 'itkeä'. Informantteja ärsyttävät myös sanat *snagari* ja *venaa*. Sana *venaa* on sinänsä mielenkiintoinen, koska se on kirjoitettu imperatiivimuotoon sanasta *venata* sen sijaan, että se olisi kirjoitettu verbin infiniivimuodossa.

Tietynlaiset äännepiirteet vaikuttavat olevan myös ärsyttäviä. Savolaiset *mie* ja *sie* ärsyttävät joitakin informantteja, kun taas jotkut oppilaista ovat sitä mieltä, että ne ovat kauneimpia murre sanoja. Yksi informanteista on nimennyt ärsyttävimmäksi

murteeksi Savon, mutta hän ei ole antanut mitään esimerkkisanoja. Ärsyttävimmäksi sanaksi on myös mainittu *naarata*, jolla voidaan tarkoittaa yleiskielen sanaa tai savolaista muotoa *nauraa*-verbistä.

Tyttö T21 on selvästi tympääntynyt yleisesti oman kotiseutunsa murteeseen, sillä hänen mielestään ”mikä tahansa Kaustisen murteen sana on ruma” ja ärsyttävin murrepiirre hänen mielestään on Kaustisen ”*koulusa*”. Myös eräs halsualainen poika on ärsyntynyt niin ikään omalle murteelle tyypillisestä sanasta, *hantuukista*, joka tarkoittaa pyyheliinaa. Myös hänen muista tehtävän vastauksista voi päätellä, että hän ei pidä omasta kotiseudun murteestaan, sillä hän on vastannut ärsyttävimmäksi, rumimmaksi sekä maalaisimmaksi Vetelin ryhmän murteelle tyypillisiä sanoja. Kaikki muut informanteista vaikuttavat vastausten perusteella arvostavan omaa murrettaan ja pitävän sitä kauniina.

Myös *vosu* ’maineeltaan epämääräinen tyttö’ on luokiteltu ärsyttäväksi sanaksi. *Vosu* voi merkityksensäkin puolesta olla ärsyttävän tuntuinen. Kahta informanttia ärsyttää sana *nääs*, joka on hyvin leimallinen tamperelaisuus. Informantit ovat luokitelleet *nääs*-sanan myös hausimmaksi murreksanaksi.

Nuoret ovat myös todenneet lyhyesti ja ytimekkäästi, että *se riippuu puhujasta, mikä on ärsyttävää*. Tämä huomio on varsin osuva, sillä murteiden ärsyttävyyshän on jokaisen ihmisen yksilöllinen mielipide.

Yhdistelmäututkinnon työistä kaksi kolmesta on vastannut, mikä heidän mielestään on ärsyttävin murreksana. Ylistarolaisen opiskelijan mielestä *helluunen Vaasasta* on ärsyttävin kun taas vaasalaisen tytön mukaan *dösä ja nämä muut stadin slangit sekä kape*. Hän on tarkentanut vastaustaan selittämällä *kape*-sanan perään, että se tarkoittaa kaupunkia. Ylistarolainen tyttö on saanut todennäköisesti vastaukselleen vaikutteita vaasalaisen koulukaverinsa murteesta, koska T26:n syntymäkotikunta sekä hänen kotikuntansa on Vaasa ja hänen vanhempiensa syntymäkotikunnat ovat Vaasa ja Kurikka. Ylistarosta kotoisin oleva tyttö on huomannut *helluunen*-sanassa tyypillisen eteläpohjalaisuuden eli sivupainollisessa tavussa on pitkä vokaali. Hän on itsekin eteläpohjalainen, koska hän on syntynyt Seinäjoella, joten hän varmasti tuntee muutenkin eteläpohjalaisen murteen.

Lukiolaisten vastauksista voi tehdä havainnon, että kaikkien kolmen pitäjien nuorten mielestä ärsyttävimpiä ovat kauttaaltaan kaikenlaiset slangisanat. Slangi on Perhonjokilaaksossa jokseenkin vieras kielimuoto, että se voi tuntua senkin takia ärsyttävältä ja kaukaiselta asialta. Nuoret vaikuttavat arvostavan omaa murrettaan ja sen

ainutlaatuisuutta, koska informantit eivät olleet maininneet kovinkaan paljon omaan murteeseensa kuuluvia murre sanoja ja murrepiirteitä. Muista suomen murteista oppilaat ovat maininneet ainoastaan Savon murteen sekä Tampereen murteen. Taulukosta 11 käy ilmi, miten eri pitäjien nuoret ovat vastanneet.

Taulukko 11. Ärsyttävimmät murrepiirteet ja murre sanat.

Murrepiirre tai murre sana	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Mutsi	2	-	-	-
Faija	2	-	-	-
Mie	1	-	5	-
Sie	1	-	3	-
Hesan slangi	2	1	-	1
Dösä	-	2	-	1
Nääs	-	1	1	-
Kape	-	-	1	1

Murteiden ja murrepiirteiden hauskuus jakaa yhtäläillä oppilaiden mielipiteitä kuin murteiden ärsyttävyysskin. On mielenkiintoista huomata, miten nuoret pitävät oman kotiseutunsa murretta hauskana, sillä lähes kaikki heidän antamansa murre sanat ovat peräisin omasta murteestaan.

Taulukossa 12 on nähtävissä nuorten vastaamat hauskimmat murre sanat. Yllättävää on, että kaustislaiset oppilaat ovat vastanneet slangisanoja hauskimmiksi sanoiksi, vaikka slangisanat ärsyttävät heitä. Veteliläiset nuoret ovat pitäytyneet kaikista eniten oman murteensa sanoissa, kun halsualaisten vastauksista on myös oman murteen lisäksi havaittavissa eteläpohjalaisia murre sanoja.

Taulukko 12. Hauskimmat murrepiirteet ja murre sanat

Murre sana tai murrepiirre	Veteli	Halsua	Kaustinen
Tokko	1	-	-
Kasselhan	1	-	-
Käret / käet	2	-	-
Mehtä / messä	1	-	1
Nääs	1	-	1
Ruokoton	1	-	-

Kahveli	1	-	-
Nästyäki	1	-	-
Halsuan murre	-	1	-
Kussa	-	1	-
Mässy / kutta	-	1	-
Völjyssä	-	1	-
Vodaa	-	-	1
Ookko nää	-	-	1
lol	-	-	1
Kietana	-	-	1
Lyysätä	-	-	1
Kartsa	-	-	1
Pulsu	-	-	1
Datis	-	-	1
Darra	-	-	1
Sikke	-	-	1
Oikhein / oikhen miehisä	-	-	2

Osa oppilasta on vastannut hausimmaksi murteeksi jonkun murteen paikkakunnan nimen mukaan, mutta he eivät ole maininneet mitään havainnollistavaa murrenanaa tai murrepiirrettä vastauksiensa tueksi. Heistä yksi on vastannut, että hänen mielestään *Kuopio* on hauskin murre. Hän on vastannut savolaisen murteen sekä ärsyttävimmäksi että rumimmaksi murteeksi, mutta hän on kuitenkin erottanut Kuopion pois savolaismurteista, koska se on hänen mielestään hauskin murre. Osa informanteista on sitä mieltä, että *Oulun murre* on hausuinta, kun taas ylistarolaisen tytön mukaan *Turun murre* on kaikkein hauskin murre.

Halsualainen P14 pitää puolestaan uskollisesti omaa murrettaan, *Halsuan murretta*, kaikkein hauskimpana, kauneimpana sekä maalaisimpana murteena. Monet tutkimustulokset osoittavat, että oma murre on luonnonvaraisen kielen puhujien mielestä parasta ja puhtainta kieltä, kun taas naapurimurteiden erikoisuudet herättävät tavallisesti hilpeyttä.

Nuorten mielestä *lol* on hauskin sana. *Lol* ei kuitenkaan ole mitään murretta, vaan se on lyhenne nettislangisanoista *laughing out loud* sekä *lots of laugh*. Nämä ilmaukset ovat nuorten suosiossa. Lukiolaiset eivät ilmeisesti ole ajatelleet kunnolla, mitä ovat murren sanat tai murrepiirteet tai he eivät ole tiedäneet, mitä eroa murteella, yleispuhekielellä tai erikoisslangilla on. Yhden veteliläisen tytön mielestä *ruokoton* on hauskin murrenana, mutta *ruokoton* on kuitenkin yleispuhekielinen sana, joka tarkoittaa 'siivotonta' ja 'törkeää' (NS s.v. *ruokoton*).

Informanttien mukaan hauskinta on Oulun murteen *ookko nää*. Kaksi nuorta on sitä mieltä, että *nääs* on kaikkein hauskin murrekana. Eräs vastaaja on maininnut hauskimaksi murrekanaksi *kietana*, joka tarkoittaa 'keimailijaa', 'keikistelijää' sekä 'huitukkaa' (SMS s.v. *kietana*). *Kietana* ei ole lainkaan tyypillinen murrekana Vetelin ryhmän murteessa, vaan sitä käytetään esimerkiksi hämäläismurteiden alueella. Vastaajan vanhemmat ovat molemmat kotoisin Kaustiselta, joten hän on selvästi kuullut sanan muualta. Veteliläinen T13 on vastannut, että hänen mielestään sana *tokko* on hauskin. *Tokko* on tyypillinen perholainen murrekana. Vaikka Perho on Vetelin ja Halsuan naapurikunta, se ei kuulu Vetelin ryhmän murrealueelle. Perho kuuluu keskipohjalaisiin murteisiin, vaikka siellä hämäläis-savolainen vaikutus on tuntuvaa (Rapola 1969). Perhon murteelle sekä Keski-Pohjanmaan pohjoispuoliskolle on tyypillistä myös yleisgeminaatio, jolloin lyhyttä painollista tavua seuraavan painottoman tavun alkukonsonantti on kahdentunut, kun painottomaan tavuun on muodostunut pitkä vokaali tai pitkänarvoinen diftongi (Rapola 1966).

Halsualainen informantti on maininnut hauskimaksi lauseeksi ”*Älä oo tuon muotoone*”, josta voi hyvin havaita eteläpohjalaisia piirteitä, sillä *muotoone*-muodossa sivupainollisessa tavussa on pitkä vokaali. Informantti ei ole maininnut, missä asiayhteydessä hän on kuullut tai käyttänyt kyseistä lausetta. Myös toinen halsualainen informantti, T14, on vastannut lauseella, mikä on hänen mielestään hauskin murrepiirre tai murrekana. Hän on vastannut *sootko hyle* ja tarkentanut, että se tarkoittaa *sinä olet kuin hylje*. *Sootko* on tyypillinen muoto Vetelin ryhmän murteessa (Salo 1994). Hänkään ei ole selittänyt tarkempaa, missä yhteydessä kyseinen lause on esitetty.

Oppilaiden mielestä yksi hauskimista sanoista on *kartsa*, joka on slangia ja tarkoittaa 'katua' (SS s.v. *kartsa*). Vastauksista voisi päätellä, että slangia on nuorten mielestä ärsyttävää ja kaupunkilaista, mutta silti samalla se on hauskaa. Informantit ovat nimenneet myös muita slangisanoja hauskimiksi sanoiksi: *vodaa* 'vettä' (NSS s.v. *voda*), *pulsu*, *datis*, *darra* sekä *sikke*. *Sikke*-sanaa voidaan käyttää *sika*-sanan vastineena, esimerkiksi ilmauksessa *sikakiva*.

Kolmetoista informanttia, kahdeksan tyttöä ja viisi poikaa, on vastannut hauskimaksi murrekanaksi jonkin oman kotiseutunsa murteen sanan. Esimerkkinä omasta murteesta on mainittuna sana *kussa*, joka tarkoittaa naisten mekkoa. Myös sanat *messä* ja *mehtä* on muistettu. Toinen *metsä*-sanan variantti on käytössä Vetelin ryhmän murteessa ja toinen variantti on käytössä muualla Keski-Pohjanmaalla. *Mehtä* on mainittu hauskimaksi ja samalla kauneimmaksi

murresanaksi. Yhden informantin mielestä hauskin on *kasselhan*, jonka hän on kirjoittanut murteella. Erään veteliläisen mukaan hauskinta on *käret*, kun taas yhden nuoren mielestä *käet*. Nuorten mielestä hauskoja ovat sanat *mässy* ja *kutta* 'karkki', joista *kutta* on tyypillinen Vetelin ryhmän murresana. Vetelin ryhmän murteelle tyypillisistä sanoista ovat mainittuina myös *kahveli* 'haarukka', *nästyyki* 'nenäliina', *lyysätä* 'taskulampun valolla osoittaminen' sekä *völjyssä* 'mukana'.

Kaustislaiset tytöt T25 ja T19 ovat todennäköisesti kaveruksia ja tämän kohdan vastauksetkin ovat hyvin samankaltaisia lukuun ottamatta pientä eroa kirjoitusasussa: T25 on kirjoittanut *oikhen miehisä* ja T19 *oikhein miehisä*. On mahdollista, että he ovat katsoneet toisiltaan tai tehneet muuten yhteistyötä.

6.2. Maalaisuudesta ja kaupunkilaisuudesta

Monet murteet ja murrepiirteet ovat ihmisten mielestä joko maalaisia tai kaupunkilaisia. Tutkimusten mukaan pohjalaismurteita sekä Savon murretta pidetään hyvin usein maalaisina. Kyselylomakkeeni viimeisen kysymyksen osana on kysymys, mikä murrepiirre tai murresana on informanttien mielestä maalaisin ja kaupunkilaisin.

Kielenpiirteiden sosiaalista leimautumista säätelee ainakin kaksi vastakohtasetelmaa: mitä pidetään "hyvänä" tai "huonona" kielenä ja mikä on tyypillinen "maalainen" ja "kaupunkilainen" puhetapa. Hyvän ja huonon kielen vastakohta liittyy siihen, millaisia käsityksiä ihmisillä on kielellisistä normeista. Maalaisuuden ja kaupunkilaisuuden kielelliseen vastakohtaisuuteen kätkeytyy puolestaan laajempia asennekokonaisuuksia; käsitykset ja mielipiteet maalaisten ja kaupunkilaisten kielestä syntyvät yleensä pitkällä aikavälillä kunkin elämäkokemuksen kautta. (Paunonen 1982: 47–49.)

Olen saanut informanteiltani yhteensä 62 vastausta maalaisimmista ja kaupunkilaisimmista murrepiirteistä ja murre sanoista. Maalaisimpia murre sanoja ja -piirteitä sain yhteensä 31 samoin kuin kaupunkilaisiakin. Taulukoissa 13 ja 14 on näkyvissä jakaumat, miten oppilaat ovat vastanneet.

Taulukko 13. Molempiin kohtiin vastattu.

	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Tytöt	5	-	4	2
Pojat	1	2	2	-
Yhteensä	6	2	6	2

Taulukko 14. Vain toiseen kohdistu vastattu.

	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Tytöt	3	3	2	-
Pojat	6	1	6	-
Yhteensä	9	4	8	-

Oppilaat vaikuttavat pitävän pohjalaismurteita maalaisina. Vastajat ovat nimittäneet pohjalaismurteita seuraavasti: *Pohjanmaan murre*, *Pohjanmaa*, *Pohjoammaa*, *Keski-Pohjanmaa*, *Pohjojalainen* sekä *Etelä-Pohjanmaa* ja *Halsuan murre*. Yksi tyttö on vastannut *pohjojalainen*, mutta luulen hänen tarkoittavan vastauksellaan muotoa *pohjojalaasta*, jossa sivupainollisessa tavussa on pitkä vokaali. Nuorten vastauksissa on mukana myös sana *Pohjoammaa*, jossa on huomattuna assimilaatio ja svaavokaali. *Pohjalainen* viittaa yleensä tavallisessa kielenkäytössä eteläpohjalaisiin (Mielikäinen – Palander 2002: 95). Tämä on havaittavissa myös omasta aineistostani, vaikkakin osa informanteista tarkoittanee *pohjalaisella* myös yleisesti Pohjanmaalla asuvaa ihmistä. Vastauksista voi huomata, että nuoret, niin tytöt kuin pojatkin, nimittävät murteita alueiden ja paikkakuntien mukaan.

Vain yksi pojista on vastannut oman kotiseutunsa murteen maalaisimmaksi. Tutkimusten mukaan useat pohjoiskarjalaiset olettavat, että heidän murretaan pidetään maalaisena (Palander – Nupponen 2005: 46). Omat tulokseni poikkeavat tässä kohdin heidän tuloksistaan, sillä informanttini ovat vastanneet, että he pitävät yleisesti pohjalaismurteita ja keskipohjalaismurteita maalaisina, mutta eivät sen tarkemmin ole nimenneet, mitä pohjalaismurteista he erityisesti pitävät maalaisina.

Taulukosta 15 voi havaita, ettei tyttöjen ja poikien vastauksissa ole suurtakaan eroa. Ainut ero on, että eräs poika on maininnut Savon murteen ja Karjalan murteen

maalaisimmaksi, kun kukaan tytöistä ei ole maininnut mitään muita kuin Pohjalaisia murteita.

Taulukko 15. Maalaisimmat murrepiirteet ja murre sanat.

Murre sana tai murrepiirre	Tytöt	Pojat
Messä	2	4
Mehtä	4	3
Mettään	-	1
Pohjanmaan murre	-	1
Pohjanmaa	1	-
Pohjanmaa	1	-
Pohjojalainen	1	-
Keski-Pohjanmaa	-	1
Etelä-Pohjanmaa	1	-
Halsuan murre	-	1
Savon murre	-	1
Karjalan murre	-	1
Itikka	1	-
Följyyn/följyssä	-	1
Hantuuki	1	-
Kutta	1	-
Henttu	1	-
Knälli	1	-
i → e (voe tokkiinsa)	-	1
Moomma = me olemme	1	-

Veteliläisistä kahdeksan poikaa ja yhdeksän tyttöä on suhteellisen yksimielisiä, että *metsä*-sanana eri variantit ovat maalaisimpia. Odotuksen vastaista on kuitenkin se, että nuorten mielestä *mehtä* on maalaisin variantti, kun odotuksen mukainen *messä* jäi hieman pienemmälle kannatukselle. Nuorten vastauksiin on kuitenkin voinut vaikuttaa se, että muualla Keski-Pohjanmaalla puhutaan *mehtästä* ja *metästä*. Vetelin ja Halsuan naapurikunnassa Perhossa käytetään muotoa *mehtä*. Nuoret voivat ajatella, että perholaisten murre on enemmän maalaisempaa kuin heidän omansa. Myös kaustislaiset pitävät *mehtää* enemmän maalaisempana kuin *messää*. *tt:n* käyttäminen *ts*-yhtymän vastineena on kuitenkin yleistynyt puhekielen piirre, koska sitä tavataan myös pääkaupunkiseudun puhekielessä (Mantila 2004: 327).

Tyttöjen vastausten joukossa on murre sana *itikka*, jolla voidaan tarkoittaa hyttystä tai lehmää. Vastauksesta ei käy millään tavalla ilmi, kumpaa tässä kohdalla

tarkoitetaan. Pohjanmaan murteissa lehmiiä sanotaan itikoiksi (Punntila 2001:38). Ainoastaan T13 oli vastannut kaikkien maalaisimmaksi murre-sanaksi *kutta*, joka tarkoittaa Vetelin murteessa karamellia ja makeista (Tunkkari 2000: 97). On jokseenkin yllättävää, ettei kukaan muu nuorista ole maininnut *kuttaa*. Tästä voisi päätellä, että nuoret eivät käytä sanaa *kutta*, vaikka vanhempien keskuudessa se on tavallinen murre-sana.

Oppilaat ovat muistaneet Vetelin murteelle tyypillisiä murre-sanajoja: *hantuuki* 'käsipyyhe' ja *knälli*. *Knälli* tarkoittaa 'älykäästä' ja 'hyvän huomiokyvyn omaavaa' sekä 'viisasta' ja 'hoksaavaa' (Tunkkari 2000: 81). Yhdessä vastauksessa on mainittuna sana *henttu*, joka ei ole Vetelin ryhmän murteelle tyypillinen murre-sana, vaan se on paremminkin Etelä-Pohjanmaalla käytössä oleva ilmaus.

Nuorten mielestä *följyyn* ja *följyssä* ovat maalaisia. Tunkkarin (2000: 42) mukaan *följysä*, *fölihyyn* tarkoittaa 'mukana', 'mukaan' ja *fölijätä* 'seurata, pysytellä mukana'. Ikonen on tutkinut lokaalisen suhteen ilmaisemista Keski-Pohjanmaan murteissa Haapavedellä, Himangalla, Kestilässä, Lestijärvellä, Pyhäjoella, Toholammilla, Vetelissä sekä Ylivieskassa. Hän on tehnyt havaintoja, että niin Vetelissä, Toholammilla kuin Lestijärvellä esiintyy adverbistä 'mukana' kaksi äänteelliseltä mukautumisasteeltaan erilaista varianttia *völijysä* sekä *fölijysä*. (Ikonen 1991: 4, 114.) Tämä vaihtelu ei kuitenkaan näy omassa aineistossani. Oppilaat ovat kuitenkin huomanneet, että monesti ruotsalaislajinoja pidetään maalaisina.

Yhdistelmä-tutkinnon tyttö on maininnut maalaisimmaksi murre-sanaksi *moomma* ja hän on tarkentanut sitä kertomalla, mitä hän sillä tarkoittaa *moomma = me olemme*. Hän on havainnut, että varsinkin pohjalaismurteissa monikon 1. ja 2. persoona päättyvät verbin persoonataivutuksessa *a*:han ja *ä*:hän. *Moomma* on siis tyypillinen pohjalaisuus.

On mielenkiintoista, että yhdessä vastauksessa on mainittuna se, että *i* muuttuu *e*:ksi. Vastaaja on merkinnyt tämän ilmiön $i \rightarrow e$ ja antanut vielä lisäksi vastaustaan tarkentavan esimerkin *voe tokkiinsa*.

Jos nuorten mielestä pohjalaismurteet ovat maalaisia, on mielenkiintoista havaita, miten he mieltävät slangin ja slangisanat kaupunkilaisuusiksi. Kaikki oppilaiden vastaamat sanat ja piirteet liittyvät jollain tavalla slangiin. Taulukosta 16 voi tehdä havainnon, että tytöt ovat vastanneet hieman poikia enemmän.

Taulukko 16. Kaupunkilaisimmat murrepiirteet ja murre sanat.

Murrepiirre tai murre sana	Tytöt	Pojat
Stadi	3	5
Dösä	3	-
Mutsi ja faija	2	1
Safka	1	-
Safga	-	1
Broidi	1	-
Darra	2	-
Slangi	-	1
Chillata	1	-
Lande	1	-
Venaa	-	1
Snögee	-	1
No hej daa	1	-
Kape	1	-
Teidän	1	-
Mennää stadiin stiigaan	1	-

Veteliläisten nuorten mielestä *stadi*, *mutsi* ja *faija* ovat kaikkein kaupunkilaisimmat sanat. Yksi tytöistä on kirjoittanut, että hänen mielestään kaupunkilaisin lause on *Mennää stadiin stiigaan*. Hän on todennäköisesti tarkoittanut *Mennää stadiin tsiigaan*. Hänen vastauksestaan voi havaita sanan *stadi*, joka on slangisana. Sen lisäksi *mennään*-muodosta loppu-*n* on kadonnut. Kaksi informanttia on maininnut *ruoka*-sanon slangivastineet kaupunkilaisimmiksi sanoiksi, mutta heillä on vastauksissaan toisistaan hieman poikkeavat kirjoitusasut: *safka* ja *safga*.

Aika moni informanttien mainitsemista kaupunkilaisimmista sanoista on slangisanoja. Nuoret ovat muistaneet slangissa esiintyvän fraasin *no hej daa*, joka on hyvin suosittu ilmaus nuorten keskuudessa. *No hej daa* tarkoittaa suunnilleen samaa kuin ”etkö sä tajuu?”, ja sitä käytetään hieman halventavaan sävyyn. Kirjoitettuna fraasi on yleensä muodossa *no hei daa*. (Nuorisoslangi 2008.)

Slangisanoista on mainittuna *snögee* ’lumi’, *chillata* ’ottaa rennosti’, *lande* ’maaseutu’ sekä *stadi* ’kaupunki’ ja *dösä* ’linja-auto’. Slangisanoista on mainittuna myös *darra*, joka tällä tavalla kirjoitettuna tarkoittaa krapulaa. *Darraa* taas tarkoittaa ’vapista’ ja ’täristä’ (Paunonen 2000). Yksi pojista on vastannut kaupunkilaisimmaksi sanaksi *venaa* ’odottaa’, jonka hän on maininnut myös ärsyttävimmäksi sanaksi.

Kaustislainen P20 on ainoa, joka on vastannut pelkästään *slangi* ilman mitään esimerkkejä. Kokonaisuudessaan hän on vastannut lomakkeeni viimeiseen kysymykseen ainoastaan murrealueiden nimillä, eikä hän ole mihinkään kohtaan maininnut mitään vastaustaan havainnollistavia esimerkkisanoja.

Vain harvat oppilaista ovat maininneet useamman kuin yhden murrepiirteen tai murreosan eikä kukaan ole vastannut kolmea enempää. Kaupunkilaisimman murrepiirteen tai murreosan nimeäminen on vaikuttanut muutenkin olevan vaikeampaa kuin maalaisimman piirteen mainitseminen, sillä tähän kohtaan informantit ovat vastanneet huomattavasti vähemmän kuin maalaisimpaan murrepiirteeseen.

6.3. Esteettisyydestä

Olen tarkastellut ärsyttävyyden, hauskuuden, maalaisuuden ja kaupunkilaisuuden lisäksi myös sitä, mikä on nuorten mielestä kaunis tai ruma murreosana tai -piirre. Vastauksista voi päätellä, että nuorten on vaikea määritellä murreosojen esteettisyyttä. Kaiken kaikkiaan olen saanut vain 16 vastausta kauneimmista murreosanoista ja murrepiirteistä.

Taulukoissa 17 ja 18 on listattuna, miten eri paikkakunnilta kotoisin olevat nuoret ovat vastanneet.

Taulukko 17. Molempiin kohdista vastattu.

	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Tytöt	1	-	2	1
Pojat	-	2	2	-
Yhteensä	1	2	4	1

Taulukko 18. Toiseen kohdista vastattu.

	Veteli	Halsua	Kaustinen	Yt
Tytöt	3	1	4	-
Pojat	2	-	3	-
Yhteensä	5	1	7	-

Tutkimuksen mukaan karjalaisten mielestä kaunein murre on oma murre eli karjalan murre. Tällainen vastaus saadaan ilmeisesti lähes missä päin Suomea tahansa. Kyseessä lienee kansanlingvivistisesti universaali ilmiö, sillä vastaavia tuloksia on saatu myös eri kielistä, kun tutkijat ovat kysyneet, mikä informanttien mielestä on kaunein murre. (Palander – Nupponen 2005: 46.)

Kaustislaisista informanteista kolme on maininnut vastauksessaan *noob*, joka ei ole lainkaan mikään murrekana. *Noob* ja *noobi* tulevat englannin kielisestä sanasta *newbie* ja se tarkoittaa pelaajaa, joka on vasta-alkaja jossain tietyssä pelissä tai pelaamisessa yleensä. *Noobi* esiintyy myös muodoissa *noob* sekä *n00b*, ja suomenkielisiä vastineita sille ovat muun muassa *nyyppä* ja *peelo*. Sanaa käytetään yleensä loukkauksena. (Peliopas 2008.) Näiden kaustislaisten tyttöjen ja yhden pojan, T19, T25 sekä P21, vastaukset ovat varsin mielenkiintoisia, kun he ovat vastanneet kyseisen sanan kauneimmaksi sanaksi. Kuitenkin se tarkoittaa merkitykseltään loukkausta. He eivät ilmeisesti ole huomanneet, ettei *noob* ole murrekana, vaan ennemminkin tietokoneslangia, joka on lainautunut heidän jokapäiväiseen kielenkäyttöön. Kukaan heistä ei ole perustellut millään tavalla, miksi heidän mielestään *noobi* on kaunis sana. Voi tietysti olla mahdollista, että he olisivat katsoneet ja kopioineet sanan toistensa papereista, mutta muuten heidän vastauksensa ovat täysin erilaisia. Tosin voi olla mahdollista, että tämä sana liittyy johonkin heidän kaveriporukansa käyttämään sisäpiirivitsiin.

Erään tytön mielestä kauneimpia ovat ”Karjalan murre sanat”. Hän on maininnut niistä vielä esimerkkeinä *diedos*, *buabuska*, *muamuska*, *tuatto* sekä *veijo*. Hän selvästi tuntee karjalan kieltä, mutta ei ole kertonut, miten hän on tutustunut siihen. Kahden pojan mielestä heidän oma murteensa on kaikkein kauneinta. Informantit eivät ole kuitenkaan maininneet mitään esimerkkisanoja, jotka erityisesti tekevät omasta

murteesta kauniin. Kukaan tytöistä ei ole nostanut omaa murrettaan kauneimmaksi murteeksi.

Kauneimmiksi murre sanoiksi on vastattu sellaisia kuin ”sie, mie –jutut”, joilla nuori tarkoittaa itämurteiden persoonapronomineja. Toinen informantti on puolestaan kirjoittanut, että *vissa* on hänen mielestään kaikkein kaunein sana murteessa. *Vissa* on murteellinen äänneasu sanasta *vitsa*. Vetelin seudulla on hyvin tunnettu ilmaus ”*mee meshän ja tuo sieltä viis kuus vissaa ja kasho vishun, ettei vissa käy oshan*” (Tunkkari 2000: 205). Oppilaat ovat maininneet myös murre sanan *filtti*, joka tarkoittaa vilttiä ja huopaa.

Yksi nuorista on vastannut että *menhän* on kaunein murre sana. Hän on havainnut, että *mennään*-muotoa vastaa Vetelin ryhmän murteessa *menhän*. Muutenkin hänen koko kyselylomakkeen vastauksistaan huomaa helposti, että hän on hyvin tietoinen oman murteensa tyypillisistä piirteistä. Hän on moneen kohtaan kirjoittanut murre sanan siinä muodossa niin kuin se lausutaan.

Vain yksi yhdistelmä tutkinnon tytöistä on vastannut, mikä on kaunein murrepiirre tai murre sana. T28 on kirjoittanut, että hänen mielestään *saami* on kaikkein kauneinta ja hän on samalla tarkentanut, että tietää kyllä, ettei se ole murre.

Taulukosta 19 voi nähdä, kuinka vain harvat informanteista ovat vastanneet tähän kysymykseen. Tämä vähälukuisuus kertoo siitä, miten nuorten on ollut vaikea keksiä äkkiseltään kauniita murre sanoja.

Taulukko 19. Kauneimmat murrepiirteet ja murre sanat.

Murrepiirre tai murre sana	Vastauksia yhteensä
noob	3
Sie ja mie	2
Halsuan murre	1
Kaustisen murre	1
Karjalan murre sanat	1
Saami	1
Mehtä	1
Vissa	1
Kussa	1
Filtti	1
Menhän	1

Informantit ovat vastanneet vielä hiukan heikommin kohtaan, jossa heidän on pitänyt kirjoittaa rumin murrepiirre tai murrekana. Olen saanut yhteensä vain 14 vastausta, joista veteliläisten vastauksia on vain kaksi samoin kuin halsualaistenkin. Tässä kohdin kaustislaiset ovat olleet ahkerimpia vastaajia, sillä yhdeksän heistä on vastannut edes jotain. Yhdistelmäututkinnon tekijöiltä olen saanut ainoastaan yhden vastauksen. Vastaajista kahdeksan on tyttöjä ja kuusi poikia.

Taulukossa 20 on lueteltuina informanttien mielestä rumimmat murrekanat ja murrepiirteet.

Taulukko 20. Rumimmat murrepiirteet ja murrekanat.

Murrepiirre tai murrekana	Vastauksia yhteensä
Törkiä	3
Savo	2
Hantuuki	1
Hyypiö	1
Stadi	1
Prasu	1
Slangi	1
Kasso	1
Kupata	1
Sikiä	1
Mikä tahansa Kaustisen murteen sana	1

Savon murre on mainittuna rumimmaksi murteeksi, mutta sitä ei ole perusteltu, mikä siitä tekee ruman. Yksi kaustislainen tyttö puolestaan on sitä mieltä, että mikä tahansa Kaustisen murteen sana on hänen mielestään ruma. Hän ei selvästikään pidä omasta murteestaan. Hänen vanhempansa ovat kotoisin Kaustiselta ja Evijärveltä, mutta hän on syntyperäinen kaustislainen, joten hän on kuullut aina oman kotiseutunsa murretta. Monien tutkimusten mukaan omaa murretta pidetään yleensä kauneimpana murteena, mutta tämä tyttö on tässä kohdin aivan eri mieltä kuin mitä yleiset tulokset osoittavat.

Informanttien mielestä *hantuuki* 'pyyheliina' on ruma murrekana. Nuoret ovat luokitelleet *hantuukin* ärsyttävimmäksi, maalaisimmaksi ja rumimmaksi murrekanaksi.

Tästä voisi päätellä, että nuoret pitävät *hantuukia* jo vanhaan murteeseen kuuluvaksi eivätkä itse käyttäisi sitä nykyään.

Rumaksi murreosanaksi on mainittuna *sikiä* 'lapsi'. Vetelin ryhmän murteessa on tunnettu sanonta ”*Sikiät siivosti ja Jussi kans*”. *Sikiä*-sanaa on vanhastaan käytetty lapsista, ja se on tunnettu myös muissakin Keski-Pohjanmaan pitäjissä kuin ainoastaan Vetelinjoen murrealueella. (Tunkkari 2000: 172.) Myös sana *kupata* on päässyt oppilaiden listalle. Sillä voidaan tarkoittaa joko kansanlääkinnällistä toimenpidettä tai jonkin asian odottamista. Kolme informanttia on kirjoittanut, että heidän mielestään *törkiä* on ruma sana. *Törkiää* käytetään laatusanan vahvennuksena, kuten esimerkiksi lauseessa ”*törkiän kolokon komia kussavaate*” (Tunkkari 2000: 197). Oppilaiden mielestä *prasu* on ruma sana. Sillä tarkoitetaan takkavalkeaa.

Rumimpien sanojen listalla on murteellinen äänneasu sanasta 'katso' eli *kasso*, jossa *ts*-yhtymän vastineena on *ss*.

Kokonaisuudessaan informanttien vastauksista voi havaita, että hyvin monet oman murteen sanat ja murteelliset äänneasut ovat heidän mielestään rumia. Ainoastaan vastaukset *Savo*, *slangi* sekä *stadi* poikkeavat muista vastauksista, sillä loput vastauksista kuuluvat oman murteen sanoihin ja piirteisiin.

6.4. Yhteenvetoa murteiden tuomista mielikuvista

Murteet näkyvät ja kuuluvat ihmisten jokapäiväisessä elämässä ja ne herättävät monenlaisia tunteita. Aineistostani on noussut selvästi esille se, miten savolaismurteet jakavat nuorten mielipiteitä. Myös Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan murteet tuntuvat nousevan hyvin esille, kun olen kysynyt nuorilta, mitä mielikuvia heillä on eri murteista. Vastauksissa toistuvat usein samat murreosanat ja murteelliset äänneasut, kuten *messä*, *mehtä*, *stadi*, *slangi*, *dösa*, *sie*, *mie* sekä *nääs* ja *hantuuki*. On myös tunnettua, että maakuntastereotyyppien mukaan maakuntien murteet ovat leimautuneet. Esimerkiksi savolaismurteita saatetaan pitää hauskoina ja lupsakoina ja Etelä-Pohjanmaan murretta vakaana ja jäyhänä. (Mantila 2004: 324.)

Arkielämässä murreosana tarkoittaa ylipäänsä murrepiirteitä ja sillä voidaan viitata niin äänne- kuin muoto-opillisiin variantteihin. Tutkimukset osoittavat, että useimmat luetellut murrepiirteet ovat fonologisia, kun tehtävänä on ollut arvioida kaikkia mieleen tulevia suomen murteita. (Palander ja Nupponen 2005: 164.) Olen

huomannut myös omasta aineistostani, että kaiken kaikkiaan nuorilla tuntuu olevan vaikeuksia erottaa, mitä tarkoittaa murrepiirre tai murrekana. Lukioikäisille nuorille kaikki sanat ovat murretta, ovat ne sitten slangia, yleispuhekieltä tai vaikkapa tietokoneslangia. Tämä kyselylomakkeeni tehtävä vaikutti olleen kaikkein hankalin, sillä moni informantti oli jättänyt vastaamatta mihinkään kysymyksen kohdista. Tässä kohdin täytyy kuitenkin muistaa, että olen muotoillut tehtävänannossa, että jos heille ei tullut mitään murrekanaa tai murrepiirrettä mieleen, kohdan pystyi jättämään tyhjäksi.

Vertaillessa eri kuntia keskenään, kaikkein aktiivisimpia tämän kysymyksen vastaajia ovat olleet kaustislaiset, seuraavaksi halsualaiset ja viimeiseksi veteliläiset. Poikien ja tyttöjen vastaukset ovat kokonaisuudessaan hyvin samankaltaisia.

7. PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassani olen tarkastellut Vetelin lukiolaisnuorten murreasenteita ja murretietoisuutta. Olen teettänyt tutkimustani varten kyselylomakkeen, johon sain vastauksia yhteensä 57 nuorelta. Informanteista 28 on tyttöjä ja 28 poikia sekä yksi on sellainen, joka ei ollut merkinnyt sukupuoltaan. Osittain olen analysoinut myös proseminaariesitelmää varten keräämäni aineistoa. Tähän kyselylomakkeeseen sain vastauksia 24 tytöltä ja kahdeksalta pojalta.

Vetelin lukiossa opiskelee veteliläisten lisäksi kaustislaisia, halsualaisia sekä yhdistelmäututkinnon tekijöitä, jotka ovat kotoisin ympäri Suomea. Yhdistelmäutkintolaiset opiskelevat Vetelin lukion lisäksi Keski-Pohjanmaan Maaseutuopistossa Kaustisen toimipisteessä. Tutkimusaineistooni kuuluu kolme tyttöä, jotka tekevät yhdistelmäutkintoa.

Kysyin oppilailta, millaista kieltä he puhuvat vapaa-aikanaan. Sain vastaukseksi *suomea, tavallista suomea, normaalia kieltä, murteiden sekoitusta, murretta* sekä *nuorison slangia* ja *yleiskieltä*. Moni informanteista on ymmärtänyt kysymyksen laajasti, kun he ovat vastanneet oman äidinkieltensä nimellä. Kuitenkin moni on maininnut puhuvansa murretta. Tässä kohdin tyttöjen ja poikien vastauksissa ei ole ollut suurtakaan eroa. Nuoret ovat nimittäneet puhumaansa kieltä hyvin monilla eri termeillä.

Lukiolaisnuoret vaikuttavat tutkimukseni perusteella arvostavan omaa murrettaan ja sen ainutlaatuisuutta. Jotkut nuorista pitävät omaa murrettaan kaikkein kauneimpana ja hauskimpana murteena. Vain harvat oppilaista ovat sitä mieltä, että oman kotiseudun murre on rumaa ja ärsyttävää. Nuorten vastauksista voi tehdä havainnon, että on vaikeaa nimetä, mikä murrepiirre tai murrekana on ärsyttävä, hauska, kaunis, ruma, maalainen ja kaupunkilainen. Kysyin nuorilta nimenomaan murrepiirteitä ja murrekanoja, mutta hyvin monet vastauksista oli slangisanoja tai nimeltä mainittuja murteita. Nuorten on hieman ehkä vaikeaa nimetä murrepiirteitä. Vastajat mainitsivat myös sellaisia sanoja, jotka eivät ole murrekanoja, vaan tietokoneslangia, kuten *'lol'* ja *'noobi'*. Tästä voisikin tehdä päätelmän, että nuorilla on hyvin häilyvä raja, mikä on murretta tai jotain erikoisslangia.

Nuoret tunnistavat hyvin omalle murteellensa tyypillisiä piirteitä. Vastauksista voi kuitenkin tehdä päätelmän, että murre on vähitellen muuttumassa ja Vetelin ryhmän

murteen ominaisimpien piirteiden rinnalle hyväksytään myös muita variantteja. Nuoret nostivat esille, että *ts*-yhtymän vastineena olevan *ss*:n lisäksi käytetään myös *ht*- ja *tt*-yhtymiä. He olivat myös muistaneet, että Vetelin ryhmän murteelle tyypillisiä ovat ruotsalaislainat sekä *d*:n vastineena oleva *r*. Jokseenkin yllättävää on, että lähes kukaan vastaajista ei ollut maininnut svaavokaalia. Svaa on ehkä niin luonnollinen osa puhetta, ettei siihen kiinnitä sen takia suurempaa huomiota.

Nuoret tunnistavat hyvin myös muita suomen murteita kuin vain oman kotiseutunsa murteen. Parhaiten he olivat muistaneet Savon, Etelä-Pohjanmaan, Turun, Tampereen sekä Pohjanmaan murteet. Vastaajat ovat nimenneet murteita kaupunkien ja maakuntien mukaan, kuten kansanlingvisteillä on tapana. Mielenkiintoista on havaita, että muutamat oppilaista vastasivat, että saamen kieli on yksi suomen murteista. Saame oli kirjoitettu useammassa lomakkeessa *saami*. Nuoret eivät olleet muistaneet ainakaan vastaushetkellä, että saame on suomen vähemmistökieli eikä suinkaan murre. Tosin voi olla, että oppilaat ovat sekoittaneet saamen kielen peräpohjalaisiin murteisiin.

Televisio vaikuttaa selvästi nuorten murteisiin tutustumiseen. He kuulevat sitä kautta eri murteista sekä murretta puhuvista ihmisistä. Myös matkustaminen ja eri murrealueilla asuvat sukulaiset ja tuttavat opettavat nuorille eri murteista. Koulussa voisi ehkä opettaa vieläkin enemmän eri murteista, sillä eräät vastaajista olivat maininneet, että he ovat tutustuneet murteisiin koulussa erilaisten töiden parissa.

Björkbacka (2002) on tehnyt tutkimuksen veteliläisten asenteista murrettaan kohtaan. Hän on tutkinut, millainen on veteliläisten murretietoisuus sekä millainen aseman Vetelin murteella on muiden murteiden joukossa. Hänen tutkimusaineistonsa on erilainen kuin omassa tutkimuksessani on, mutta tulokset ovat silti hyvin samankaltaisia. Hän on tarkastellut 15–78-vuotiaita veteliläisiä kahdeksalta eri kylältä. Hän on saanut tulokseksi, että Vetelin murre osataan erottaa muista suomen murteista. Björkbackan mukaan veteliläiset myös arvostavat omaa murrettaan ja tiedostavat sen ainutlaatuisuuden. Omien tulosteni mukaan Vetelin lukiolaisnuoret myös arvostavat omaa murrettaan, ja murre on osa ihmisen identiteettiä. Björkbackan aineiston vastauksia sekä omaa tutkimusaineistoani vertailemalla voi tehdä havainnon, että informantit kuvailevat hyvin samankaltaisesti kansanlingvistisesti Vetelin ryhmän murretta.

Kokonaisuudessaan nuorten tietämys on hyvä ja asenteet omaa murrettaan kohtaan positiivisia. Suurinta osaa oppilaista murteet kiinnostavat edes jollain tasolla, ja

he kiinnostavat niihin huomiota. Lomakekyselyä syvempiä tuloksia olisin voinut saada teemahaastattelulla, mutta sain lomakkeen avulla kuitenkin hyvin tuloksia.

LÄHTEET

- AHO-MATILAINEN, KATARIINA (toim.) 2006: Koulutietä 50 vuotta: Vetelin lukio 1956–2006. Vaasa.
- ARVE, LAURA 2002: Murtaen, sortaen vai juuret irti repien? Katsaus Jyväskylän yliopisto-opiskelijoiden murreasenteisiin. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- ASPELIN, J.R. 1870: Tavoista ja kielimurteesta Ylivetelin pitäjässä. Suomi II:13. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BERGER, PETER L.—LUCKMANN, THOMAS 1994: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suom. ja toim. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- BJÖRKBÄCKA, RIIKKA 2002: Veteliläisten käsityksiä murteesta. ”Rinta rottingille ja murthet rohkiasti eshin!”. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- DEPREZ, KAS — PERSOONS, YVES 1987: Attitude. Ulrich Ammon, Norbert Dittmar ja Klaus J. Mattheier (toim.), Sociolinguistics 1. An International Handbook of the Science of Language and Society. s. 125–132. Berlin — New York: Walter de Gruyter.
- HELKAMA, KLAUS — MYLLYNIEMI, RAUNI — LIEBKIND, KARMELA 1998: Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Oy Edita Ab.
- HURTTA, HEIKKI 1999: Variaatiotutkimuksen myytit ja stereotypiat. — Urho Määttä, Pekka Pälli ja Matti K. Suojanen (toim.) 1999, Kirjoituksia sosiolingvistiikasta. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- IKOLA, OSMO 1972: Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. — Sananjalka 14 s. 16–26.
- IKONEN, PIRJO 1991: Lokaalisen suhteen ilmaiseminen Keski-Pohjanmaan murteissa. Pro gradu -tutkielma. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Turun yliopisto.
- ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. Helsinki: WSOY
- ITKONEN, TERHO 1972: Historiantakaiset Häme ja Suomi kielentutkijan näkökulmasta. — Historiallinen Aikakauskirja 2/1972 s. 85–111. Forssa.
- 1978: Kantasuomesta Suomeen. — Risto Kautto (toim.), Suomen tieteen ulottuvuuksista. Porvoo.
- 1983: Välikatsaus Suomen kielen juuriin. — Virittäjä 87 s.190–229.
- KALAJA, PAULA 1999: Kieli ja asenteet. — Sajavaara, Kari ja Piirainen-Marsh, Arja (toim.) 1999, Kielenoppimisen kysymyksiä. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan Kielentutkimuksen keskus.
- KANTOLUOTO, ANITA 2007: Lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- KETTUNEN, LAURI 1930: Suomen murteet II. Murrealueet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1981: Suomen murteet. Murrekartasto. Neljäs, supistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Kielikello. Kielenhuollon tiedoituslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
 KIELIMUOTOJEN NIMITYKSET 2001 = <URL: <http://www.helsinki.fi/hum.skl/ssu/aluejasos/Kielimuotojennimi.pdf>>. [luettu 10.11.2007]
- KOSKI, MAUNO 2002: Murteet muodissa. — Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen, Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.) 2002, Äidinkielen merkitykset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTISEUTUMME 2006–2007. Halsua-Kaustinen-Perho-Ullava-Veteli. Ab Botnia-Foto Oy. Vaasa: Arkmedia.
- LAITINEN, LEA (toim.) 1982: *Kaustisen koriaa kieltä*. Arvid Virkkalan murrekirja. Kaustinen: Kaustisen kulttuurilautakunta.
- (toim.) 1988: *Isosuinen nainen*. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Helsinki: Yliopistopaino.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. — *Virittäjä* 1/2001 s. 74–101.
- LAPPALAINEN, HANNA — VAATTOVAARA, JOHANNA 2005: Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. — *Virittäjä* 1/2005 s. 98–110.
- LEIPÄLÄ, SANNA 2000: Haapajärvisen murreasenteista. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- LESKINEN, HEIKKI 1979: Suomen murteiden historiaa I. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 21.
- 1981: Suomen murteiden historiaa III. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 28.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. — *Virittäjä* 108 s. 322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA (toim.) 1981a: Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24.
- 1981b: Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26.
- 1988: Naiset puhekielen säilyttäjinä ja uudistajina. — Lea Laitinen (toim.) 1988, *Isosuinen nainen*. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Helsinki: Yliopistopaino.
- 2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. — *Sananjalka* 47 s. 98–118.
- MIELIKÄINEN, AILA — PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. — *Sananjalka* 44. s. 86–109.
- NIEMINEN, TOMMI 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. — Urho Määttä, Pekka Pälli ja Matti K. Suojanen (toim.) 1999, *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. *Folia Fennistica & Linguistica* 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NIKANNE, URPO 2002: Äidinkielen merkitys ihmiselle. — Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen, Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.) 2002, *Äidinkielen merkitykset*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = Nykysuomen sanakirja 2002. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Juva: Wsoy.
- NSS = Nykyslangin sanakirja. — Kaarina Karttunen (toim.) 1979. Porvoo: Wsoy.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986a: Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti. *Tietoliipas* 100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1986b: Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluok-

- kien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 436. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1988: Sukupuoli kielellisen tuotoksen muovaajana. — Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nuorisoslangi 2008 = <URL: http://uusi.suosikki.fi/main.site?action=app/forum/message_show&id=2392> [luettu 11.8.2008]
- ORPANA, TERTTU 1988: Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviverbien semanttisesta tulkinnasta. *Opera Fennistica & Linguistica* 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PAAVOLA, LIISA 1987: Talar ni svenska vai puhunko suomea? Kaksikielisen helsinkiläisen kielellinen identiteetti ja valintatilanteet. *Opera Fennistica & Linguistica* 1. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PALANDER, MARJATTA 2000: Puhekielen tutkimuksen uudet haasteet. — *Virittäjä* 3/2000 s. 436–441.
- 2007a: Kansanlingvistiikkakin on kielitiedettä. — *Virke* 4/2007 s. 11–14.
- 2007b: Itäsuomalaisten ja stadilaisten murrekäsitteitä. — *Kielikello* 3/2007 s. 10–13.
- PALANDER, MARJATTA — NUPPONEN, ANNE-MARIA (toim.) 2005: Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohdeena. — M.K. Suojanen ja Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- 1991: Till en ny indelning av de finska dialekterna. *Fenno Ugrica suecana* 10.
- 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii: Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY
- PELIOPAS 2008 = <URL: <http://www.peliopas.com/sanasto/noobi/>> [luettu 9.1.2008].
- PUNTTILA, MATTI 1998: Haaskannäköinen tyttö. *Kielikaskuista matkimuksiin*. Juva: Wsoy.
- PUNTTILA, MATTI 2001: *Pilkettä silmäkulmaan. Kielikaskuista matkimuksiin*. Helsinki: Wsoy.
- PÄIVÄRINTA, PIIA 1999: Havaintoja Kaustisen koululaisten puhekielestä. Suomen kielen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- PÄLLI, PEKKA 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. — Urho Määttä, Pekka Pälli ja Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. *Folia Fennistica & Linguistica* 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- RAPOLA, MARTTI 1966: Suomen kielen äännehistorian luennot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 283. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1969: Johdatus suomen murteisiin. *Tietolipas* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SALO, JOUNI 1994: *Kaustinen-Suomi-Kaustinen murrekurssi*. Kaustinen: Kaustisen kunta.
- Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Turku.
- SALOMAA, LEENA 1981: Turkulaisten kielellisistä asenteista. — *Sananjalka* 23.
- SAUKKONEN, PAULI 1965: Itämerensuomalaisten kielten tulosija -infinitiivirakenteiden historiaa I. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 137. Helsinki.

- Slangi 2008 = <URL: <http://sanakirja.hakkeri.net/slangi/> > [luettu 9.1.2008].
- SMS = Suomen murteiden sanakirja 2003, 7.osa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SRS = Lea Köykkä, Marianne Saanila, Marianne Saari, Kirsti Tirkkonen, Kari Viljanen (toim.) 1999: Suomi-Ruotsi-Suomi sanakirja. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- SS = Kivi Kallio (toim.) 1996: Stadin slang- ja puhekielen sanasto. Helsinki: Fenton Oy.
- TIURANIEMI, JUHANI 1993: Yksilö, ryhmä ja organisaatio. Sosiaalipsykologian perusteita. 2. korjattu painos. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Turku.
- TRUDGILL, PETER 1983: On dialect. Social and Geographical Introduction. First published 1974. Bucks: Aylesbury.
- TUNKKARI, ERKKI (toim.) 2000: *Kasso isse*. Murresanastoa kolmesta pitäjästä. Halsua-Talon ja Viljami Kalliokoski -museon Kannatusyhdistys ry., Kaustisen Kotiseutuyhdistys ry., Vetelin Kotiseutuyhdistys ry.
- VALO, MAARIT 1994: Mitä ovat puheviestintätaidot? — Pekka Isotalus (toim.) 1994, Puheesta ja vuorovaikutuksesta. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja.
- Veteli 2007 = Vetelin kunnan kotisivut. Saatavilla muodossa <URL: <http://www.veteli.fi/>> [luettu 2.10.2007].
- Vetelin lukion opetussuunnitelma 2007–2008.
- WIIK, KALEVI 2004: Suomen murteet. Kvantitatiivinen tutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
- Virke. Äidinkielen Opettajain Liiton jäsenlehti. Helsinki.

LIITE 1. Proseminaaritesitelmän kyselylomake.

Hei! Teen proseminaaritutkielmaa Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitokselle aiheenani lukiolaisnuorten murretietoisuus ja -asenteet. Pyydän, että vastaisit seuraaviin kysymyksiini, ja jos vastaustila ei riitä, voit jatkaa kääntöpuolelle.

Syntymävuosi _____ Sukupuoli _____ Syntymäpaikka _____

Kotikunta _____ Vanhempien
syntymäkunnat _____

1. Millaista on kotimurteesi? Mitä tuntomerkkejä ja piirteitä siinä on?

2. Oletko huomannut vanhempien puheessa sellaisia murremuotoja, joita nuoret eivät käytä? Mainitse niistä esimerkkejä.

3. Puhuvatko koulussasi opiskelevat veteliläiset, kaustislaiset ja halsualaiset eri tavoilla? Onko heillä kaikilla oma murteensa? Mainitse esimerkkejä eroista.

4. Onko nuorten puhekieleen tullut joitakin uusia piirteitä, joita murteissa ei ole? Mistä ne tulevat?

5. Mitä suomen murteita tiedät? Missä ja miten olet tutustunut näihin murteisiin?

6. Merkitse rastilla, tunnetko olevasi ensisijaisesti
keskipohjalainen ___ eteläpohjalainen ___ pohjalainen ___

Kiitos vastauksestasi!

LIITE 2. Pro gradu -tutkielman kyselylomake.

Hei! Teen suomen kielen pro gradu -tutkielmaa Jyväskylän yliopistossa aiheenani lukiolaisnuorten murretietoisuus ja -asenteet. Pyydän, että vastaisit seuraaviin kysymyksiini. Jos vastaustila ei riitä, voit jatkaa kääntöpuolelle.

Syntymävuosi _____ Sukupuoli _____ Syntymäkotikunta _____
Kotikunta _____ Vanhempien syntymäkotikunnat _____

1. Millaista kieltä puhut vapaa-aikanasi?

2. Mitä suomen murteita tunnet tai tiedät olevan olemassa? Missä tilanteissa olet tutustunut niihin?

3. Mitä tuntomerkkejä ja piirteitä kuuluu kotiseutusi murteeseen? Mainitse esimerkkisanoja. Jos mahdollista, kuvaile piirteitä ja nimeä niitä.

4. Mitä vastaavia tuntomerkkejä muistat muista suomen murteista? Mainitse murre ja esimerkkisana.

5. Mikä on mielestäsi

ärsyttävin

hauskin

kaunein

rumin

maalaisin

kaupunkilaisin

murrepiirre tai murrekana? Jos ei tule mitään mieleen, jätä tyhjäksi.

Kiitos vastauksestasi!

